

A felfedezés igazi varázsa nem abból áll,
hogy új helyeket ismerjünk meg, hanem hogy
más szemmel nézzünk.

Marcel Proust

A BÁRÓKERT RABJA

(„KÉTKEZES” NOVELLAREGÉNY CZÓBEL MINKÁVAL)

MARTINÁKNÉ 😊KISKÖNYVTÁRA

(Sárospatak, 2016)

ÜDVÖZLET AZ OLVASÓNAK!

Amikor 70. születésnapom környékén számba vettem kincseimet, azon is elgondolkodtam, mi lett volna, ha... Mit csináltam volna másként, ha Szabolcsban maradok? Kis tünődés után rá kellett jönnöm, hogy mindent ugyanígy, hiszen a nyüzsgést nem Zemplénnek, magamnak köszönhetem. Talán csak a tartalom módosult volna: Molnár Borbáláék helyett valószínűleg mások találtak volna rám, de Czóbel Minka biztosan köztük lett volna, hisz' - Levente bátyámnak köszönhetően - gimis korom óta izgatja a fantáziámat...

No de mi tart vissza attól, hogy felfedezzem öt fél évszázaddal később? - kérdeztem magamtól, s nekiláttam az anyaggyűjtésnek a bejáratott úton: összeállítottam kompilációmát, megírtam a *SzéphaLomba* és a honlapomra a dolgozatokat, és jöhetett az irodalmi kontárkodás... Tanulva a múlt hibáiból kevesebbet markoltam: kis, egymáshoz finom szálakkal kapcsolódó etűdökre bontottam a történetet, amihez társszerző maga az író-költő Czóbel Minka lett, aki nemcsak címeivel, dőlt betűkkel idézett verseivel, hanem formai és technikai megoldásaival is kisegített. (Itt kérek tőle elnézést, mert a novellák egysége miatt a verseket mai helyesírással írtam át, és csak akusztikai pontosságra törekedtem, a grafikai megjelenést nem jelöltem.) S hogy mindezt az ölemben lévő laptopon, *az én pavilonomban* pötyöghettem le, megköszönöm Tündérkeresztanyámnak, aki ablakot nyitott beszűkült világomra.

Sorozatomban legfrissebb darabja ajándék férjem, társam és barátom 75. születésnapjára, akivel összehoztuk fő művünket: kis családukat, és házasságunk éve alatt nemcsak 47, azaz negyvenhét gombócot nyeltünk le, hanem közös szellemi utakon kóborolva is fogjuk egymás kezét, hogy el ne tévedjünk...

Sárospatakon, 2016. május 9-én

TARTALOM

Üdvözllet az olvasónak! 2. oldal

1. Három falu határában 4. oldal

2. Miter menyasszonya 15. oldal

3. Tükrökről, szobákról 26. oldal

4. Pán macskái 39. oldal

5. Az erdő hangja 49. oldal

6. Lélekvándorlás 53. oldal

7. Donna Juanna 67. oldal

8. Boszorkány-szereltem 80. oldal

9. Álmok kertje 95. oldal

A Czóbel Minka idézetek forrása 109. oldal

Martinákné Kiskönyvtára 114. oldal

Három falu határából

A perkálszoknyás lányok mezítláb trappoltak végig a széles, nagy teraszon, s felpattantak az oszlopos kőkorlátra, a *kű-lú-ra*, ahogyan ők nevezték. Szandálos társuk forgószélként rontott be a házba, a cselédek alig győzték kikerülni. Tudták, a kis grófnőnek nem érdemes útjába állni, szülei elnézik szertelenségét és egy idő után ő is megnyugszik. Anyja a szobájában ült, amikor lerohanta a kis borzas boszorkány: „A tótól a nagy platánig buk fenceztem – újságolta harsányan – senki nem tudott velem pörögni, mind elterült, mint a béka...”

Vay Evelin grófnő szeretettel nézte kipirult arcú, a játéktól kócos és piszkos lányát, örült gyermeki örömének, de tudta, nagy változások előtt állnak. Tegnap eldöntötték, hogy ideje őt is komolyabb tanulmányokra fogni, de nem küldik el a háztól, mint a nagyokat, nevelőnőket hívnak hozzá ide Anarcsra. A mai levelek már azért születtek, hogy az udvarházba megérkezzenek az angol, francia és német kisasszonyok, s megtanítsák Minkát mindarra, amit egy gróflánynak illik tudni. Addig pedig ők maguk állnak neki, hogy szertelenségét egy kicsit megfékezzék.

Czóbel Imre és a felesége féltette legkisebb gyermekét: olyan kicsi és törékeny, a hangulata annyira ingadozó, nem bírná ki idegenben az állandó fegyelmezést. A nagyok is sokat szenvedtek a bezártságtól, a parancsolgatástól, legalább a kicsinek adják meg a szabadság valamilyen fokát! A grófnő azóta vált ilyen engedékennyé, amióta elvesztette harmadik gyermekét: a kis halott emléke még ma is szomorúsággal töltötte el. Szerencsére ebből a kívülállók nem éreztek meg semmit, Maricsku kézben tartott mindent, hogy szeretett úrnőjét megsegíthesse. Most sem váratott sokáig magára, hozta a tejeskávét és kalácsot a megcsendesedett társaságnak, ami a játszópajtásoknak is kijárt, nemcsak Minkának.

Uzsonna után a cselédek és intézők gyermekei elszéledtek, Evelin összerendezte kislánya rakoncátlan fürtjeit, letörölgette a maszatot arcáról, kezéről, és hívására a könyvtárból elindult az

ura is, pipafüstje már előre jelezte érkezését. Minka megszeppent, amikor két szülője közrefogta, lázasan gondolkodni kezdett, milyen vétek terheli a lelkét, de nem talált semmi olyanra, amiért szidás járhatna.

- Nem akarok bentlakásos iskolába menni - futott neki a dolgoknak, de hamar kiderült, hogy szó sincs erről, csak apa- meg anyaórák lesznek, amin tanulni fognak. Ettől megnyugodott, hiszen olvasni, írni és számolni is szülei tanították meg, amikor 5 éves korában kiderült, hogy a nagyok játékkockáiból megismerte a betűket. Már vágyott is a tudásra, *miért*jei egyre sokasodtak, amelyekkel időnként zavarba is hozta környezetét. Emmy elutazása előtt ijesztgette a bentlakásos iskola rémségeivel, ami azóta is eltakarta tőle a napot. Most megnyugodott, nem küldik el őt otthonról.

Minka rajongott szüleiért, számára ők jelentettek mindent. Szépségéről híres apja katonaként bejárta a fél világot, mióta megházasodott, még a kötelező vármegyei összejövetelekre se ment el. Mindezeket Berti bátyjára bízta, aki szülei halála után családfő lett, de mindig úton volt, nem bírt megülni Anarcson. Czóbel Imrét a forradalom se hozta lázba, pedig sógorai nyakig benne voltak a változásokban: a nagyeszű Dani már Pozsonyban Kossuth mellé szegődött, a többiek meg a harcokból vették ki a részüket: Károly, Mihály, László őrnagyságig emelkedett, utóbbi Bem hadsegédeként országos ügyek intézőjévé vált. De hát a Vayak ilyen rebellisek már Rákóczi óta, a Czóbelek meg királypártiak, mert neki köszönhették magyarországi nemességüket. Felesége sem nógatta, fiatalasszonyként szívesebben látta maga körül az „utolsó Verbung-kapitányt”, aki puskát már csak szalonkázáskor vett a kezébe, s kompániája mulatozásakor Minka csodálattal hallgatta nótáit, amit a cigányokkal húzatott magának.

Evelin grófnő az ura ellentéte volt, első perctől magára vállalta a ház ügyeit, személyesen gondoskodott mindenről. Mindezek mellett volt ereje napi 5-6 levél megírására, mert angol, német vagy magyar nyelven ő adott tanácsokat a népes Vay-Czóbel famíliának. Szoros kapcsolatot ápolt testvéreivel, s nem szakadt el igazán Berkesztől sem, ha csak tehette, átkocsizott. Igaz, amikor apjuk végrendelet nélkül halt meg, mindenféle perekbe

bonyolódott egymással, de ahol 12 testvér együtt nő fel, mindig mindenkinek megvan a maga társasága. Gyermekük is összeszoktak, együtt rohangáltak a kastély szobáiban. Minkát a titokzatos nagy park is vonzotta, amiben külön épületet emeltek az évszázados iratoknak. Kedvenc kuzinjaival, László gróf gyermekeivel is itt találkozott a legtöbbször, mert amikor az angliai emigrációból hazatérhetett, a távoli Dabason telepedett le Beniczky Amáliával. Anyja sokat vitázott testvérével, aki lányát fiúként, fiát lányként nevelte, de Sári és Péter éppen olyan nagy lázadó volt, mint Minka, és ez szoros köteléket alakított ki közöttük.

A szülőkkel való együttlétet korányi doktor érkezése bontotta meg, aki a vármegyei kórház szegényeinek gyűjtött adományt. A felnőttek a teraszon telepedtek le, Minka meg bevette magát a fák közé. A kert nem volt kerítéssel körbevéve, és hiába volt a falu közepén, hívás nélkül nem léptek be ide, a „Bárókert” tiltott helynek számított. Évszázados fák őrizték benne a múltat, ám igazi értékei friss telepítésűek voltak: keresztapja szerezte be azokat, de az apja meg egy kertész bajlódott a fákkal, virágokkal, amelyekkel Minka együtt nőtt fel.

A nagy platán töve volt egyik kedvenc helye, ahonnan átlátta birodalmát: a kacskaringós utakat kísérő csodálatos virágokat, a lemenő nap fényében bólintgató fákat. Innen szemmel lehetett tartani az istállót is, ahova még mindig csak apai kísérettel léphetett be. Kicsi kora óta lovakhoz szoktatták, de a szelíd öreg kanca, amire felülhetett, csak lépésben haladt vele, hiába nógatta szóval vagy vesszővel.

Ennél még a fantáziája is gyorsabban száguldott! Behunyta a szemét, mert igazán így érzékelte legjobban a környezetét. Pici korától tudta: minden fűnek, fának, virágnak és kavicsnak más íze, illata és színe van. A nárcisz és ibolya már eltűnt, itt-ott nyílt még egyik kedvence, a galagonya, nemsokára megjelennek a fehér és lila orgonák, melyek virága ezernyi apró tölcsérből rakódik össze. Az évszakok változását a kert virágai jelezték számára:

Kivirított már a bodza, a gyalog is, meg a másik, el is szórta virágait piros hajnal-hasadásig. Egymás után a virágok jönnek, mennek, száguldanak, egész tavasz, egész nyáron mint egy

széles virág patak. Előbb ibolyáktól kéklík, illatozik levélhabja, majd orgonát, gyöngyvirágot, mind mind magával ragadja. Liliomok, rózsák jönnek gyorsan illó füzértáncba, búzavirág, pipacs merül nem pihenő rohanásba. Még százezer könnyű virág. - Végre csak sárgult levelet hullat az ősz hideg habja behorpadó sírok felett. Ezek is majd tovább folynak; elfújta már őket a szél. Csak hómezők felett rohan a nyugtalan ördögszekér.

Kinézett a kerten túl a poros útra...Legvégén egy mozgó pont tűnt fel, mely közelebb-közelebb jött a gomolygó, átsugárzott porfellegetben, majd szétesett a pont, s az egész közelgő felleg mozgásban látszott. A csorda jött hazafelé... Még hallható volt a galambok burukk-burukkja, akik a feje felett, a fák koronájában bújtak meg, de hamarosan elcsendesednek és felváltják őket a denevérek: Mély csendes tó nagy kert ölén, magasló nyárfák körbe, törzsük halvány sávot bocsájt sötétlő víztükörbe. Fekete víz zöld fű között, hanyatló esti árnyak, sötétlő víztükör felett kék denevérek szállnak. Előbb csak egy-egy libben el, majd jönnek ezren, százan, hangtalan röptük elsuhan, vagy megrezzen a sásban. Nappali élet elpihent, ébred az éji élet. Libegéstől sűrű a lég: tán álmok vagy emlékek? Emlékek, álmok, képzelet, jövőnek elmúlt árnya: - alkonyatban, sötét víz felett száz denevérnek szárnya. Minka átadta magát a kert titokzatos hangulatának és különleges illatának, míg Maricsku meg nem kereste, hogy lefektesse...

Az első anyaórára már másnap sor került, de nem a könyvtárban, ahogyan várta. Mamszi megjelent azzal a kosárkával, amiben kulcsait tartotta, és végre feltárult előtte a ház titokzatos része, a kamra. Ez éppen olyan szent hely volt, mint a könyvtár: polcok sorakoztak benne, amin azonban könyvek helyett befőttek üldögéltek. A mestergerendáról szalonna, kolbász és füstölt oldalas, sonka lógott le, alattuk bődönben a zsír. A sarokban állt a masszív, kétrekeszes hombár, a meritőlapátok azonnal játékra csábították Minkát, de anyja elmagyarázta neki, miért nem szabad a liszttel játszani.

A kamra legtitokzatosabb része egy különleges almárium volt, ezer kis fiókjába rejtett titkokkal. Minka számára az igazi kaland itt kezdődött: anyja megszagoltatta vele a kávé, teát, kakaót, vaníliát, fahéjat, borsot, megfogdostatta a rizsszemeket,

megkóstoltatta a mandulát, olajbogyót, mazsolát, miközben elmesélte, hogy a távoli földrészekről hogyan kerültek mindezek ide. Minka nemcsak hallotta, látta is a vízben álló rizsföldeken dolgozó kínaiakat, az olajbogyót és mazsolát szüretelő taljánokat, az elefánton és tevéen utazó fűszeres ládákat. Volt már képe a világról, hiszen kicsi kora óta nézegette a könyvtárszobában terpeszkedő óriási földgömböt, melyen apja megmutogatta, hogy a kert fái honnan származnak.

A fűszerekkel aztán átmentek a konyhaházba, amely számára már ismert volt. Tisztelettel tekintett a hatalmas tűzhelyre: fekete vaslapján ezernyi fazékban mindig főtt valami. Ismerősként üdvözölte a kemencét, amiben kenyérsütéskor a maradékból madárkát süttött neki Maricsku. Délután aztán az addig utált szépírás gyakorlása is kedvesebbé vált, anyja kis cédulákra vele íratta fel azokat a neveket, amiket megismert, hogy ezekkel cseréljék ki a megkopott régiakat. Ettől az időtől kezdve anyja gyakran hívta magával a konyhai eligazításokra, tudatosította benne, hogy ez lesz a legfontosabb feladata asszony korában, s nem is olyan ördögi mesterség. Maricsku még a várдай piacra is bevitte, hogy szokja, de alkudozni sohasem engedte, mert egy grófnőhöz az nem illik.

Az apaórák közül legjobban a botanikát és a históriát kedvelte. Eddig is sokat mesélt neki apja a virágokról, de most végre életre keltek azok a titokzatos tárgyak, melyek gyermekora óta körbevették. Együtt válogatták ki azokat, amelyeket elvittek Nyíregyházára Jósa Andrásnak a készülő múzeum számára: a bronz csákányt, a kosárnyi oxidiumot - amelyet a bátyja szedett össze a környező homokhegyeken - kiegészítették Árpád-kori karddarabokkal és sarkantyúkkal. Az úton apja elmesélte neki Anarcs mondai történetét Anartes váráról, Minka képzeletét nagyon megfogta az a titokzatos vízi világ, melynek nyomait őrzik környezete.

Az ebédlő falán csüngő képeket már név szerint ismerte, most a rokonság fokát is megtudhatta: a Vayak és Czóbelek históriája volt hetekig a beszélgetés témája. Értelmet nyertek végre a merev arcú asszonyokról és szakállas férfiakról készített festmények. Kedvence Podmaniczky Judit volt, aki dédapja, Orczy Lőrinc felesége volt és még a csatába is elkísérte az urát. Azt is most

tudta meg, hogy mi az a *hadizsákmány*: egyik őse még Wittenbergben emelte le Luther és Kálvin képét az ottani városháza faláról.

- Hozzánk is bejöhetnek idegenek, hogy elvigyék Simonyi óbester kardját? - kérdezte, s megnyugodott, mikor kiderült, velük ilyen nem történhet meg.

Az ókoriak történetét is összekapcsolták a könyvtárban őrzött kincsekkel, de Minka több figyelmet szentelt a római gyermekszobroknak, mint a pompeji vázának: apja hiába ecsetelte a Vezúv kitörését, nem akarta elhinni a tüzet okádó hegyet. Anyaóráán is először a rokonokról volt szó, hiszen a Vayak a literatúrában is jeleskedtek, aztán Mamszi észrevette, hogy kislánya még unalmasnak tartja Orczy Lőrinc és Kazinczy Ferenc írásait, hát mitológiai történetekre váltott. Az első igazi érdeklődést Ikarus hozta ki belőle, többször is elmeséltette Daedalusz és fia történetét.

Másnap megcsendesedve ébredt, tőle szokatlan módon egész nap hallgatag volt: nem csacsogott, nem csapongott. Este aztán Maricskunak bevallotta:

- Ikarusszal álmodtam, azt mondta, az ő rokona vagyok...De én nem akarok a Napban elégni!

Amikor anyja is tudomást szerzett különös álmáról, próbálta elmagyarázni neki, mit jelentenek a költői képek, s néhány napig szótlanul figyelte az ő kis angyalkáját, hogyan váltakozik lelkeben a csendes mélabú és a viharzó szenvedély. Megérezte, mi vár érzékeny gyermekére, és féltette mindattól.

Ebben a tanulásban az volt a legjobb, hogy nem voltak helyhez kötve. Bárhol is jártak, eszébe jutott valami a szülőknek, és a kislány észre sem vette, hogy újjal gazdagodott. Nagykárolyból és Pestről hazatérő testvéreinek örömmel adta tovább a hallottakat. Ha a nagyok otthon voltak, akkor versengésre is sor került a vendégségbe jövő rokonokkal, s ezeken derült ki, hogy a karikadobós játékokban egyre sikeresebb, a befagyott tavon ügyesen korcsolyázik, és lovagló tudománya is sokat fejlődött. Igaz, ez utóbbiban soha nem lehetett győztes, Vay Sárít nem tudta senki legyőzni, de őt egy igazi 48-as huszár, Kászonyi „Dani papa” tanította az élet fontos dolgaira.

Kedvenc anyaórája az volt, amikor kettesben mentek el

Dégenfeldékhez Baktára. Eleinte csak az volt benne a vonzó, hogy a kis homokfutót Mamszi maga hajtotta, aztán egyre gyakrabban átadta neki a gyeplőt, hiszen ehhez is értenie kell egy asszonynak. A Dégenfeldek is a történelmi családok közé tartoztak, mint a Vayak, anyja és Beck Paulina kicsi koruktól ismerték egymást, barátnők voltak, és sokáig tartott, míg Minka megértette annak mélységét: nem rokonok, hanem *rokonlelkek*.

Egy idő után már maga is vágyott Baktára, mert felfedezte a nagylány Bertát, aki mindent tudott a világról, vagy legalábbis a csillagokról. Szerette, ahogy a távoli égitestekről beszélt, amiket kutatni is lehetne, ha lenne távcsövük. Ez őt nem izgatta annyira, de Berta történeteit nagyon kedvelte, s amikor férjhez ment Pest vármegyébe, szomorú lett a veszteségtől: az első olyan barátnő volt, akivel nem csak a szalagokról és fodrokról lehetett beszélgetni.

Az apa- és anyaórákkal párhuzamosan elmaradtak a mezítlás falubeliek, részesévé váltak az élet mindennapjainak: ha egy-egy libacsapat betévedt a kertbe, kis pásztoruk sietve hajtotta ki onnan. Távolról már Minka is idegennek tűnt, különösképpen kalapjaival, ruháival nevetésre készítette a hajdani társakat, s a grófi uzsonnák emléke egyre távolabb került, a talán igaz sem volt világába...

Pedig Minka figyelt a falura, szerette az ottani embereket, elképzelte életüket: *Keskeny hold sarlója világít a földre, sűrű porfelhőben ákác sorok zöldje, felettük bemered az esti homályba sárgult rezgő nyárfa kimagasló ága. Sűrű porfellegnek kellő közepébe', mint hosszan elfolyó távol folyam kékje, keskenyen húzódik, majd szélesen terjed illatos füstje sok falusi tűzhelynek. Itt a friss kenyérről hozza az illatot, emitt tőköt sütnek, lekvárt főznek amott. Sok istenáldásnak hírét viszi széjjel jó falusi füsttel elárasztott éjjel.*

Elsőként a német nevelőnő érkezett meg, és Scheffer Fanny felkavarta Minka életét. Nem tanulással kezdte, hanem kirándulással! Együtt fedezték fel a környéket, ahogy *a homokdombokon hullámzik a rozs beláthatatlan tengere, leírhatatlan zöldes-ezüst tónus, felette az ég nehézfelhős, sötét az előtérhez, háttérben a nagy nyárfák szagot, sötétzöld körvonalai... végtelen*

megnyugtatóan, majdnem dallamosan hullámzik a rozs, a dombok alján szélesen, simán elterülő mocsáros legelő. Két búbos íjedt szárnycsapással üldözi a velük levő kis fekete tacskókat. Talán tojásaikat féltik a madarak! A legelő élénk, izzó zöld, de felette mint egy átlátszó zománc, a reggel homályos-fátyolos fehérsége. Ebből kitűnik itt-ott a vadszekfű tollszerű könnyű virága, vagy a sárga vajvirág. A vizesebb helyeken piócák játszanak, fekete testök összehúzódik, majd cérnavékonyra elnyúlik. Egy fehér madár élesen felsívít, majd eltűnik az ezüst-zöld rozstenger felett, a felhők között.

A Kisasszony csodaszépen zongorázott, amivel nógatás nélkül elérte, hogy Minka is kedvet kapjon a gyakorlásra. De az igazi ajándékot az írás örömeivel adta tanítványának! Kis idő múltán ha kapott egy-egy feladatot, már csak azt kérdezte, hogy versben vagy prózában kell-e megírnia, és milyen nyelven, hiszen németül már jól beszélt, ősei és Schiller, Goethe nyelve rabul ejtette.

Nevelőnője nagyon értett a gyermekek nyelvén, még a kuzinokat is megszelídítette azzal, hogy a köreikben szokásos élőképeket igazi művészi alkotásokból alakította ki és ezzel a szépség örök értékével is megismertette őket. A Fannyt követő angol és francia kisasszonyok egyike sem tudta ezeket a hatásokat felülírni, Minka kinyílt a világra, mindent tudni akart, s nemcsak a felület érdekelte, hanem az is, ami a mélyben rejtőzik.

Keresztapjának, Berti bácsinak családja nem lévén szívesen dicsekedett öccse gyermekeivel, különösen Minkával, akinek szellemi kinyílása őt is elismerésre készítette. Amikor Meránba indult a szokásos fürdőkúrára, egy egész villát bérelt ki, ahova a család nőtagjait is meghívta. Szerette sógornőjét, de valójában vele akarta távol tartani magától az ott férjre vadászó asszonyokat. Evelin hálás volt a sógorának, mert aggasztotta nagyobbik lánya sorsa: benne volt már a korban, ám a környéken nem volt hozzávaló fiatalember. Imre és István otthon maradt a közelgő vadászatok miatt, de Maricskut elvitték magukkal, ő lett az egyszemélyes személyzetük.

Minkát lenyűgözte a látvány: az Alpok zordsága és magassága csak először töltötte el félelemmel, a naponta ismétlődő túrák révén otthonossá váltak a várromokhoz, roppant komor sziklákhöz és

vízesésekhez vezető ösvények, melyeket anyjával, nővérével és Maricskuval naponta felfedezett. Mamszitól megtanulta, milyen fontos, hogy mibe öltöznek ilyenkor, nem a divat, a praktikum az ura a kirándulóknak. Szívesen töltötte idejét a hegyek között, hiszen az ösvényeket nemcsak ők, zergék és muflonok is használták, messziről látták is őket.

Emmy miatt bekapcsolódtak a társasági életbe is, hogy ismerkedjenek. *Sétagazdag, kényelmes, falusias* - vagy ahogyan Evelin grófnő emlegette: *gemütlich tyroles* - életmódjukat rendszeresen megszakították a soiarék, ahol nemzetközi társaság gyűlt egybe Pappenheimék, Lónyay Lizáék, a Willanov-lányok és Urban Constance jóvoltából. Berti bácsi megszúrta azért a vendégeket, Zichy Jenő előtt például letagadta övéit, nem akarta, hogy baloldali gondolkodásával megfertőzze családját.

Még csak néhány hete voltak Meránban, amikor Minka már rájött, hogy a fürdői életben a kúra csak másodlagos, első a *toilette*: más ruha dukált a sétához, más fürdés előtt, után, lovagláshoz vagy bálhoz, de mindegyiknek hosszúnak kell lennie, hiszen már elmúltak 15 évesek. No és a kalapok! Soha ennyi változatot nem látott, mint itt: tollal, virággal vagy szalagokkal díszített csodákból temérdek volt. És a sokféle tánc! A valcer, a kontra-tánc, a piket mellett itt találkoztak először szalontáncként a csárdással, ami már nem is tánc volt, hanem valódi poézis: a délibábos rónák, a kútgémes puszták, a pásztorfurulyáktól visszhangzó akácerdők szólaltak meg benne. Vay Evelin büszke volt lányaira, ők járták azt a legtöbb méltósággal. Meránban Minka okossága is kiderült, s amikor Berti bácsi kérte keresztlányát, rejtse el tudását, mert nem jó ajánlólevél az egy lánynak, nagyon meglepődött, de az itteni élmények hamar feledtették emiatti rossz érzését.

Milyen más volt ebben a társaságban a karácsony és a szilveszter!! Az otthonról érkezett disznótorosok és vadhúsok miatt csak Maricsku aggódott, mert nagyon enyhe volt 1872 tele, Evelin meg örült, mert nemcsak a reggeliket válthatták ki, vendégeiket is elkápráztatták az otthoni ízekkel. Minka vidáman gyakorolta német tudását, és szépen haladt az angol és francia nyelvben is, ha beszélgetni akart, kénytelen volt megoldozni

érte. Evelin örömmel tapasztalta, hogy kisebbik lánya milyen könnyedén tanulja a nyelveket, s mire befejeződött sógora kúrája, báró Huszár Imre is felfedezte Emmy szépségét.

Az áprilisi hazaút valahogy rövidebbnek tűnt, mint a novemberi odaút, Minka eltelet az élményekkel, és ő is elhitte édesanyja apjának írott gondolatait: „*Annyira megszokom itt ezt a kényelmes, szociális kötelezettség nélküli életet, hogy igazán nem tudom, szokom még valaha a konvencionálisokhoz.* Most érzékelte először azt is, hogy itthon mennyivel nehezebb az utazás, mint külföldön: a kilométerek sokkal lassabban fogytak. Budapestig még viszonylag gyorsan eljutottak, de onnantól kevesebb lett a vonat, és az is - többszöri átszállással - csak Várdáig ment, ahol az otthoni kocsi várta őket. Az átszállások a sok csomaggal igazi kacagtató manőverekké váltak, Mamszi azonban ügyesen levezényelte azokat a kalauzok segítségével.

Már az otthoni kocsin ültek, amikor egy hatalmas vihar elkapta őket, alig tudtak elvergődni a csárdáig, ami nemcsak nekik, a lovak számára is az életet jelentette. Minka még sosem járt itt, hiszen kétes hírű volt a helyiség, s most meglepődve nézett szét. *A hosszú, alacsony étterem végtelen érdekesen volt világítva. A lenyúló gömbölyű boltozatba mélyen bevágott ablakok összeszedték a sárgás meleg déli fényt, és csak szerényen, visszatartóan öntötték a terembe, a széles közfalak mellett áttetsző homály volt, melyben az emberek csak mint kissé sötétebb árnyak mozogtak. A világítás költészete itt megint egyszer diadalát ülte egy banális helyiség és a köznapi tárgyak felett. Éles tisztasággal vált ki e lágy színezetből a felfüggesztett petróleumlámpa fényes acél csavarja, úgy hatott e fény, mint egy tiszta csengő hang zizgő morajban.*

És ekkor újból kivágódott az ajtó, a nagy garraal belépő ember szavai nyomatékaaként rézfokosát belevágta a gerendába:

- *Kocsmárosné! száz szál gyertyát, száz icce bort ide az asztalra!*

- Egy igazi betyár - ijedezett Emma, de szerencsére Maricsku ismerte a jövevényt, így jól végződött a találkozás.

Már a várdai boltban elmondták Minkának, hogy milyen nagy kárt tett a vihar a kertjükben, de fel sem fogta, túlzásnak

gondolta. Ám amikor a teraszról a fákra tekintett, azt hitte, menten megüti a guta. Tehetetlenségében sírni kezdett, mint a záporosó, a veszteséget siratta. Lehet, hogy majd nőnek fiatal fák az elpusztultak helyén, de mit ér az már neki, akkor ő már öreg lesz, s nem tudja majd úgy megszeretni azokat, mint ezeket a kedves véneket, amelyeket a vihar halomra döntött.

Este - mintha mi sem történt volna - szép holdvilág volt, Minka az előkertből nézett rá a falura, vajon ott milyen kár esett? De a sötétség mindent eltakar, csak *Fehér homok úton, holdvilágos éjjel két csendes ökör jön, megrakott szekérral: tengeri a kasban, s a legtetejébe három óriás tök halvány kereksege. Két ember kíséri - ők is lassan lépnek, nyugodt-megfontoltan egy-két szót beszélnek. De aztán ajkukról a szó csak elmarad - Homokban a szekér nesztelenül halad. - Békesség szívükben, béke a táj felett, eszükben egyedül csöndes emlékezet: harmatos reggelről, munkás napos nyárról, növesztő esőről, érlelő sugárról. Az Isten áldása róla el nem maradt, - homokban a szekér nesztelenül halad.*

Minka az előtte álló nagy élményre gondolt: holnap látni fogja, ahogy a mándoki kastély kertjébe szállnak az utolsó napsugarak...

Míter menyasszonya

A mándoki *kastély kertjébe szálltak az utolsó napsugarak. Még minden csupa színpompa és illat volt. A szimpla georginák bársonyos vörös csillagai tündöklöttek a bokrok sötétzöld alapján. Inom árnyalatú lilaszín vaníliák illatoztak, a rózsamező el volt árasztva piros, fehér és sárga rózsákkal. A szín és fényvegyülék nyárról beszélt...*

Minka szinte hazajárt ide, nemcsak a családok barátkoztak, László és Minka között is alakult valami. Czóbelék sokra tartották az ifjú Forgách grófot, akinek kevés *irigye, sok jóembere s néhány igazi barátja is volt, az önzés és a materializmus e korszakában szinte hihetetlen jelenség. Egyéni tulajdonságai oly szerencsésen egészítették ki öröklött hajlamait, hogy tudott bőkezű lenni pazarság nélkül, és jó, a gyöngeség mellőzésével. Harmonikus, szerencsés, természetes lelkülete volt, akit szívesen látták volna álmódzó lányuk mellett.*

A sötétkék égen lassan kigyúltak a csillagok s a kastély szobáiban a villamos lámpák. Forgáchék nagyon szolgálatukba vették a villamosságot, vonzotta őket ez a titokteljes erő, és szerették az új kor vívmányait gyakorlatilag is kihasználni. Míg a vékony sodronycsavarok a nagy terem plafondján izzó vörösből sárgás fényre váltottak, a télikert ívlámpája halvány holdvilágos fényét öntötte az üvegtáblákon keresztül a kertbe, zöldes-kékre zománcolva a közelálló fák leveleit.

Minka boldogan nézett a találkozó elé, és csak amikor leszállt a homokfutóról, akkor derült ki, hogy a báli ruhája, amit pedig erre az alkalomra varrtak, otthon maradt. Gyorsan visszafordította a kocsit a szolgálatára rendelt mándoki szobalánnyal, s nagy meglepetésére Maricsku is jött, nemcsak a ruha.

- Csak nincs valami baj otthon?

- Nincs, kis grófnő, de itt lesz, ha nem leszünk észnél...

Ahogy hallgatta Maricskut, hol piros, hol fehér volt a színe, legszívesebben a föld alá süllyedt volna szégyenében.

- Azonnal haza akarok menni!
- Nem kis grófnő, nem futamodunk meg. Vidámak leszünk és elbűvölőek, majd aztán kisírhatjuk magunkat...

Minka nem is tudta, mi esik neki jobban zokon, az, hogy szívbéli barátnéja, Sennyey Elza elvette tőle kedvesét, vagy az, hogy olyan gyávák voltak, hogy nem merték ezt neki bevallani. „Van, akivel beszélgetni lehet, van, akit feleségül kérnek” - ötlött eszébe László egyik mondata, amely most nyert értelmet. Igaza volt anyjának, hiszen ő küldte Maricskut, nem szabad, hogy bárki meglássa, milyen csapás érte!

Vidám arccal, összeszorított szájjal hallgatta végig a bejelentést, elsőként gratulált, jókedvűen végigtáncolta az estét. Közben váratlan kincsre akadt egy festőné személyében, akit Forgáchék azért fogadtak fel, hogy megörökítse a mai eseményt. Először férfinak nézte rövid haja, nadrágja és cigarettája miatt, de beszélgetésük gyorsan meggyőzte arról, hogy a külső nem minden.

Helen Büttner festő apja magyar gyökerekkel rendelkezett, sokat mesélt gyermekének távoli hazájáról, aki heves vágyat érzett, hogy egyszer megismerje azt a csodás országot. Amikor a festőakadémiát elvégezte, nyugtalan természetű apja és lengyel anyja áthajózott az Újvilágba, de nem tartott velük. Nem fogadta el a berlini ösztöndíjat sem, amit tanára intézett, pénzzé tette mindenét és elindult Magyarország felfedezésére.

Sok nehézség után jutott el Szabolcs vármegyébe, ahol Forgáchék még egy kis szobát is átadtak neki a mándoki kastély egyik félreeső zugában. Kiszolgáltatót sors volt ez: a dámák nem fogadták be, a cselédek kinézték maguk közül, de Helen nem bánta, mert fedél volt a feje felett és festhetett. Minka néhány mondat után felfedezte benne a rokonlelket, s amikor megajándékozta egy skiccel, melyen két szántó ökör adta vissza a nyírségi hangulatot, a láthatatlan kötelék kialakult közöttük. De a helyzet nem engedte, hogy belekapaszkodjon.

Szíve elszorult, amikor Elza a zongora mellé ült, és László hegedűn kísérte, megérezte kettejük kapcsolatát: „Hát igen, összetartoznak...” - gondolta. A veszteség ettől még veszteség maradt, ám büszke volt magára: jól játszott, nem sajnálkozott rajta senki. De hiába marasztalták, nem aludt Mándokon,

Maricskuval hazaindult: a kocsin hozzábújt, mint gyermekkorában, végigzokogta az utat, amivel megkeményítette a szívét és bezárta. Maricsku a kérésére néhány nap múlva kártyát vetett a jövőjéről, de hogy mi jött ki, nem árulta el, mert akkor nem teljesülhet.

Néhány hét múlva már úgy gondolt vissza arra a napra, hogy egyszerre érte veszteség és nyereség, s ez a kettő kiegyenlíti egymást. Kimondhatatlanul szerette Lászlót, mint eszményt, melyet az ő alakjában vélt megtalálni. Ám ez a költött eszmény szép csendesen meghalt benne, szenvedélyes, szeretetre vágyó szíve üres maradt: *Magam vagyok, magam, életbe, halálba, lelkemnek nincs társa, szívemnek nincs párja. Nem értek meg senkit, engem sem értenek, legjobb ismerősim – idegen emberek. Bár ha körültem is hemzsegnek a népek, csak nagyobb, elhagyott pusztaságba lépek. Hogy ha szól is hozzám egy vagy másnak szava, elhangzott – volt – nincsen: elmúlt tél hava. Mint egy nagy erdőbe, végtelen vadonba nem közelít senki, nem vezethet nyomra. Olykor el is szédít, szívem belefájdul örök elhagyottság nagy boldogságtól.*

Forró nyár következett...A Nyírségen már mindenütt learattak, be is hordtak, csak itt-ott tágas csűrkertekben zúgott egy-egy késedelmes cséplőgép. Meleg szél hordta a homokot, beporozta vele a fényes tarlót, az akácfák lankadt leveleit. Minkát elfoglalta édesanyja a befőzésekkel, új könyveket rendeltek és gyakran küldték el Jakabfalvára, hogy nővérének segítsen, aki ekkor már két kisgyerek, Lóránd és Lackó édesanyja volt. Emmy házassága nem volt jó, de az otthoni minta szerint mindent megtett kis családjáért.

Huszár Imre nem értett a gazdálkodáshoz, és a tanácsokat sem szívlelte. Értékes erdőit elherdálta, kifolyt kezéből minden, s ha az anarcsi csomagok, meg a családtagok nem segítettek volna, nagy lett volna a baj. A szülők rábeszéltek lányukat, költözzenek a közelebb, a gyulaházai Huszár-birtokra, még a költözködésből is kivették a részüket, hogy Emmyt nyugalomban tudhassák. Az ott megszülető Eliz és Zsiga hozzánőtt Minkához, amikor tudott, elment segíteni. Aztán a sógor megbetegedett, a Czóbel család minden összeköttetését igénybe vették, de Imre nem volt hajlandó egyetlen kórházban sem megmaradni. Amikor Korányi doktor javaslatára Lipótmezőre került, Emmynek még nagyobb szüksége lett a segítő

kezekre.

Forgách László ekkoriban találta ki, hogy a *kis Büttnerrel* megfesteti dolhai cserkészházát. Azt már Elza javasolta Helénnek, hogy hívja magával Minkát, akivel az elmúlt időszakban folyamatosan levelezett, és néhányszor találkoztak is egymással. *Az olyan írónék, mint ő, keresik az új benyomásokat, s ő azonfelül imádja az erdőt...*- mondta, és bolondos állatszeretetéről beszélt: a vadászatokon nem a zsákmánynak örül, hanem annak, ha egy vad megmenekszik.

László cserkészháza a rengeteg egyik legszebb helyén állt. Óriási szürke törzsek heverték a ház körül, László vágatta ki, nehogy hajlékára dőljenek egy viharos éjben...

A fakunyhó, mely vadászatok idején László lakását képezte, hegyes kis zsindelytetővel ékeskedett. Minden berendezése egy fapad, egy vaskályha, egy tábori ágy egy pokróccal.. ..Szerény berendezése dacára e hajlék lakott és lakályos benyomását tette. A padon szépen elrendezve álltak a főző edények és a tea-készlet....Az ágy fejénél felszegezett deszkadarabon írópapír, egy új, érdekes könyv szibériáról, egy mustáros üvegbe dugott gyertyaszál, gyufa, tinta, só és paprika állt.

A vadászlakig ment fel a szekér, ahonnan Miter, László itteni orosz legénye kísérte tovább őket: hátán vitte a festőállványt, az ágyneműt, kezében az ételes kosarat, melyben *volt rizsleves, hús sóskamártással, libapecsenye és sódaros tészta. A kosárból még két palack bort, egy üveg savanyúvizet, sajtot és kenyeret szedtek ki.* Mivel nem tudták, mennyi ideig maradnak fent, kaptak egy élő kakast is, hogy azt levágva főzhessenek maguknak. Miter a tábori ágy helyére szénából készített puha fekhelyet, aztán dolga után ment, csak estére tért vissza egy kalapnyi erdei málnával, hogy a szabadban őrizze a kisasszonykák álmát.

Mindketten élvezték a nomád életet. Ennivalójuk volt bőven, nem foglalkoztak főzéssel. Amikor Helén festett, Minka az itt talált könyvből felolvasott neki. Helénből egy idő után előbújt a rajztanár, de Minka nem bánta, szívesen tanult tőle, mert *hajlamaira nézve festő volt, mindent festő szemmel nézett, egy finom tónus, egy érdekes világítás megkapta, csak úgy áttanulmányozta, mintha rögtön vászonra akarná tenni, de ecsetet*

sohasem fogott kezébe - imádta a művészetet, félt a kontárkodástól, félt azon újabb szenvedéstől: hogy csak a szeme a festőé, de a keze nem az...

- Meleg és hideg színek vannak, a melegek (sárga, narancs, vörös és bíbor) a Napot, a tüzet és a vért idézik, a hidegek (zöld, kék) a vizet és a jeget. A köztes színek (citromsárga, lila) mindkettőből hordoznak valamit. A pasztellszínek ezek világos árnyalatai, ezek a lágy kréták ilyenek...

Helén hatására kézbe vette azokat, meg az ecsetet, s első kísérletei örömmel töltötték el: újabb ajándékot kapott az Úrtól.

Amikor megéheztek, a kis vaskályhán Minka megmelegítette az ételt, aztán elmosogatott, ezt a hegyek között sem lehetett megúszni. Amikor elfogytak a festéshez szükséges fények, hideg húst ettek sajttal és kenyérrrel, bort ittak és üldögéltek a farönkökön. Sokáig beszélgettek, mindketten magukról meséltek a másoknak. Minka már Bobnak szólította Helént, akinek kedvenc lova viselte ezt a nevet, viszonzásként Minkából Piep lett, hiszen a félhomályban úgy csipogott, mint az anyját hívó kismadár. Bobnak eszébe jutott, hogy a grófnő mit mondott Minka állatszeretetéről, rákérdezett, s különös választ kapott: hát nem irigylendő sors az állatoké? *Vadászatkor a teljes viruló életből minden előérzet nélkül átmennek a megfoghatatlanba...* Aztán mindketten elcsendesedtek és az őket körülvevő látványra figyeltek.

Az ég megfényesedett a csillagoktól és a rét a hulló harmattól. Egy nagytányérú, fehér százszorszép magas, vékony száron ingadozott, s mintha fehérsége nőne, mind világosabban vált ki az elalkonyult mezőről... Alig pár perc múlva földrendítő robaj rázta meg az erdő csendjét: egy bükkfa-óriás zuhant le a hegyoldalba, a korhadt törzs nem bírta meg hatalmas koronáját - összeomlott... A holdvilág előtt könnyű ködfátyolok úsztak el.

Amikor fázni kezdtek, bementek, és nagy gonddal vetették meg az ágyaikat. Helén két párnát dugott egy párnahajba, s büszke volt rá, milyen jó kemény párnája van. Minka az utazó-pokrócára varrta fel a lepedőt, hogy takaróul használhassa... A vékony, hézagos, mohával kitömött fa-közfalon áthallatszott az erdő minden zaja...

De a két lány sem ezt, sem Miter tilinkózását nem hallotta,

elnyomta őket a jó hegyi levegő. Hajnalban váratlan kakaskukorékolásra ébredtek: az életét visszacapó jószág így hálálkodott. Bob őt is ráfestette a készülő képre, ha nem tetszik László grófnak, majd otthon levakarja. Amikor a festék megszáradt annyira, hogy szállítható legyen a kép, szomorú szívvel pakoltak össze és indultak el Miter nyomában, az itteni néhány nap sokat jelentett mindkettőjüknek. Minkát megerősítette Bob barátsága és Anarcson az egyik nagy nyári viharban végre elengedte Lászlót: *Jajgató sirályi viharteljes égnek, lelkelemnek tengeréről, viharos egéről mind, mind eljövénem. Hallom szívet-metsző éles kiáltásuk, nyugtalan csapkodva körül repes szárnyuk. Egyedül, egyedül – csak fejemen felül zaklatott sirályok. Zaklatott sirályok, szárnyas gondolatok, hagyjatok – jobb nékem, ha egyedül vagyok. Nagy tenger zúgása, égnek villámlása besötétült lelkelem legigazibb társa. Sötétlik a tenger, fel-feltáruul mélye, kavarodó habja fehéren fölébe ráborul, elterül, belé-belé merül a villámlás fénye. Villámok cikáznak sárgás-piros fényben, keresztül vágtatnak a nagy sötétségen, áradoznak széjjel, hogy az egész éjjel még sötétebb légyen. Zúgó, habzó vihar, zúgó viharzó hab, viharos ég, tenger, mi lesz veled holnap? Csak az Isten tudja, hogy a vihar útja milyen fordulást kap. Csak elmúlik egyszer az éj sötétsége, csak te is lenyugszol, bele fáradsz végre. Elterülsz majd szépen, nyugodt csendességben elaltat, elnyugtat a halál, a béke.*

Forgáchék szokásuk szerint egyhetes ünnepséggel köszöntötték az Erzsébet napot, melynek nyitánya lett a nagy vadászat, ahova mindenkit meghívtak a rokonságból és a vármegyéből. Bob megbízatást kapott egy nagyobb vadászképre, melyen nemcsak az állatokat, a vendégeket is ábrázolnia kellett. Minka elhatározta, ironiként ő is megörökíti az eseményt. Közös feladatuk szorosabbra vonta barátságukat és ez segítette Elzával és Lászlóval is a normális kapcsolat kialakítását.

A nyitány Szent Hubertus napján volt: úgy a hölgyek, mint az urak teljes díszben jelentek meg este az ebédhez. Elza *nagyon bájos volt fehér selyem uszályos ruhájában. Szép karjaira és nyakára odasimult a gazdag csipke-dísz. Fényes sima hajában nagy gyémánt-csillag volt tűzve. A pompás öltözék dacára egész megjelenésében valami szerény, majdnem leányos volt, mi nagyon megnyerően és*

kedvesen hatott...Minka egy puha, halvány-sárga selyem ruhát viselt. A szívalakú kivágott derék bágyadt fényű gyöngyökkel volt kihímezve, az ujjakat értékes régi csipkék képezték. Minka szerette azt a gazdag halvány színezetet, mely a fehér és az arany között hullámzik.

Bob őket rajzolta le először, aztán a többiekre is figyelt, hiszen a színek és ízlések kavalkádja elég munkát adott számára. Volt minden, amit emberileg ki lehetett gondolni: hattyútoλλas, arannyal áttört gallér, széles krepp deréköv, szalag vállcsokor.

S az asztalok is az eseményhez illőek voltak: *egy nagy üvegtálon áttetsző topáz színű szőlőfürtök pompáztak, puha, sárga vajkörtékkel keverve, a másikon kissé öregen sült, de bőven megcukrozott tortadarabok baracklekvárral töltve. Az asztalkendők nagy leleményességgel hattyú, korona, Eiffel-torony alakba voltak csavarva...*

A frakkba öltöztetett inasok egymás után hordták a súlyos ezüstitálakra felhalmozott húsokat, disznótorosokat, töltött káposztákat, tortákat, töltögették a pálinkát és a borokat, senki nem maradt sem éhen, sem szomjan. Az asszonyok csak csipegettek, a férfiak derekasan belaktak, ahogyan ezt ilyenkor illik. A kállóból hozott cigánybandák felváltva muzsikáltak egyik szobában a tánchoz, másikban a mulatáshoz.

Minka vacsora után visszavonult az oldalszárnyon lévő szobájába. Néhány éve még az itteni bálók legnépszerűbb táncosa volt, most nem volt kedve sem a tánchoz, sem a nótázáshoz. Van valami gyászos abban, ha az ember gondolkodik! A mulató, víg társaságban mindenkiről tudta, mi fáj neki, mi rontja az életét okkal vagy ok nélkül, s hogy mennyi élet van elrontva, ezt itt közvetlen közélről láthatta. De erről nem beszéltek, a vidámságba menekültek. Minka nehezen viselte ezt, de csak magában zúgolózott: mindenütt ez a velőtlen csitt-csatt. Istenem! és ezek mind azt hiszik, hogy élnek! De hiszen jó nekik, úgy se bírnák ki egy napig azt az intenzív életet, amit otthon én rákényszeríték magamra...

E *társasági színház* helyett nagyobb örömet jelentett számára villanyfénynél olvasni, s ennek csak itt hódolhatott. Reggel egyébként is korán akart kelni, hogy a vadászházba lóháton mehessen, ne pedig szekérral. Bob is így megy, hogy könnyebben

kövesse az eseményeket, vele akart tartani. Forgách lovai között megtalálta régi kedvencét, nem szeretne volna, ha valaki elorozza előle. Mégsem tudott olyan korán kelni, hogy első legyen.

A kastély udvarán lovászok vezették a felnyergelt paripákat, voltak köztük szép lovak és csúnya lovak, nyírott szőrű parádézó, vékony állatkák, komoly, munkára termett, jó, de nem tetszetős lovak, s néhány, melyben a sportkedvelő a vadászló eszményképét találhatta fel: tetszetős, erőteljes formák, finomság, nemesség és kitartás egyesülve. A lovasok közt is voltak olyanok, kik jól, kik rosszul, és kik kitűnően lovagoltak. Az egész kép igen szép és élénk benyomást tett. Hosszan elnyúló akácsor vezetett le ki az udvarból egészen le a kálvinista templomig a falu közepébe.... Gyönyörű látvány volt, midőn a lovak után menő kutyák felvették a szimatot s az egész falka, mint egy világos felhő suhant el a selyemsárga, fakult mező felett...

Apró hegyi lovakon jöttek a vadászok felfelé a meredek, úgynevezett úton, mely nem volt más, mint egy ódon, esőmosta kerékvágás...A vadászok után négy ló által húzott parasztszekér ágaskodott a meredekre. Minden oldalon egy markos orosz tartotta a járművet, hogy fel ne dülhessen. Az uradalmi vadász hol a szekér előtt, hol utána ment, nézte az utat, biztatta az oroszokat, a lovakat, az asszonyokat, mert ezek ültek a szekéren. Köves patakok medrében, sűrű bükkök között, zombékos havasi réteken ment az út. Még egy emelkedés, és még egy; végre időszürkítette zsendelytető, gerendákból épített falak, zöldre festett ablak és ajtók látszottak.

Am lóháton sem volt könnyű feljutni a vadászlakig! Minkáéknak minduntalan le kellett szállni, mert csúszkáltak a lovak, de nem bánták meg, mert a látvány mindent megért! Minka csak nézte a napsugaras képet, a lombtömegek gazdag, arany-barna színezetét, melyből vígan, ifjan vált ki egy-egy jávor csengő hangú világos zöldje. Zenehullámzásra emlékeztetett a hegyek alakja és a színezet összhangja. Elragadó, búbajos kép. De legvarázslatosabb volt az a rózsás, finom, lilaszín tónus, mely ott derengett lágyan, melegen az erdőség körvonala felett. Összhangzatosan olvadt a háttérben lévő hegyek kékes szürkéségébe. A leghátsó és legmagasabb hegysor már oly légies, oly áttetsző

volt, mintha csak keresztül lehetett volna repülni rajta.

A vadászlak ablakai a selymes, zöld rétre nyúltak, a selymes zöld rétre, a völgyre, és azontúl, a hullámosan négy-öt sorban egymás felett elhúzódó, szelíd, erdős hegyekre. Két nagy szoba volt a vadászlakban, az ebédlő majdnem fényűzéssel berendezve – legalább itt annak látszott. – Az egyik asztalon felhalmozva szép fehér porcelán edények, melynek mindegyikére zöld mezőben álló barna szarvas volt festve. A másik asztalon vizes palackok, poharak, konzervek, angol mártások, és egy darab sajt üvegharang alatt. A harmadik kisebb asztalkán írószerek, e felett egy polcon a „gyógyszertár”, mely vaseline, Pain-expeller, a kedélyderítő fruit-salt és carbolos gyapotból állt. Végre a szoba közepét az ebédlő asztal két lókával foglalta el, de ezek már be is voltak festve fényes sötét barnára.

A hálószoba ugyanilyen nagy és világos volt. Mosdó-készletek és széle padokból állt a berendezés..., a falon egy farámájú tükör lógott.

Természetesen itt is mindenkinek volt külön szobalánya, akár csak otthon, Minka hiába tiltakozott, Elza csak nevetett rajta:
 - Pedig neked Miter menyasszonyát osztottam – mondta, de hogy látta, Minka számára ettől sem volt kívánatos, átirányította a konyhás lányok közé. Minka felszolgálás közben megnézte magának: nagydarab, széles arcú, álmatag lányt látott, aki valahogy nem illett Miterhez.

Estig nyúlott az ebéd, után a férfiak még egy darabig a fűben heverésztek, vagy a grádicson csibukoztak. László ekkor szólította meg Háfiát, hogy mulattassa a társaságot:

- *voltál már valaha Máriapócsan?*
- *Nem, csak a néném volt ott egyszer.*
- *Na, oda menj el, oly nagy templom van ott, hogy a dolhai ötször beleférne, ezüst teteje van, búcsúkor ezer gyertya ég benne és húsz pap mondja a misét.*

Minka meglepődve tapasztalta, hogy Háfia milyen változáson esett át ezektől a szavaktól: *széles állkapcája előre tolt, mintha valamibe akart volna harapni, nyugodt arckifejezése butává változott, s különös fény gyulladt ki a szemében.*

Ejtőzés után a férfiak szétszéledtek a környező

cserkészházakban, hogy az esteli és hajnali hajtáskor jó helyen legyenek. Az asszonyok kártyázni akartak, de nem voltak fenn kártyák. Nem estek kétségbe, Minka javaslatára papírból maguk készítettek, jókat nevettek a dámák és királyok félresikerült alakjain. Soha nem esett még annyira jól egyetlen leosztás sem, mint amilyen azokkal volt! A tisztás másik oldalán álló kerülőházban az inasok és cselédek hajnalig készültek a másnapra, hiszen az ebédet nekik kellett megfőzni az itt tanyázó nőknek, és széthordani a cserkészházakban lévő férfiakkal. Igaz, lesznek orosz segítők is, mert maguktól aligha találnának utat ebben a rengetegben.

Minka sokáig hallgatta az erdő hangjait. *Egyszerre csak egy erőteljes kihívó hang szállt fel a völgyből: erős szarvas hatalmas bőgése. Majd közelebb, majd távolabb hallatszott a hang, amint a vad, szél mentébe, vagy szél ellen fordította fejét. A túlsó hegy rétjéről haragosan szaggatva hangzott a válasz, de a szarvas nem mert közelebb jönni, hangja után ítélve ez már gyengébb, fiatalabb állat lehetett. Még egynéhány erős bőgés, halk mormogással felváltva, aztán egy zörgés a száraz levelek között, valami megriasztotta a vadat, hallatszott, mint üti futtában agancsa végeit a fatörzsekhez...*

Esti imájába belefoglalta a kinti vadakat, azokért külön is sóhajtott, akiket holnap lelövöldöznek a férfiak. Nem tudott megszabadulni Háfiáék látványától sem, úgy érezte, valami szomorút látott e két alakban. Elza kinevette:

- *No, ez már megint a te túlzásod, azok a jámbor jó emberek!*
- *Miter féltékeny és szenvedélyes.*
- *De ugyan, Miter! az a gyerek, ki csak mindig nevet...És Háfia oly jó leány!*
- *Jó, amennyiben nem rossz, de igaz asszonytermészet - nagyon alacsony fejlődési fokon. Ha valami egyszer gyenge fejét elkapja, soha többé nem leli meg a helyes utat...*

Otthon éppen a vadászatról készítette írását, amikor a kicseráni hírekről Elza beszámolt. Háfia és Miter elment Pócsra, a lány ott összeismerkedett egy parasztlegénnyel. Amikor Miter erről tudomást szerzett, bepálinkázott, a patak partjára cibálta menyasszonyát és a vadászaházból ellopott késsel leszúrta. Az a szelíd fiú teljesen

megőrült, az erdőben bujkált a csendőrök előtt, de túl jól céloztak, belehalt a lövésbe. Minka válaszként küldött véleményével - mint ahogy az utóbb kiderült - a Párizsban időző Bob is egyetértett: *„Háfia, a szegény tudatlan orosz leány - ki mégis elég asszony volt, hogy az őt szerető egyszerű fiút kínozza, őrültté tegye, csak úgy, mint egy ünnepelt, nagyvilági szépség, kit csakúgy, mint amazokat megszállt a hiúság és unalom átka, el nem kerülhette végzetét. Az Isten legyen kegyelmes az oly asszony-szívnek, melyet nem véd a végtelen jószág, a végtelen szájalom s a végtelen szeretet.”*

Minka átdolgozta regényét: kiegészítette Háfia és Miter történetével, és Forgáchéknak ajánlotta. Jól tette, mert Elza rávette az urát, hogy a nyomdai költségekkel ajándékozzák meg barátnéját, akinek ez lett első megjelenő prózai kötete Háfia címmel. Az ismerősök mindegyike vett belőle, hiszen a mándoki és kicseráni vadászatok révén részesei voltak a történetnek. A társaságról Minka is tablókat készített, mint Bob, melyeken mindenki próbálta megtalálni önmagát. Csak ez volt beszédük témája, Miter és Háfia tragédiája nem jutott el hozzájuk.

Minka a hosszú téli estéken sokszor gondolt a hegyekben töltött időre, Bobnak küldött levelében többször is felidézte azokat, amire barátnője kis rajzokkal válaszolt. Ez a játék mindkettőjüket nagy örömmel töltötte el, feledve a gondokat, a magányt, amiből túl sok jutott nekik, mert Minka élete valójában lassan csordogált...

Tükrökről, szobákról

Minka élete valójában lassan csordogált, de nem unatkozott. Felfedezte, hogy a házak lelket a tükrök hordozzák, és az övük ebben is különleges. Igaz, valami buta gyerek egyszer megdobta és megrepedt, de talán éppen ettől vált egyedivé: a fehér boltíves nagy terembe két nagy tükröt helyeztek el, aranyrámás csillámló tükröt egymással szembe. Egymásba mélyedt csillogásuk, hogy dobtak minden tünde fényt, oda - s - vissza, egymás lapjára száz tüneményt. Ha egyikbe napsugár csillant, vagy gyertya láng, által veté azonnal a sugár fonalját társa felé, s ez visszaadta százezerszer: - mind más tükörbe ütközött csillámló fény - röpke szállítás tükrök között... Vagy száz éve, hogy szemben állnak, fényük tompul, de élesebben csillámlik a törés vonalja fakult keretben. Hogy ki belép a nagy terembe, első percben nem érti meg: mely tükör érintetlen s melyik a megrepedt?

Ezek a tükrök kaput nyitottak a múltba, s Minka kész volt a találkozásra: Holdfény játszik ósdi lépcsőn, rajta elszállnak, kik itten jártak. Újra és újra, számtalan árnyak, jönnek mennek nyugtalanító fátyoltömegben, az egyik jó, a másik ismét vissza rebben. Ünnepeles lassan jó most egy gyászmenet - - - s most velük szembe jó egy más menet - - - s az üres lépcsőn már senki se látszik, csak holdfény játszik.

Az itthoni társaságban nem volt igazi szellemi partnere, ezért a könyvekhez fordult. Már nemcsak verseket és regényeket olvasott, a kerti pavilonban ülve gyakran forgatta Kant, Schopenhauer és Nietzsche írásait: ők adták kezébe a keleti filozófiát, ahonnan szemlélődő életére felmentést kapott. Olvasmányai nyomán megnyugtatta magát, hogy ő tulajdonképpen boldog, mert az nem más, mint a fájdalom pillanatnyi hiánya. István ugyan elkeserítette, amikor felvilágosította, hogy a tudomány mai állása szerint az ember nem valamire született, hanem valami miatt, olyan, mint a salak: nincs haszna, csak van, mert az elégséges következménye.

Ezt a képtelenséget azonban Minkánál felülírta katolikus

hitének optimizmusa és a megtapasztalt élet szépsége: *Egyedül, egyedül sötét rengetegben, fényes csillagos ég magasan felettem, az óriás bükk is hogy fénylik, hogy ragyog, ága közt fennakadt tündöklő csillagok. Mostan belevegyül a nagy éjszakába örök elmúlásunk sűrű, fanyar átka: látom, hogy foszlik le mindenről az élet. Létre, öntudatra ugyan minek éled? Ha csak azért úszik percekre napfényben, hogy letűnjék ismét örök sötétségben? Ha csak a „faj” minden ezen a földtekén, miért él, miért szenved, miért létezik az „egyén”? Mért óh, mért ez élet, ha mégis halál van? - - - Csend' - Hát tudjuk, mi fény van az elmúlásban? - - -*

Kitöltötte az életét: a zene, a barátság, a művészet lelkesítették. Imádta a természetet, s ha zavartalanul oda adhatta magát egy hangulat varázsának, majdnem tökéletesen boldog volt. Végtelen érdeklődést és szájalmat érzett az élet minden formája iránt, s ha emotioi túl erősek voltak, mert nem szeretett róluk beszélni, leírta, de most már magyarul, s amennyire leánytól telik, nem is nagyon édeskésen.

A kert lett az ő Árkádiája: már nemcsak a fákat, virágokat látta, be is népesítette azt. Elsőként a játékos kedvű, vidám Pán isten érkezett meg, ez az idilli környezet akaratlanul is életre hívta őt emlékeiből. Látta, ahogy a fák között lépdél, *lába nyomán kizöldül a fű, hol fuvolázva elhalad; pille repül, cserebogár zsong, énekelnek a madarak. Csalogatva szól a kakukkhoz, ha felel neki, felnevet, szórja a légbé mind a fehér, hófehér kökénylevelet.* Aztán jöttek a többiek is: Tavaszdalában már csatlakozott Pánhoz Buddha és Jézus is, hogy együtt segítsék a tavasz hírhozó madarát.

- Hogyan kerül a csizma az asztalra? - kérdezte viccelve a bátyja, gyóntató papja meg egyenesen szentségtörésről beszélt, de Minka válasza őt egyelőre elnémította:

- Az Úr olyan sok szépséggel erősít meg minden nap, hogy az ördög incselkedése is belefér életembe...

Bátyját meg emlékeztette arra, hogy minden vallásnak van természetkultusza, és ha a megközelítésük más is, valójában a görögök Pánja, vagy Buddha anyja ugyanazt hordozzák, amit a keresztények hite: az Úr a fűben, fában, virágban is megjelenik.

- Azt szeretem ebben a vallásban - magyarázta Istvánnak -

hogy telve van szépséggel: amikor Maya világra hozta Buddhát, egyszerre virágba borult a természet, zengett a madársereg. Ahányszor hajnalban kimegyek a kertbe, érzem ennek a teremtő hajnalnak az üdeségét. Úgy érzem, mintha én lennék e fényben a Föld első öntudatra ébredt lény, minden virág mosolyogva int felém, ez ifjú szép világ mind az enyém. Néha már a *hiszekegy* imádkozása közben is Mayára gondolok: mutassa meg számomra az igazságot, az örök szépséget és adjon az életemhez tiszta szívet.

Friss verse is ezt fejezte ki, ami anyjának nagyon tetszett: *Szeretek élni, forró szenvedéllyel nézem az eget, földet és a napot, megbámulom soh'sem látott varázsként estenden az ezernyi csillagot. Szeretek élni, minden új virágban lét boldogsága mosolyog reám, mintha minden megrezdülő levélben az élet bűvös hangját hallanám. És élni, élni, hosszan élni vágyom e szép viruló földcsillagban itt, aztán szedni, egy szebb, tisztább alakban az ösmeretlen lét virágait.*

- És az számodra a paradicsom vagy a pokol lesz? - kérdezte tőle apja.

- Nem tudom, én az újjászületéssel elnyert új formámra gondoltam, ami mindenféle lehet.

- Szamárság! Maradj te csak meg a jó bevált kereszténységnél, ne kalandozz másfele...

Minkát gyermek kora óta katolikusnak nevelték, tudatában Jézus mégsem a keresztfán csücsült, élettel telien illett a tavaszi közösségbe. Buddhát mostanában fedezte fel franciái jóvoltából, a Nirvána, a nemlét őt is elcsábította, mert az ő élete éppen ilyen: lebegés a semmiben. *Hiába szólok, nem felelhet senki, nem érti senki, senki meg szavam, a rettentő, félelmes pusztaságon magam vagyok, egyedül, egymagam. Ki távol áll, ki alantabb, ki feljebb, de vélem egyik, egyik sem rokon. Előre csak! fáradtan, összetörve, vad, tövises, magános utakon. S te fenn az égben, te örök-magános, meghallod-é kiáltó gyermeked? Vagy te is oly magasan állsz felettem, hogy szavam soha meg nem értheted?*

Az olvasottak hatására aztán meglódult a fantáziája: látta, amint egy hatalmas, vég nélküli Isten lebeg a vég nélküli Nirvánában, és álmodik. Megálmodja álmát, benne magát, a földet, a

világegyetemet. A Teremtő álma olyan valós, hogy a megálmodottak is azt álmodják, hogy léteznek. Az élet tehát az álom álma. Ez azonban a maga tisztázatlanságával összezavarja az isteni harmóniát. *Mikor ébred fel az öreg Isten?* - mert amikor felébred, minden visszatér önmagába, és visszaáll az eredeti *minden-egy* állapot.

A *nem-lét* utáni vágyakozását kérdések kísérték: *Hogy mért hervadnak a virágok?* - *Ne kívánj többet, mint egy álmot, az álom élet édessége: a boldogság, a csend, a béke. Hogy mért magányos minden lélek?* - *Szíved álmát ki érthetné meg? ... Mit láthatnál az izzó napban?? Örök, szent, a változhatatlan. Szellőre megmozdul a lég is.* - *Te élsz s boldog vagy mégis, mégis, hisz' elkísér fanyar magányba lelked átlátszó, fehér álma.*

Azért fő kérdése továbbra is az volt, hogy mi is a boldogság? Választ megint a franciái adtak: Verlaine nyomán megértette, a *vágytalanság* hozza meg a magába forduló szellemnek a békét. Ezek a gondolatok azonban nemcsak verseit, őt magát is nagyon átalakították. Először kétségbeesett: nem akart megszabadulni az érzelmeiktől, nem akarta eldobni magától a zenét, amelyben azok érzékelhetően megjelennek. Nem tudta elképzelni magáról, hogy ne üljön oda a zongorához, hogy ne nótázzon a többiekkel. De hogyan lehet vágytalanul élni? Aztán ráérezett az útra: a belső élet értékére.

Nem lázadt ő sem Isten, sem ember ellen. A Mindenható Teremtő ellen lázadni csak Madách Ádámjának és Byron Luciferjének adatott meg, sorsuk a Paradicsomból való kiűzetés lett, amivel el is vesztették eredendő öntudatlanságukat. Isten ellen már azért sem lázadhat, mert ő is magányos, és rejtőzködik: magasan él az emberi világ fölött, szavunkat sem érti. Intenzív pillanatainkban megjelenhet nekünk, de nem teremtőként, hanem tragikus magányosként. Még meg is sajnálta: *Édes uram Isten, de magad maradtál! Szíved nagyságából ezer kincset adtál az égnek, a földnek, a nagy mindenségnek. Tégedet szeretni erény-e, vagy véték? Földi embernek még akadhatna társa, csak te légy elhagyva, az örök magányba? Szánlak oly egyedül, szánlak oly árván, - fölszálllok én hozzád a fehérség szárnyán.*

Kétségeit pedig naplójában rögzítette: *Az életemel úgy ahogy*

meg vagyok elégedve. A vágyaim, ha élénkek is, de kormányozhatók, a természet folyásával és a változhatatlannal szemben sohasem voltam ellenszegülő – ösmerem a megnyugvást minden keserűségen keresztül. Régebben azt hittem, hogy csak történetesen nem akadtam olyan lényre, ki mint barát, barátnő, szerető, férj, rokon bármely más alakban megoszthatná azon lelki terhet és gyönyörűséget, mit az élet osztályrészemül adott. Most már tudom: énemben van a hiba, mely magányosságra kárhoztat. Ki értene meg? – hiszen magamat sem értem mindig....

És írta a verseit, amelyekben már édesanyja sem mindig tudta követni gondolatait. Az egyetlen értő ember a rokonlélek Bob lett, aki gyakran érkező leveleivel erősítgette. Neki örömmel újságozta, hogy újabban a versei eleven festményként jelennek meg előtte: borzas, őszes hajú virágtündérét hatalmas virágcsokrával egyik reggeli sétáján álmodta meg az erdőszéli virágos mezőben. De amikor Bob hangulat-jelentésként egy kis szénrajzot küldött levelében, válaszversében ő is magányáról beszélt: *Kopár ágakra varjuk simulnak, nagy fehér hópelyhek csendesen hullnak. Fekete varjuk nagy nyárfák ágán, fehér hó fénylik a varjuk szárnyán. Sűrű hópelyhek csak csendesen szállnak, tán fagyott szirmai elmúlt virágnak.*

Bár egyetlen sora sem látott napvilágot, írásai nem maradtak meg házon belül, híre eljutott a rokonsághoz. Ebben a kérdésben egy kicsit szemérmes volt, de igazi elismerésnek érezte, amikor az egyik rokonlány – vagy 10 évvel fiatalabb nála – felkereste és segítségét kérte. Kende Juliskában is mocorgott valami, s Minkának nagy öröme szolgált, hogy javítgatta zsongéit. A Pesten élő Iska felnézett rá és minden javaslatát elfogadta, pedig határozott egyénisége távol állt a megalkuvástól. Sokszor írtak egymásnak, Minka elolvasandó könyveket ajánlott neki, cserébe a rokonlány beszámolt eseményekkel teli életéről, amivel a valóság szürke napjait kicsit kiszínezte.

Amikor egyszer Iska arról írt, hogy nem szereti a zenét, postafordultával válaszolt, nem tudta elképzelni, hogyan élhet valaki enélkül?!Neki nemcsak költői programja volt a zene, mindennapjait is kísérte: *Lehetetlen hogy ne szeresd a sárgarigót, az architektura, a könyvek, az arc belső muzsikáját...melyet csak*

akkor érzünk, a rythmust, melyet már nem hallunk...Az alaphang ott van tisztán, kivehetően a magyar zenében, de poétáink nem mertek erre építeni, ők csak daloltak, daloltak, de oly szorgalmasan, hogy ha egy dobütés elmaradt, ijedve álltak meg, hogy nincs se taktus, se rythmus... Pesten gyakorta volt koncert, de Minka közvetítésével Iska felfedezte a mindennapok zenéjét, ami különös örömet hozott az életébe.

Amikor szerelmes lett az ifjabbik Teleki Sándorba, Petőfi egyetlen gróf barátjának fiába, Minka tudta meg legelőször. Kedvenc költője miatt - akinek verseiből néhányat angolra fordított az egyik barát kedvéért - nagyon is átélte az eseményt! Igazi romantikus regényt lehetett volna ebből írni, hiszen a fiataloknak sok akadályt kellett leküzdeniük, míg egymást megkapták.

Anyja mesélt már a Telekiek költői birtokának szépségéről, de az esküvőre nem ott, hanem a Kendék Erdélyhez közeli cégényi kastélyában került sor, ahova ő is meghívást kapott. A szíves invitálás ellenére sem akaródzott elmenni, nem az utazástól félt, az idegenekhez és az erdélyiek hosszas ünneplési rendjéhez nem volt kedve. De nem térhetett ki ez elől. Anyjával átnézték a ruhatárát, a várdai varrónő készített néhány új darabot is, hogy méltóképpen megjelenhessen. Életében először sajnálta apró termetét, hiszen az efféle hosszú ruhák rajta nem mutattak. Rozikát, a legügyesebb cseléd lányt szobalánnyá léptették elő, hogy elkísérje: az ünnepi ruhákhoz szüksége volt hozzáértő segítségre.

A kis homokfutóra alig fértek fel csomagjaik, amivel a nyíregyházi állomásra vitte őket Miska inassal a kocsis, akik segítettek nekik elhelyezkedni a vicinálison, mely Gyarmatig az otthonuk lesz. Minka többször utazott már családjával és egyedül, de most nagy izgalomban volt, mert az országnak abban a felében még nem járt. Lassú, kormos-füstös, de szép utazás volt: keresztül a Nyírségen! A sík és dombos terepet zombékos, nádas részek váltogatták, ez a táj olyan otthonos volt számára.

Még így távolról is szép volt az ébredő természet: selyemszálú apró leveleit nyitotta a nyírfa, a vasúti pálya mellett futó út sárga homokján megcsillant a nap sugara. A közeli erdő szélén őzek néztek megrettenve a tüzes füstöt okádó fekete

szörnyetegre, zajára fácánok szálltak fel csapatostul az árokból. Amikor a látványtól megéheztek, az elemózsiás kosár segített. Rozi el is szenderedett, de Minka egyedül is élvezte az elfutó tájat és megfogalmazódtak lelkében a szeretetet kifejező verssorok: *Nézzétek meg e tájt, kik még nem láttátok, hogy megösmérvétek, milyen szép hazátok gyéren dicsért része. Hiszen azt tudjátok: bármerre is néztek, mindig ígésző a magasztos természet örökös szépsége!*

Nagy meglepetésükre a grófi hintó már Szalkán várt rájuk, az inasok gyorsan áttelepítették őket a vonatról, és az utazás alatt olyan figyelem vette körül Minkát, amiből kitűnt, megbecsült vendége lesz a közelgő eseménynek. Iska a vőlegényével személyesen fogadta a kastély előkertjében lévő vérbükkfa alatt, melynek tavaszi, bordópiros levelei kiemelték szépségét. Az emeleten kapott szobát, majd a kikapcsolást, vasalást Rozira és az ottani szobalányra hagyva kísértelt a kastély mögötti parkba, melyről édesanyja már sokat mesélt. Gyorsan rátalált egy hatalmas platánra, ami meg is állította: az otthoniak csak unokái lehetnek ennek a matuzsálemnek! A mögötte levő páfrányfenyők és tiszafák is csalogatták, „majd jövök” - intett nekik, és visszafordult, hogy Rozi segítségével grófnővé váljon, ahogyan azt anyja kérte.

Öltözködés közben azon gondolkodott, mennyivel egyszerűbb a férfiaknak: frakkot húznak és kész. De őt belekényszerítették a fűzőbe, Iska fodrásza feltornyozta a frizuráját, miközben egyre elveszettebbnek érezte magát. Itt azonban nem lázadozhatott, a Czóbeleket képviselte, családját nem hagyhatta cserben. A lagzi napjáig minden este ilyen szertartásosan zajlott, ismerkedtek az új rokonok, folyt az anekdotázás, az ital, finom sülték és édességek váltották egymást. Utána természetesen volt tánc is, a mazurka és a polka mellett a minét volt a fiatalok kedvence, mert miközben csendesen sétálgattak, sasszéztak, beszélgetni is lehetett. Rozikával csak öltözködés közben találkozott, neki az alagsorban, a cselédek között volt a helye, ahol ugyanúgy nagy élet folyt, mint fent.

Egyik este maguk a vendégek kerültek fő szerepbe, Iska kérésére Minka is a zongorához ült, s amikor belekezdett kedvenc Chopin balladájaiba, halk nevetés hullámozott végig a termen. Abba

akarta hagyni a játékot, de anyjára gondolt és kitartott. Iska később megmagyarázta neki:

- Ez a darab úgy kezdődik, mintha keresgelnéd a hangokat, akik nem ismerik, azt hitték, nem tudod. Ne vedd a szívedre Minkus, szépen játszol, szeretlek hallgatni...

Az esték aztán itt is úgy zajlottak, mint a Forgách kastélyban, nagy mulatságba torkollt minden egyes vacsora. A szatmári cigányok igazán kitettek magukért, még az Ibrányi-valcert, anyja kedvencét is ismerték, rá gondolva első este még Minka is boldogan énekelte a „Káka tövén költ a rucá”-t, de aztán igyekezett minél hamarabb elszabadulni a mulatozásból. Nemcsak arra jött rá, hogy milyen egyedül van a sok ismeretlen között, hanem arra is, hogy valójában nem is lehet megismerni igazán senkit: *Magányos, árva minden lélek, mint egy üveggarang alatt, halandó kéz még át nem törte ez átlátszó kemény falat: Felolvadnál a természetben? - Hiába nyúlsz a hold után! S a rét virága itt melletted, azt hiszed, közelebb talán? Hisz' szól a holdsugár szívedhez, s szól illatával a virág, mégis oly mérhetetlen távol, idegen az egész világ. Rokon lelket láatsz, mely közelben, melletted vágyva elhalad, kezéd kinyújtod - s megérinted a jéghideg kemény falat. Isten felé vágyódna lelked? Kibontja szárnyát, felrepül. Meddig? - Az égboltot elzárja az üveglap kegyetlenül. Nem lelhetsz semmit e világon, önmagad sem keresheted, hiszen előtted az üvegfal elzárja - saját lelkesed!*

Napközben vadászat volt a program, de otthon sem szerette a vérengzést, helyette ismerkedett a környékkel. Egyik nap egészen uszáig lovagoltak az Erdélyből jövő vendégek elé. A szatmári síkság három folyója: a Szamos, a Túr és Tisza közé beszorított egyutcás kis falu a Batár patak partján volt idilli környezetben. Bár zsúpfedeles kis házai nagy szegénységről tanúskodtak, de temploma: a hajóval egybeépült fazsindelyes harangtornyával igazi ékszerdoboz volt. Minka megcsodálta a templom belsejét is, melyet aranycsillagos fakazetták díszítették, aztán újra lóra szálltak, hogy eljussanak a Bajnok dűlőbe. A családi legendárium szerint ősük, Vay Ádám itt nyert meg egy csatát Rákóczinak, édesanyja kedvéért látni akarta a helyet, hogy beszámolhasson róla. Az árvizek maradványai miatt azonban nehezen találtak oda, idő közben a természet visszahódította azt: az ottani tölgyesben disznók

túrták a földet makkot keresve. De az emlékezet ereje mindent megőrizhet és visszahozhat...

Amikor a fiataloknak Csekére kellett menniük, Minkát hívták magukkal gardedamnak: Iska szerette volna, ha vőlegénye is megismeri barátnőjét. Mindvégig a Kendék birtokán voltak, ahol a tavaszi ár miatt gyakorta kellett kerülniük, mert az utakat elmosta a víz. Most derült ki, milyen előrelátó volt Iska apja, Kanut bácsi, amikor egyik vadászát is felültette a bakra: az ő vezényletével elérték a célig. Közben ők hárman jóízűt beszélgettek: Sándor Párizsban nőtt fel, ahova Minka többször is eljutott, egyetemén sok irodalmi, esztétikai előadást meghallgatott. Amikor elmesélte véletlen megjelenését Curie professzor fizika óráján, nagyot nevettek, hiszen Iska vőlegénye az ő hallgatója volt, ismerte magas röptű fejtegetéseit.

A református templomnál elváltak, Iska betegeskedő rokonához ment vőlegényével, Minka pedig szerette volna felkeresni Kölcsey sírját, akinek himnuszát édesanyja minden fontos családi eseményen elmondatta vele. A kis ösvényen különleges temetőkertbe került, ami nemcsak a holtak, hanem az élők birodalma is volt, mert a falu közepén lévő helyen napi forgalom volt. Minkát lenyűgözte a látvány: vagy kétszáz csónak volt a fejfája az ott pihenőknek! Persze, nem valódiak, csak imitációk, melyeket hatalmas fatörzsekből faragtak ki. Rövidebbek, hosszabbak egyenesedtek, néhány már megdőlt, s mindannyian ott ringtak az időben. Ciprusok és akácok szegélyezték az utakat, s minden zöld volt, melyből a sírokon lévő virágok üdén kivirítottak. Nehezen talált rá a költőre, pedig az egyetlen félbetört kőoszlop az ő sírját őrizte, melyet a temetőben virágokat öntöző deli fiatalasszony kislánya, Csoma Katika – a *pujám!* – mutatott meg Minkának. Mire imáját elmondta, Iskák is megérkeztek, s visszafordulhattak Cégénybe.

Másnap Iska örömmel újságolta, hogy vőlegénye is beleszeretett Minkába, a közös út közel hozta őket egymáshoz. Javaslatára csatlakoztak Biró János bácsihoz, a cégényi kertészhez, aki megmutatta a kastélyparkot. Minka boldogan ismert rá a tulipánfára, a ciprusokra, a különféle fenyőkre, ezek otthonára emlékeztették. Igazi meglepetést a Szamos árterében lévő erdő hozott számára: az öreg kocsányos tölgyek alatt hatalmas

összevisszaságban erdei szellőrózsa, salátaboglárka, kékcsillag, tüdőfű és ibolya nyílt, különleges szőnyegként ölelték körbe a fákat. Ez a látvány élete végéig elkísérte, ottléte alatt – ha csak tehette – lesétált a *szőke Szamosig*, ahogy a Kendékel rokon Kölcsey Ferenc nevezte a folyót, hogy ezt a látványt újból és újból magába fogadja. Iskával aztán később is gyakorta felemlgették a cégényi csodát.

Otthon is sokat változott az élet. A megözvegyült Emmy egyre nehezebben bírt fiaival. Hiába költöztek haza: szelíd nagyapjuktól egyáltalán nem tartottak, nagyanyjukat meg első perctől a kisujjuk köré csavarták, és a szigorú férfikéz hiányában egyre szabadabban éltek. Lóránd már Pesten tanult, amikor tüdeje beteg lett és meghalt, de a kisebbeket ez sem csendesítette le: Lackót és Zsigát több intézményből eltanácsolták, pedig üres bárói címük mellett szükségük lett volna valamire, amiből megélhetnek.

Nagyapja Zsigát beszerezte a kassai katonai iskolába, Lackó meg Újhelybe került a Vay-rokon Szógyén Sáriékhoz, hátha a piaristáknál meghúzza magát és megszerzi a maturandust. Anyjuk mindent megpróbált, hogy az anyagiakat összegyűjtse, de Újhely és Kassa messze volt Anarcstól, leveleinek nem volt hatása. Lackó nem szeretett tanulni, csavargott, a zsólyomkai pincéknél mulatozott, és éppen akkor akarták kicsapni, amikor testvére, Eliz is megbetegedett.

Minka vállalkozott rá, hogy elutazik Újhelybe, hátha meg tudja fordítani a dolgokat. Nagy meglepetésére Nyíregyházán Vay Sárival, kedvenc kuzinjával futott össze, aki immár Vay Sándor néven újságíróként kereste kenyerét. Most is tele volt keze sztenogrammal összefirkált papírlapokkal, míg a vonatra várakozott, azokat böngészte. Mindketten megörültek egymásnak, s különösen akkor volt nagy az öröm, amikor kiderült: úti céljuk is közös, mert Sárít Újhelybe hívták a rokonok szüretre.

Lassan mászott a vicinális, nagyokat zökkenve állt meg az állomásokon. A kalauzok kedélyesen diskuráltak a vonat mentén haladó gyalogosokkal...Dűlőutak mentében megrakott szekerek, kerékagyig süllyednek a homokba. Bogárhátú lovacskákat szíjostorral biztat egy gyerek, a főrhéncen meg másik kettő kurjongat. Szüretes már errefelé a hangulat mindenfelé.

- Ilyen későn ugyan ki szüretel még?
- *Hegyalján soha nem kezdődik október vége előtt a szüret. Simon-Juda napján mennek ki a szedők a hegybe. Azért éneklí a vidám poéta: Fújjad, fújjad dudás - Itt van Simon-Judás...Meglepte a hó néha a tarcali kopasz-hegyet, mire Katalinkor ráfordították a záváros lakatot a pince ajtajára. Kincs volt abban.*

Minka szívesen hallgatta rokona jóízű beszédét, ez új világ volt számára, Szabolcsban más naptár szerint folyik az élet. Amikor Lackó ügye került szóba, Sári nagyot nevetett:

- *Édesapám testvérei, vele együtt, mennyi imposztorságot követtek el pataki diák korukban...meg a Regementnél...Valóságos Odyszeák voltak azok a csínytevések! Közös nagyanyánk, Kazinczy Zsófia úrasszony az áldott, jóságos szívével mindegyre kibékítette rakoncátlan fiait a kemény, szigorú apával, amíg élt. Később aztán heves összeütközésekre került sor. Családi vonás ez nálunk, szertelenül tudunk szeretni, és az ellenkezőjét is szertelenül tesszük.*
- *Porrá vált Vayak és Czóbelek után itt vagyunk mi...*
- *Megfakult a cifra szerszám, oda van a csengős négyes... Híres, neves famíliák egymás után pusztulnak, enyésznek el Hunniában. De ebben a pusztulásban is van valami érdekes, valami sajátos vonás, ami nem hasonlítható semmi más nemzet fiának a pusztulásához. Könnyelműség, nembánomság, jószívűség keveredik össze a pusztulásban.*
- *Elmúlt a nemesek felett az idő, mi vár ránk? Azon a néhány holdon, ami megmaradt, bérlők vannak, kilopják a szemünket is, mert gyenge asszonyoknak hisznek, nincsen semminek se haszna.*
- *Hát a haszon volt az a valami, amihez őseink sem értettek. Akik csak mulatni meg álmodni tudtak. Akik alól, maguk sem tudják, hogy miképpen fogyott el az ősi föld, hogyan lett másé az ősi kúria... Engem íróilag ez izgat, de szeretem a verseidet, igazi női írások.*
- Mitől női egy írás?
- *Hát a te finom, titokzatos, cizellált nyelvedtől, és az*

álomvilágot valóságként kezelő leírásaidtól! Én ezektől óvakodom, de nem jelenti azt, hogy olvasóként ne élvezném....

Gyorsan telt az idő, mindenről szót ejtettek, csak arról nem, ami pedig ott rezgett mindvégig Minkában: miért nem szakított már az apja rákényszerítette fiús-élettel?!... Újhelyben konflissal mentek fel a Cerkó utcába, ami már közös rokonuk, Kazinczy Ferenc nevét viselte. Javában hangoltak a cigányok, a szolgafán rotyogott a gulyáshús, meg a juhhúsos kása, a szüretnek ősi eledele. Az ürmöst is a régi recept szerint készítették, a must mellé azt kínálták.

Minka hiába akart korán lefeküdni, Szógyén Sári hosszan sorolta Laci svindlijeit, urizálását. Hitt neki, mert jó embere volt, könyveire is önzetlenül gyűjtött előfizetőket. A szomszédban a vacsora és a mulatozás hajnalig tartott, az onnan átjövő nótázások nem engedték pihenni. Másnap a piaristáknál sem járt sikerrel, az igazgató nem volt a városban, be kellett érnie az osztálytanárral, aki mereven elzárkózott, mert a fiú már kimerítette minden lehetőségét..

Másnap Sári javaslatára egy napra számúzték a gondokat és mind a hárman elvonatoztak Kassára, ha már ilyen közel voltak hozzá, hogy tisztelegjenek a hazatért Rákóczi fejedelem előtt. Korábban Minka ott volt Vaján közös ősük, Vay Ádám, Rákóczi udvari marsalljának újratemetésén, aki a bukás után Danzingban nagy szegénységben, de együtt élt népes családjával. A hamvak hazahozatalát az állam állta, és minden különösebb ceremónia nélkül ideiglenesen az ottani Vay-sírba temették, de egy nagy emlékmű kialakítását tervezték.

Útközben beszámolt erről, Sári meg Rákóczi, Bercsényi, Zrínyi Ilona és Thököly hamvainak hazahozatalát kísérő pesti ünnepeket idézte fel, ahol a gyászbóbitás üveghintó előtt Ádám nagybátyjuk lovagolt az országzászlóval és kuzinjaik, ifj. Ádám és Rezső voltak mellette a nemes apródok. Lackó kicsit irigykedett rokonaira, pedig ő is átélte a hazatérés nagy élményét: újhelyi diákként fáklyával tisztelgett a sínek mellett, amikor a Budapestről jövő vonat begördült az ottani kisállomásra. Ott leróhatta kegyeletét, aki akarta, de Lackónak nem volt kedve gyalogolni, a Pótra kocsma sokkal közelebb volt. Erről azért nem számolt be nénjeinek.

Kassán nyüzsgött a nép - piacnapra érkeztek -, s bár gyorsan elérkeztek a dómhoz, várakozniuk kellett, mert a fejedelem sírja az alagsorban volt, ahova nem fértek be egyszerre sokan. Minka egy imára használta ki ezt az időt, de Sári nem tartott vele, mert az ő életében a vallásos hit nem játszott szerepet. Minka olvasójával a kezében lépett a fejedelem elé, térdre hullott és ott is elmorzsolt egy imát. Mindketten meghatódtak, mert felemelő volt a pillanat Zrínyi Ilona miatt: kegyetlen sorsa után elválasztották ugyan az urától, de végre hazai földben pihenhetett.

Utána még sétálgattak egy kicsit a főtéren, aztán visszavonatoztak Újhelybe. Sári maradt a rokonoknál, Minka hazaindult Lackóval kettesben, lógó orral és kedvetlenül, nem tudott nővérenek segíteni. Sári néhány hét múlva levélben értesítette őket, hogy talált Pesten egy iskolát, ahol Lackó leérettségizhet. Minka a vajai és kassai hangulat hatása alatt rávette szüleit, hogy a könyvtárszobában őrzött serleget, amit a család még Zrínyi Ilonától kapott egy aranyfonállal díszes terítővel együtt, adják a Nemzeti Múzeumnak, hogy élvezze mindenki a nagyok hagyatékát. Otthon azonban nem sokáig pihent: Nagyőrre kellett mennie, már sokadjára időzhetett ott.

Pán macskái

Minka már sokadjára időzhetett Nagyőrön, amikor végre összetalálkozott Mednyánszky Lászlóval, családi nevén Medivel, sógornője festőtestvérével. Legendája miatt volt rá igazán kíváncsi: koraszülött gyerekként túlélte egy agyhártyagyulladás, emiatt mindentől óvták, kipárnázták az életét. Aztán fellázadt: Münchenbe ment, hogy festő legyen belőle. Hosszadalmas volt az útja, de Minka a kastélyban lévő festményeket látva úgy érezte, Medi nem tehetett mást, erre született. Sokat hallott borongós kedélyvilágáról is, láthatlanul rokonléleknek hitte, hiszen az ő ábrándozásai, élményei és álmai is víziókba torkolltak időnként.

Mogorva, szakállas, nyurga fiú érkezett haza Olgyai Viktorral, egyik festőtársával, akivel besegítettek Feszty Árpádnak a honfoglalásról készített körpanorámájába. Velük jött barátjuk, a világjáró Justh Zsiga is, aki éppen Egyiptomból tért haza, ahol tüdejét erősítgette. Első pillanatban egyikőjük sem nyerte meg Minka tetszését, zavarta Olgyay feléje küldött kihívó pillantása, Justh fürkésző tekintete, meg az, hogy Medi rá se nézett. El is könyvelte az új rokont önzőnek, amikor a számára megépített új festőpavilont úgy fogadta, mint ami neki kijár, észre sem vette, hogy Miri, a húga mennyit bajlódott azzal. Istvánnal közeli barátoknak számítottak már a rokoni viszonylatok előtt is, Minkát azonban távolságtartóan kezelte, csak a közös tátrai túra után engedett fel mogorvasága.

Nagy társasággal indultak neki a Tátrának, egy legény és egy cselédlány is elkísérte őket, amit Minka nem vett szívesen, hiszen a természettel egyedül szeretett társalogni, s megszokta, hogy ilyenkor önmagáról gondoskodik. *Rövid, piros mosó-szoknyáját* is kinevették:

- *Csak legalább olyan tépett ne lenne!*
- *Hja, ez már a késmárki csúcson is fent volt, huszonkét órát jártam benne egyfolytába*

Az Enciánra drótkötélen himbálózó kabinban értek fel, felettük terpeszkedett a Lomnici-csúcs, melynek havas lejtőjéről a kavicsal leérkezett hó felolvadt a moréna tóban, ahonnan aztán

sebes patakként futott tovább, hogy Popráddá szélesedjen... Minkát lenyűgözte a fák alkalmazkodó képessége: a törpefenyőket szinte csak légyökörek tartották, de ebben a magasságban is megéltek. Pompás virágokat, különleges mohákat láttak, valamilyen májvirág-féléből préselt is. Kavicsokat, tobozokat tett be kirándulós tarsókájába, hogy hazavigye szüleinek, ha már a látványból kimaradtak. Megebédeltek, aminek betetőzéseként a cseléd lány különleges teát hordott szét: Minka nem tudott betelni ezzel a tátrai vadvirág keverékkel, pedig az anarcsi háztartásnak is voltak kincsei...

Innen vágta neki a gyalogtúrának. Eleinte hatalmas köveken lépdelt, Minka élvezte ezt a fárasztó kőről-kőre való röpködést. Amikor időnként megállt, észlelte, hogy ebben a kopár környezetben is milyen gazdag a természet: vigyázott, hogy ne tiporja el a napon sütkérező kékcsigákat. *Hogy oly kitarthatóan tudott járni, annak titka főképp abban rejlett, hogy tekintet nélkül divat vagy szokásokra, mindig alkalmasan tudott hosszabb járásokhoz öltözködni.* Sógornője *elegáns sötét-zöld - szalonfogalmak szerint - rövid ruhába volt öltözve, de szoknyája a felnyúló füvektől megnedvesedett, a szederindák megtépték szegélyét.* Az úton már nagyon szétszóródott a társaság, de egy-egy jó bemondásra válaszoló kacajuk a hegyek oldaláról gördült vissza.

Időnként összetalálkozott a kis kockás füzetébe elmélyülten jegyzetelő Medivel, de a látvány mindentől elvonta Minka figyelmét. *A titokteljes, varázslatos bűbáj netovábbja egy sárguló erdő fehér őszi ködben. Hogy világítanak az arany levelek, mintha csak nap sütne rájuk, szinte égnek! Hogy táguul és sűrűsödik a puha, fehér pára-fátyol. Minő óriásiak, megmérhetetlenek a körvonalak, milyen csodálatos szokatlanok a formák. Mintha egy titokteljes, idegen világba érkeztünk volna, hol a tárgyaknak csak átszellemült hasonképeit látnánk.*

István Justh Zsigával ballagott, *Stanley legújabb utazásáról beszélt* kedves barátjának, *ez vadul nézett rá, mintha meg akarná enni - igen jó barátok voltak -, de Istvánnak szokása volt ez a nézés, apró fényes szemei úgy tudtak villogni, mint egy kalitkába zárt puszta állaté. Ki a mély, vad ráncot látta homlokán, alig gondolta volna, hogy őt egy szűnyog-vékony és szűnyog-gyenge*

asszony a kis ujja körül csavarja...

Zsiga és István jócskán lemaradt a társaságtól, az Alföldön élő barát gyenge tüdeje miatt nem bírta az erősebb iramot, de a szája be nem állt. Stanleyről hamarosan kedvenc témájára tért át: István mellett mindig eszébe jutott a magyar faj kérdése, mert barátja gondolkozásra, érzésre, kinézésre azt viselte magán. *Erre vallott a rendkívüli erőteljes, széles, zömök termet, a hatalmas veres nyakon nyugvó kis fej, az aránylag kicsi és igen magas láb, a durva barna kéz, az egyenes, a halánték felé kissé felhúzott szemöldök. Ezen testileg-lelkileg ős-turáni emberben nyugati és modern csak az érdeklődés és fogékonyság volt, mellyel a tudomány és művészet iránt viseltetett.*

De Zsiga mondandóját most nem is barátja, hanem Minka inspirálta, akivel most találkozott először:

- Testvéredem *még feltűnőbb ... a magyar fajjelleg, melyet ilyen tisztaságban a nép között is csak ritkán lehet találni. Gömbölyű piros arc, gömbölyű alak, álmatag, szenvedélyes szemek, sötét göndör haj ...*

- De külsejénél értékesebb a belseje, hiszen nyolc éves kora óta írja verseit németül, meg angolul, mostanában inkább csak magyarul... - s itt megszakadt a beszélgetés, mert a Tarpatak zuhataga erősödő robajjal jelezte, hogy közelednek hozzája.

Minka nagyot csalódott, amikor odaért: a Niagarát várta, s csak egy szerényebb kistestvérével találkozott. De a megfeszített menet után jól esett leülnie, ivott az elébe kínált frissítóból, harapott a gomolyából. Amikor a társaság vége nagy zajjal megérkezett, Medivel szinte egyszerre álltak fel és indultak tovább, a természet templomában egyikőjük sem vágyott semmilyen üres fecsegésre.

A vízesés után elmaradtak a nagy kövek, s az erdei út minden képzeletet felülmúlt: süppedő fenyőszőnyegen lépkedtek, mellettük ott rohant és csacsogott a Tarpatak, ótátrafüredig a társuk is maradt. Útközben néha megálltak, Medi lejegyezte az előtte lévő táj motívumrendjét, az ott megfigyelt színek szenzációját, amit közben Minkának egy-két szóval elmagyarázott.

A mogorvának tudott rokonról kiderült: szavai is vannak arról, hogyan lehet a látványt hasznosítani a festményen. Lassan

Minka is felbátorodott, megmutatta Medinek Pán macskáit: a patak kis hullámain, ahogy ...*Egymásra szöknek, ugranak, kinyújtja mind habkarmait, ragadja őket a patak, szilaj, örült táncot jár mindenik. Feltűnik egy, a másik jó – – Ragadja őket a patak, egy elrohan, más jó elő: megannyi fehér, habzó gombolyag. Ugrálnak a zöld víz felett – – – Ragadja őket a patak, fehéren a zöld víz felett pán habszórú macskái játszanak.* Minkát kimondhatatlanul boldoggá tette azzal, hogy az új rokon válaszul Proust egyik gondolatát idézte: a felfedezés igazi varázsa abban áll, hogy másként látjuk a megszokottat...Este nem kellett elringatni, a lába fáradt volt az úttól, de lelke telve volt a látvánnyal és a Meditől hallottakkal, ez utóbbi megsokszorozta az előbbi értékét.

A tátrai út után az esti beszélgetéseken mindannyian oldottabbakká váltak, Justh elmélyülten figyelte barátja testvérét. *Minka kissé zömök alakja erőt, egészséget sugárzott. Finom arcélét, szabályos vonásait anyjától örökölte, komor arcát csak néha derítette mosoly, mégis derű áradt egész lényéből. Szürkés-kék szeme mély értelmet és intelligenciát tükrözött, erősen figyelt, mintha a lélek mélyére akarna hatolni.*

Miri, Minka sógornője tájékozottabb volt a filozófiában, mint bármelyik eddigi nőismerőse, mellette Minka is megnyílt, különösen akkor, amikor Baudelaire-re s a francia költők által kultivált tartalmi disszonanciára került szó. Medi felvetése őt is elgondolkodtatta:

- *Átfordítások és keresztezések. Ezen kérdés engem is foglalkoztat, mert szabályt, törvényt akarok találni, mely szerint bizonyos dolgok átfordíthatnak, vagy amely szerint bizonyos dolgok az eszmevilágban kereszteztenek.* Izgat, hogy ezek a műveletek milyen formát kaphatnak a festészetben?

- Baudelaire – jegyezte meg Minka – a szív érzékenysége helyett a fantázia érzékenységét kéri, mert a költészet pontosságát és igazságát az fejezi ki. A disszonáns tartalom ezért is áll nála ellentétben a hibátlan ritmussal, a makulátlan formával.

- Nietzsche már leírta a hagyományos irodalmi eszközöket, mondván, hogy a metaforák csak homályossá teszik a dolgokat, megrontják az ember egyenes és tiszta beszédét.

- De hiszen ez nincs így, a látszólagos zűrzavar rejtett értelemmel gazdagíthatja a verseket, mert a szó több irányba kisugárzik – védte meg Minka a franciákat.

Meglepetésére Medi hozzá intézte a vitát lezáró szavakat:

- *A mi erőnk a szabadságunk, ha nem kötnek konvenciók, akkor gyakorolható a versekben. A rejtjeles kifejezések ellentmondanak a látszatvilágnak, de ez ne zavarjon, olyan művészi nyelvet alakíts ki magadban, ami egyszerre megmutatja a világ színét és fonákját, és ez a mélyebb igazság, ez az élet-többlet, amit minden művész megtalálhat magában.*

- De ezzel elveszíti magyarságát! - féltette eszményét István, de nem tudta átformálni sógorát, aki világpolgárként tekintett magára, nem magyar művészként. Mielőtt vita kezdődött volna erről, Justh Zsiga közbeszólt:

- Hálás vagyok Medinek, hogy itt lehetek most. Tudjátok, mivel csalogatott? Azt mondta, hogy a testvére, annak férje és sógornője nekem való *comptemplatív emberek*: nem szeretnek reális dolgokkal foglalkozni, a szép nagyóri fák alatt majd együtt elálmodozhatunk...

A szavait követő nevetés oldotta a hangulatot, és amikor a vacsora befejeződött, előkerült Zsiga hegedűje, sógornőjét követve Minka is elzongorázott néhány nótát. De táncolni nem volt hajlandó, pedig Olgyai egyre ott sündörgött körülötte: viszolygott érintésének a gondolatától is. Amikor erőszakossága miatt kénytelen volt a csigalépcsőn kimenekülni a szobából, István ki is tette barátja szűrét, pedig eleinte szívesen vette volna, ha beköti a húga fejét, akkor nem aggódott volna annyit a család Minka jövője miatt.

Olgyai távoztával az esti beszélgetések folytatódtak, Minka időnként úgy érezte, mintha megint a Sorbonne-on hallgatná az előadásokat. Előkerültek a versei is, azokról beszélgetve kiderült értéke. Arany bűvöletében égve most éppen balladával próbálkozott, elsőként Kondor Balázs históriáját mutatta meg. A férfiak művésztársként kezelték, és Justh - hogy enyhítse kritikáját - innen kezdve csak *collegának* szólította és felkérte, döntse el: ráérősen kanyargó novellát ír versben, vagy a titkokat ki nem fecsegő balladát?! Egyébként is úgy bánt vele, mintha

valaki lenne, amivel Minka hiúságát is kellően legyezte.

A Krucsaynéról írott balladáért aztán mindannyian lelkesedtek, mert egyszerre érzékeltette benne mindkét fél: a szép feleség és a büszke várúr drámáját. Zsiga nem ismerte a bátori templom fából faragott Krucsay-oltárát, Medi nagyon érdekes párhuzamokat talált a vers és az oltár között. Minka elvarázsolva hallgatta, hogy az ő kis próbálkozása milyen utat tud bejárni! A férfiak arra is rábeszéltek, hogy ne üljön a versein, jelentesse meg azokat, és megígérték, hogy bemutatják Jókaiknak, aki a legnagyobb tekintély a literatúrában. Medi fejben már tovább tervezett:

- A kiadás praktikumairól is Jókaival kellene beszélni. Mikszáthot is ösmerem, de kellemetlen, savanyú ember, akivel nincs mit kezdeni...Fesztyéken keresztül vezet az út Jókaikhoz...

Nagyórról Pestig Mediékkel utazott, gyorsan eltelt az idő. Itt aztán elváltak útjaik, Mednyánszkyék Bécsbe vették az irányt. Búcsúzaskor Medi fontos útravalóval látta el: ne ragadjon le a felületes kedvtelésnél, az soha nem fogja őt kielégíteni, komolyan fogjon hozzá a költészet műveléséhez. Sokkal boldogabb lesz az élete, ha öntudatosan halad egy bizonyos cél felé. Ezen gondolkodott, míg Aszódra ért, ahol már várta Podmaniczkyék hintója, hogy Kiskartalra vigye.

Mióta férjhez ment Berta, folyamatos levelezésben voltak, aki közben nemcsak két gyerek édesanyja lett, hanem megkapta a lehetőséget a csillagok kutatására: férje egy igazi csillagdat rendezett be maguknak a kastély parkjában. A Podmaniczkyak jó módúak voltak, akár csak a Dégenfeldek, de ők ketten arra is példát mutattak, hogyan lehet a gazdagsággal okosan élni. Feltűnő volt az út menti földek gondozottsága, melyet sok helyen szakítottak meg az erdők, nem véletlenül: Podmaniczky Géza volt a királyi vadászatok fő szervezője, szakkönyvei nemcsak itthon voltak közismertek.

Bár a levelek révén sok mindent tudtak egymásról, a látvány mégis lenyűgözte Minkát. A kastély távol a falutól, egy pompás park közepén állt, a gazdasági épületek és cselédlakások már egy kis falut képeztek körülötte, Berta emiatt Kiskartalnak hívta

kastélyukat. A hintó megérkezésekor a feljárónál állt: lánykori hosszú haját asszonyos kontyban viselte, s az új divatnak megfelelően nem viselt fűzőt, ruhája sem sepegte a földet. Gyermekkei, Emma és Ádám ott toporogtak körülötte, kíváncsian várták azt a nénit, akiről anyjuk olyan sokat mesélt. S meglepetésként ott volt a fogadóbizottságban Bob is, aki gyakorta dolgozott Kiskartalon, ahol a háziak műtermet építettek számára.

Berta természetesen már másnap megmutatta Minkának a park egyik végében álló kis csillagdát, és büszkeségét, a hatalmas látcsövet, amin ő dolgozott, mint Magyarország első amatőr csillagásznoje. Elmesélte azokat az éjszakákat, amikor először látta meg az Androméda-köd szupernováját, az észlelési naplóban a dülöngő betűk őrizték meg izgatottságát. Visszasétáltak a kastélyba, és a könyvtárban kötöttek ki: a több mint 30 ezres könyvvállomány feldolgozását most fejezte be a háziasszony. Bár a könyvek nagy része szakkönyv volt - egy teremben csak csillagászáttal foglalkozó művek voltak. A csend, a könyvekből áradó nyugalom és kastély lakóinak méltósága nagy hatással volt Minkára. Egy pillanatra vágyakozva gondolt arra, hogy ilyen körülmények között éljen, de aztán visszatért a realitásokhoz, otthon is vannak könyvek, és megvan neki a legfontosabb, a szabadsága. Az íráshoz nem is kell más.

A parkot Minka a gyerekekkel járta be egy pónifogaton, amit Ádám ügyesen irányított. A kis tó mellett pihentek meg, hogy a gondos anyai kéz csomagolta uzsonnát elköltsék. A madarak énekét itt elnyomta a békakuruttyolás, Minka verset rögtönzött: *Aranyszemű békák néznek egy vízi rózsára, fehér rózsá - tó vizében inog hosszú szára. Tó vizében hosszú békák koszorúban állnak, bánatosan énekelnek a fehér virágnak. Felkél a hold, elsikamlík aranyba szótt fénye, vissza csillan, majd felvillan sűrű tó vizébe. Aranyszemű hosszú békák a virágot nézik, mozdulatlan tekintettel majd hogy megigézik. Többen jönnek, hívják egymást, egymásnak felelnek, holdvilágnál bánatosan tovább énekelnek.* Nagy sikere lett, gyorsan meg is jegyezték, este már kórusban adták elő, amihez Minka zongorázott mindenféle bolondos dallamokat. Csak Berta érezte ki belőle barátnője bánatát, valami elérhetetlen utáni vágyakozását.

A háziak elfoglaltsága miatt Minka a nap nagy részét Bobbal tölthette, beszélgettek, lovagoltak, felolvastak egymásnak, vagy csak csendben ült és nézte, hogyan dolgozik. Egyszer ő is kedvet kapott a festéshez: gyermekkoros toszkánai nyarát idézte meg, ahol a bérelt kastély körüli élénkzöld ciprusok – melyek ott nem a halál jelképei – szinte átszúrták a valószerűtlenül kék eget. Bob javaslatára kiegészítette a képet a harmadik mediterrán színnel: a sárga tarlótól a fény útja megfordult, mintha a Nap a földről sugárzott volna az égre.

Minden itt töltött pillanatban azt érezte, hogy Kiskartalon megbecsülik Bobot.

- Már vissza sem jössz akkor Szabolcsba?

- Téged születésed óta puha fészek vesz körül, nem tudod, milyen az, mikor az embernek a szeretetmorzsákat is úgy kell összekölnie, s mennyi sértést kell ezért lenyelnie!

- Ne is mond ezt, láttam Mándokon...”

- És még nem is ott volt a legrosszabb... Itt Kiskartalon nem kell védekezni, befogadtak, munkát és megbecsülést kínálnak.

- Akkor hát itt is maradsz?

- Nem tudom! Atyám halála mindent megváltoztatott, azt érzem, hogy bizonytalan az életem, reménytelenül magamra maradtam a világban.

- Eljönne ebből a pompából a mi szegényes udvarházunkba?

- Milyen minőségben?

- Társalkodónő, barátnő, vagy családtag, hiszen te vagy *az én drága szeretett kedves gyermekem...* Választhatsz...

- Nem akarok betolakodni az életetekbe.

A kiskartali szép napok gyorsan elmúltak, s a vonaton hazafelé azon gondolkodott, hogyan lehetne Bobnak otthont teremteni Anarcson. Műtermet ők nem tudnak építtetni, de a padlástérben ki lehetne egyet alakítani, mellette egy szoba is elférne, és a pince fölé kivezetett ajtóval az önállóságát is megőrizhetné.

Anyjával nem is volt semmi gond, még egy levelet is írt Bobnak, amibe egy fehér ibolyát préselt, hogy apja halála miatti részvétét kifejezze. A személyes találkozások nyomán már apja is megengedett irányába, de nővére és Miri hevesen ellenálltak a gondolatnak. Minka rájött, hogy sógornője azért utálja a festőt,

mert attól fél, ha Anarcson lesz, nem fog Minka se járni Nagyőrre. Bobnak megírta felismerését: *Neki az a célja, hogy hol nyúzzon, hol kényeztessen, kedve szerint hecceljen Istvánra vagy fordítva, de csak vele legyünk, hogy ki ne fogyjon e nemes sportból. S amikor Bob megkérdezte, hogy miért jár akkor Nagyőrre, egyszerű volt a válasz: sok élvezetet nyújt ez a sadicus bolondokháza. Az ottani szellemi légkör egyedülálló volt Minka számára, arról nem tudott lemondani.*

Az első verseskötet, a Nyárfa lombok megjelenésének nagy visszhangja lett, még abban az évben újra kellett nyomtatni, annyi volt az előfizető. De ez csak az olvasók válasza, a kritika fukarkodott, amit megdicsért, azt is felemásan tette. A Vasárnapi Újság névtelen recenziója különösen felháborította Minkát: *A költemények külformája többnyire csinos, a magyar versalakok is jobbára lendületesek... a magyar ritmus most nem tűri meg az értelemnek olyan megszaggatását, és átvitelét, mint itt...*

- Aki nem tudja, mi az az enjambement, honnan veszi a bátorságot, hogy kritizáljon?

- Olvasd csak tovább, mert azt is írja, hogy ő csak a tehetséges írónőt akarja figyelmeztetni a foltokra...

Justh Zsiga javaslatára irodalmi választ adott, amit a Magyar Szalon azonnal leköszölt Góry Lajos illusztrációjával. Csak anyja ijedt meg:

- Be akarod fejezni az írást?

- Nem, csak a megjelenéseket. Nem akarom, hogy félremagyarázzanak.

Justh Zsiga aztán levelében megnyugtatta: mindegy, mit írnak, mert jó és rossz egyaránt az ő hírére terjeszti. Egy költő azonban nem a kritikusok szavától lesz költővé, azzá csakis olvasói tehetik. Ha nem jelenik meg, akkor azt kockáztatja.

Minka ekkor már nemcsak verseket írt, a Hafia sikerén felbuzdulva novellákban dolgozta fel környezetének eseményeit. Az asszonyorsókra különösen figyelt. Nő volt ő is, akinek a kijelölt utat kellett volna követnie: férjhez menni, vagy kolostorba vonulni. Anyján kívül nem sokan értették, miért óztkodik ezektől, és miért nem retteg, mint a többiek, a pártában maradáستól? Legkedvesebb írása a Pókháló lett, melynek főhősét, Annuskát egy

kicsit magáról mintázta, mint annak idején a Háfia Ágnesét, hiszen ő is „*egyszerű kis göndör báránya*” volt szüleinek. Anarcs mindenütt jelen lévő kis állatkáinak hálójában sokszor gyönyörködött, tökéletes műalkotásoknak tartotta azokat, s nem a háziasság mértékegységének. A buddhisták mandala alakzatát idézték számára, novellájában is erre épített, amikor a Háfiában megkezdett tablószerű leírásokkal, Renoire és Monet Párizsban látott festményeinek hangulataival idézte fel a helyzetet és a konfliktust. De a pókhálóval, ezzel a sokrétegű metaforával jellemezte azokat a lázadó és kiszolgáltatott női sorsokat is, akiket – hozzá hasonlóan – nemcsak helyzetük, hanem gondolkodó lényük is csapdába ejtett. Érdekes módon ezeknek az írásoknak nem volt sikerük, környezete nem szerette, hogy a félbetört vagy lázadó sorsokat megörökítette.

Minka élete azonban annyira felpörgött az eseményektől, hogy féltették törékeny lényét. Amikor István lányainak szüksége lett egy kirándulótársra, Minka boldogan ment, nemcsak mert szerette Pimit és Babut, keresztgyermekkeit, hanem mert ő maga is vágyott már az erdő jótékony csöndjére. S ekkor valami csoda történt: a napi séták után mindaz, amit a gyermekeknek mesélt, papírra kívánczolt, új formáját *rythmicus prózának* nevezte el. A történetek belső utazásra csábították az olvasót, pedig helyhez kötötte azt: Sűrű sötétség szállt le a Swidovec völgyre ...

Az erdő hangja

1.

...sűrű sötétség szállt le a Swidovec völgyre. Az a sötétség, melyet csak fenyőerdő tud szóni: éjszakából, feketésen zöld gallyak sűrűjéből, fekete, füstös, nehéz őszi ködből. Az a sötétség, melyben imbolyog a sötétség nehéz, puha tömege, hogy itt-ott még sűrűbbre sötétedjék. Melyben kitágul a szem, hogy belefúródják a sötétség falának bársonynehez, bársonyfekete éjjelébe.

Állt a sötétség fala, és mégis mozgott. Mozdulatlan volt, és mégis ide-oda folyt.

Néha egy-egy felhőfoszlány megakadt a fákon, de csak mint egy fehérebb sötétség függött a sűrű gallyak között. Ha elhúzódott, egyes ronggyá széttépve maradt a fenyő tűin.

E sötétségben zúgott a patak morajló hulláma folytonos egyformasággal, de közben megújuló erővel, mely ismét elgyöngült, mint egy örökös melódia örökké visszatérő üteme.

Szinte láttatta e hang a patak hol lepke után kapó fehér macskákként felugráló habját, hol ismét jégtükörszerűen elsimuló vizét...

2.

Hogy az országútról letértem - utam sűrű erdőn keresztül vezet. Kanyargó ösvény a sötétben - álomlátás, vagy képzelet? - sűrű fenyők sötéten állnak, bársonyszínű, sötétzöld ágak. Mind sűrűbb lesz az erdő mélye, sűrűbb növekvő éj sötétje.

Ha az úton fel-felvilágít fehér kavics, vagy hólepel, sötétség szélén alig tágít, éj és erdő árnya lepte el. De most átvillan a sötétbe távol világ sugárzó fénye, mind közelebben, mint melegebben. Itt már a fák ritkábban állnak, tért nyitnak ódon, szürke várnak, az udvaron kutya ugatnak, fényesen világít egy ablak, még felviláglik hat vagy hét, a többi fal komor, sötét. Hogy hívják, ki e házat lakja? Minő lehet arca, alakja? Talán ott

fenn ez ósdi várban, szép bútoros, meleg szobákban mosolygó arcú ifjú lányok? - Milyen színű lehet ruhájuk? - vagy sárga lapú könyv felett idő-lenyomta ősz fejek? Vagy ifjú asszony? éltés ember? Milyen lehet ott a cseléd, ki dolgos kézzel, éber szemmel szítja a tűzhely melegét? Az ablak vonz, vonz a világ, befordulok - - Megyek tovább, tovább a bársonyos sötétbe, erdő magányos sűrűjébe. Sohasem tudom meg - tudja Isten - kik élnek és kik halnak meg itten?

3.

Elalvó várrom zöld erdőben - királylány hófehér ruhája holdfényben, hosszú éjszakákon az omladékot körüljárja...Hangtalan röptű baglyok szállnak árnyában a nagy fenyőfáknak.

4

Gyűlést tartanak a kis gombák elzárt titkos erdő-szobába' - Bejáratát egy nagy fa védi, oldalát szikla körülzárja. Földjére moh-szőnyeg terítve, beléje ülnek lágyan, mélyen a gombák mind zöld bársonyába. Csak egy marad a szőnyeg-szélen: harmat puha, csuklyás ruhájú vékony szárú kis fehér gomba. A többi nagy széles kalapja csak mélyebben a mohba nyomja. Tanácskoznak hosszan a gombák, nem érti senki, mit beszélnek, csak a sziklát lakó boszorkány hallja a hangtalan beszédet. A szikla mély, sötét odvából kacagva nyúl ki hosszú karja, majd könnyű haja libegése a gombákat mind betakarja. Kacajától fut szét az erdőn a megrémült gombasereg, s a boszorkány mohbársonyában hangos-kacagva hempereg.

5.

Hosszú, fényes ezüst gyíkok zöld bársonyban siklanak: sűrű

fényű bársonyában csillanó ezüst patak. siklik könnyű rohanással csillogó kavics felett, behabozza harmatával megszaggatott partja szélén a megingó füveket. Holdvilágos tündérlányok fényfonalból hálót fonnak, hosszú hajuk sugarából hálót vetnek a gyíkoknak. De a háló könnyű, gyöngé, sugár szövése alatt ezüst gyíkok elsuhannak, eliramlik a patak.

6.

Sötétzöld éjjelén tündér-látó nyárnak lilimos úton fénybogarak járnak. Felcsillan, elillan fénybogarak lángja, zöld sugarat áraszt hófehér virágra. Liliom illatja, fénybogarak fénye felcsillan, elszállong meleg nyári éjbe. Szálló fénybogarak, apró zöld csillagok liliomkelyhébe a szerelem fénye kis zöld tüzet rakott.

7.

Kövecses úton, zöld erdőben lehullott bükk levelek közt, rejtelmes élet zörög-mozog. Tán kígyó siklott el? Vagy vadmacska bársonyos lépte erdő sötétbe? Nem – helyben marad sok korhadt darab. De megmozdulnak, mozognak mind a fák gyökerei. Halk éneklés hallatszik, sóhajtás, füttyülés, hangos jajveszékelés, mintha rettentő állatok megkövesültek volna. Mint ős templomok tetején vizet okádó szörnyetegek raja, sosem látott alakok hemzsegnek itten. De mind a földbe nőve erős gyökerekkel. Némelyik hadonász első lábával vagy farkával csapdos, míg hátsó lába gyökérbe fogva, földhöz szegezve. Más gyökerekből emberfejek lógnak, eltorzult arcuk, elsápadt ajkuk hánykodik, nyöszörög. Egyik körülte nőző fűszálakat rágja le, másiknak keze is van, ha dongó, ha légy, ha erdei pille mellette elröpül, csapdos utána. Két közel fej egymásra néz halálos örült szerelemmel, de hiába nyújtják gyökér nyakukat, ajkuk el nem éri egymást, közöttük úr marad. Közelednek egymáshoz mint vékony száron ingó levelek, sóvár tekintettel

néznek egymásra. Üvöltés, kiáltás az erdőn, rémteremtmények állnak az úton: fa gyökerek, gyökerekből kinövő ember-állat-fejek, szörnyszülött ábrák, hangjukat hallom, de már nem látom őket. Eltakarták az erdei virágok, kakukkfű, menta, harangvirágok, vad szekfű szála, s belevész rémek élete virág homályba.

8.

Kik az erdőn vélem jártak, már csak ködbe olvadt árnyak, ki elfáradt, ki elkésett, ki a múltba elenyészett. De hogy elmúlt a sok álom, az erdőt csak jobban látom, nem ütközve emberhangba, érthetőbb az erdő hangja: a patak zúg - fák zúgása, madárszárnyak suhanása, bogár rajnak libbenése sűrű szálú mohnövésbe. Megroppant dült fák gallyába eliramló vadnak lába, szél megrezzen a fűszálban, kígyó siklik selymes lágyan. Megcsendesül naponta újra ezerszálú arany húrja a beömlő napsugárnak, csillagfénynek, holdvilágnak. Nincs az erdőn tegnap, holnap, mind egy csöndben összeolvad, nagy, hatalmas néma ének: ezerhangú örök élet.

9.

Magános az út - hosszú, távol - tán ki is vezet a világból? Elvisz sötétzöld erdő mélybe, túlhan a rémes, kékes éjbe. Elhagyott kiszáradt mocsárhoz, gallyatlan fűzfák táborához. Kőhalmaz kietlen fehérje világít a viharzó éjbe. És mind sivárabb lesz a tájék, nincs semmi fény, kevés az árnyék. Sötéten, s mégis fakó fényel betegesen terjed szét az éjjel. Mióta itt eltévelyegtem sötét lett - beborult felettem. Az útnak talán nincs is vége? Megújul - s bevisz a sötétbe. Több felhő jön, zivatar támad, tépi rongyos, sötét ruhámat. Talán jó volna vissza menni? Minek siessenek? - - nem vár senki. -

Lélekvándorlás

Minek siessek? Nem vár senki...- volt az első válasza, amikor anyja hirtelen hazarendelte, de az esemény, Berti bácsi halála véget vetett Anarcson az aranykornak. Az egymás után felbukkanó hitelezők miatt egész életük veszélybe került. Minkában minden összeomlott: *Hogyan? A birtokot eladni? A kertet, meg a házat! hogy a nagy kórisfa másé legyen, meg a lugas? Hogy a szobákban mások lakjanak?* A látható világ elől a lélek titkos rejtekébe menekült, annak fehér, csillámló, fényes boldogságával vonta körbe magát. De csak kis időre talált ott menedékre, mert az élet nem állt meg. Először csődelfjárással akarták tisztázni Berti bácsi hatalmas adósságát, majd gyors megoldásként anyja nevére kerültek a földek, hogy vagyonihiány miatt kerülhessék ki azt. De az adósságoktól ezzel nem szabadultak meg! Végül a Mednyánszkyak pénze segített. Miri, István felesége kifizette a váltókat, az udvarház és környéke a tulajdonába került, amit bérlőkre bízott, s anyjáékkaal együtt Minka is kapott ebből valamennyi apanázst.

Mivel Maricsku férjhez ment és elköltözött, az ügyek intézése teljesen Minkára hárult. A család meglepetten fedezte fel új lényét, a összevisszaságot egy idő után felváltotta a rend: étel került az asztalra, tiszta ruha a sifonyba. Minka nem ijedt meg semmilyen munkától: gondozta a méhest és a pincében az általa kimosott és kénezett hordókban érlelődött a szőlő idei termése. Rendbe rakatta a melegházat, kikotortatta a parkban lévő tavat, apja makacs ellenállásán azonban megtört igyekezete, hogy eladásra szánt halakat tenyészsenek benne. De apja volt az első, aki felismerte lánya megújulását, levelében büszkén írta távol lévő feleségének: *Minka egy pompás, tevékeny fehércseléd, roppant sokat dolgozik irományain, tegnap akácmézet pergetett két bádoggal, a lovakat eteti és szerszámjait varrogatja, zabot darál és a szamarat gondozza jó kedéllyel.*

A sikerekért persze kemény döntéseket kellett meghoznia! A szíve szakadt meg, amikor adósság fejében lefoglalták a lovakat, csak a két poroszkát tarthatták meg. A lovak hozzátartoztak az

életéhez: a huszáros lovaglásra apja tanította meg, s nem feledte azt a dicsőséget sem, amikor négyes fogatával megfordult a kastély előtt, és olyan perfekt nyolcast csinált, hogy a legrégebb parádés kocsisok is tisztelegve hajtották meg előtte a suhogót... De a realitások diktáltak, nem az álmok!

A várdai piacon egy kis cselédlánnyal maga értékesítette a faiskola csemetéit, az aranysárga akácmézet, és még kutyatenyészetére is hírt kapott, nem tudni, hogy a vérvonaluk miatt, vagy azért, mert grófi kiképzőjük volt. Igaz, nem jöttek a vendégek, nem rendeztek már nagy szalonkavadászkat, a szüret, a dióverés és a disznóölés is csak munka lett, melynek végéről elmaradt a hajnalig tartó vigasság. A szegénység nagyon próbára tette őket. Minka gyóntatója rábeszélésére megpróbált segítséget kérni a gr. Herberstein-Illésházy-féle Hölgy alapítványtól, égő arccal még a szegénységi bizonyítványt is beszerezte hozzá a vármegyétől, ám nem járt sikerrel.

Mindezek ellenére sikerült megőriznie saját belső világát, ebben a kétségbeejtő idegenségben és fanyar magányban is boldog maradt. Elmenekült azokba a történetekbe, amelyeket Nagyörön hallott, s abból formálta meg a Két aranyhajszál című regényét, melynek női főszereplőiben ketté osztotta önmagát: Winkler Amáliának adta műveltségét, Arameának soha ki nem élt temperamentumát. Bár végigvitte sorsukat, nem ez izgatta igazán, hanem a felvidéki folklór, ami a világirodalom minden mondáját megőrizte valamilyen formában, s bővelkedett mindenféle romantikus és véres elemekben. De a legjobb az volt, hogy Dobos lovag történetébe elbújhatott, s úgy szólhatott házasságról és szabad életről, hűségről és hűtlenségről, a férfiélet mozgalmasságáról, az asszonyi sors kiszolgáltatottságáról, hogy nem került szembe környezetével.

Lelki ereje megőrzésében - az íráson kívül - sokat köszönhetett Justh Zsigának, aki a számtalan levél és sok egyeztetés után végre látogatásával is megtörte az anarcsi egyhangúságot. Minka először a kerttel ismertette meg *collegáját*, s kiderült róla, hogy szereti a botanikát, ő is elmesélte szenttamási kertjében mi veszi körül. A pavilonban itták meg a limonádét, aztán bementek.

Minka szobájában ültek. A szoba telve virágokkal, rezeda és pármai ibolya illata áradt szét benne...A falon fényképek és vázlatok voltak – emlékek Minka festő-barátjaitól. – Az utóbbiak között néhány mestermű is. Különösen egy erdőrészlet tűnt fel merész kivitelével. Csak úgy hullámozott a reszkető aranyos meleg a fényes zöld réten...Különös ellentétet képeztek e szobában a komor kinézésű, felhalmozott könyvek, bőr kötésben, vászonban és kötetlenül, az itt-ott elszórt gyermekkori emlékekkel. Apró, jelentéktelen tárgyak, melyek nem voltak sem szépek, sem értékesek, de Minka így szerette maga körül az emlékeket, a könyveket, a vázlatokat, s mindenek felett virágait.

Íróasztala a legkényelmetlenebb bútordarab volt, mely valaha asztalos kezéből kikerült. Rozogán mozgó, ezenfelül olyan kicsi, hogy egy nagyobb papírlap alig fért reá, s még hozzá telerakva levélcsomagokkal, rajzokkal, jegyzetekkel. De Minka megszokta; itt írta számtalan leveleit, műveit, s azt gondolta: talán más asztalon írni sem tudna.

Itt élte át élete legkeserűbb és legboldogabb óráit. Most egy tanulmány megkezdett lapja feküdt a kis íróasztal kopott zöld posztóján, egy regénye női alakját rajzolta meg, még csak e pár sor volt odavetve. Justh Zsiga kíváncsian beleolvasott:

- Miért nem indokolja jobban alakjai jellemét és cselekedeteit? Miért nem ad kerekebb, következetesebb egyéniségeket?

- Ma forrongásban van a világ, benne kavarog számtalan nemzet letűnt civilizációja, az újkor lázas életébe beleolvasztva... Ma is következetesek az emberek, csak hogy összetett befolyások uralják összetett egyéniségüket. Lehetetlen, hogy a művész minden egyes befolyást, minden egyes okot szem elé hozzon... Minden, mit a művész tehet s mit tennie kell, hogy elhíhető, élő alakokat teremtsen, kik – legalább az ő szívében – igazán élnek, kiket legalább ő igazán megértett.

Besétáltak a faluba, kikocsiztak a határba, s közben beszélhettek mindenről, ami eszükbe jutott. Ez sokat jelentett Minkának, hiszen íróként egyedül botladozott, szülei lelkesedésén kívül nem volt más segítőtje. Be is vallotta vendégének:

- Tudja mi hibádzik itt nekem a legjobban? Hogy senki, de

abszolúte senkivel nem beszélhetek azon dolgokról, amik legjobban érdekelnek...

- Most már én is vagyok, a levelek sokat segíthetnek mindkettőnkön, meg a személyes találkozások Nagyőrön, Szenttamáson, vagy itt.

A látogatás nyomot hagyott nemcsak az anarcsiakban, a rokonokban is, hymen-hírként kezelték, és gratuláltak Evelinnek, aki vigyázott, hogy ezt az érintett ne tudja meg. De amikor ők is felkerekedtek, és elmentek Szenttamásra, már mindenki kész tényként kezelte, hogy végre Minka is elkelt. Volt is valami Minka és a 9 évvel fiatalabb férfi között, de még Evelin sem nevezte volna szerelemnek. Lánya vallásos áhítattal csüngött a férfin, *szeretet-szolgálatként* fogta fel kapcsolatukat: magára vállalta Justh könyvének korrigálását, angolra fordította egyik írását. Mindezekből azonban ő is sokat tanult, mert barátira és tanítóra volt szüksége, s ezt a levelek és a személyes találkozások meg is adták.

Amikor Minka először járt Szenttamáson, nagy társaságba csöppent, Justh Zsiga parasztszínháza előadására minden hazai és külföldi ismerősét összecsiszította. Eleinte nehezen találta fel magát: zavarta Szabolcska Miska harsánysága, Fesztyék bennfentessége és a sok ismeretlen. De lassan feloldódott, mert az új környezet és a nemzetközi társaság rá is jó hatással volt, élvezte, ahogy váltogatta az angolt a franciával, némettel – minden vendéggel anyanyelvén tudott társalogni. A ház előtti angolparkban – a különféle növényritkaságok közé – elhelyezték a tulipánfát, amit otthonról cipelt, érdemes volt vele veszkódnia a hosszú úton.

Az a „*toldott, földött nyári lak*” – ahogyan Justh az otthonát emlegette – ilyenkor élt, egyébként a 10 szobából csak hármat használt a házigazda. Igaz, azok berendezése egyedi volt: az ebédlő Indiát, a terasz meg a Szaharát idézte. Bizánci stílusú dolgozószobája Kelet és Nyugat kultúráját vegyítette, de Minkát meglepettette bizánci trónt formázó széke, bár az ottani perzsa szőnyeget szívesen látta volna saját szobájában.

A társasági élet a nagyszalonban zajlott, ahol a Marczibányi-rokonoktól megörökölt rokokó bútorokon kényelmes ülés esett, s a

falat XVI. századi fametszetek és családi képek díszítették: ha a fül elfáradt, a szem gyönyörködhetett. Justh egy percre sem hagyott nyugtot vendégeinek, a felolvasások, zenedélutánok után kocsira ültette őket és cimbalomszó mellett vitte ki őket a pusztába, ahol parasztjai bemutatták a kukoricafosztást és a kendertiprót. Minka számára ezek nem voltak újdonságok, bár ez utóbbit otthon dörzsölőnek hívják.

Őt a holdfényes kocsikázások fogták meg a legjobban, azokon érezte meg a pusztá varázsát: *Hogy elfogott, hogy körülszótt az a régi álom, hogy itt vagyok ismét a nagy, széles pusztaságon. De sok a lég, de sok a fény, mely körültem árad! Fénytengerbe bele merül a kis földi bánat. Mintha minden szépség, jóság e földre lehelne. Mintha itt szállna előttem a sík puszták lelke. Fátylát bontja, fátylát vonja a széles határra, hány ezer kép van felírva bűvös fátyolára? Mint terült el arany napfény a sík pusztán végig, ezer színű szép délibáb mint száll fel az égig. Mint iramlík rajta az ég tüzes zivatarja, hogy vonja be hideg télnek fehér hóviharja. Mint gyullad ki felette az esthajnali csillag, mint lepi el édeslányan a kakukkfű illat. Milyen csekély, milyen gyöngye amit ember érez. Itt, hol olyan közel vagyunk az Isten szívéhez!*

A hét fénypontja azért a parasztszínház lett: Molière darabjában igazi őstehetségek mutatkoztak be, akik erre a napra felmentést kaptak napi munkájuk alól. Justh az előadást a bizánci karosszékéből nézte végig, ami az azt követő hatalmas parasztbál idején is ott trónolt, hogy gazdája időnként megpihenhessen benne. Minka számára Justh külön meglepetéssel is szolgált, néhány versét megzenésítette és Kulcsár Pali, az est egyik inasból lett sztárja cimbalom kísérettel elénekelte azokat. Minkát nagyon meghatotta a gesztus, az énekesnek otthon csináltatott egy atillát és köszönete gyanánt elküldte neki. Nagy meglepetésére Justh inasa verssel válaszolt: az ő egyik versét folytatta. Később kiderült, hogy ugyanezt Szabolcska versével is megtette, amit hangos plágium-per követett, mert a hozzáértők ráismertek Petőfire...

Amikor Minka másodjára ment Szenttamásra, anyja már nem tartott vele, pedig a parasztszínészek a nekik írott és előre küldött Délibáb jelenetet mutatták be nagy átéléssel. Ekkor ismerkedett meg Justh párizsi barátjával, Polignac gróffal, aki

tőle is kért verseket az általa összeállítandó magyar antológiába, s meghívta Párizsba és Loire menti kastélyába. Ennek a hétnek hasonló programja volt, mint az előzőnek, de fénypontja Kulcsár Pali kislányának keresztelője lett, ahol Minka volt a keresztanya és Justh Zsiga a keresztapa. Az ottani parasztok is egy párnak hitték őket! Minka sokra tartotta Zsigát, de nem kívánt a felesége lenni. Jó barátok voltak, kölcsönösen segítették egymást, számukra ez többet jelentett a házasság kötelékénél.

A külvilág Minkát a leveleken keresztül látogatta, egyébként magára maradt a könyveivel és a birtok gondjaival. Amikor apja tolószékbe került, anyja minden energiáját a kiszolgálására fordította. Nővérének nem volt érzéke a gazdasághoz, anyagi nehézségei, gyermekei gondjai kiölték belőle a hajdani vidám leányzót, akit a régi környezet sem tudott visszahozni. Gyulaházát bérlőkre bízta, hogy az abból befolyó kevés jövedelemből tanulhassanak a fiúk, de az elszámolásnál mindig ő húzta a rövidebbet.

A mindennapi élet sok gondja azonban Minkát is kikezdte. Amikor anyja megérezte mélypontját, a vésztartalékhoz, apjától örökölt ékszereihez nyúlt: eladott néhányat és felajánlotta lányának „*nagyvilági élvezetekre*”. Minka örömmel csatlakozott Bobhoz, aki fél évre Párizsba ment Gustave Courtois festőiskolájába. Az új századot itt kezdték: a Montparnasse közelében közösen béreltek két szobát, az egyikben éltek, a másik volt a műterem, ahol Minka is egyre gyakrabban fogott ecsetet a kezébe, bár a kurzusra nem iratkozott be. Iskának levelében telkendezve számolt be a búbajos városban megkezdett életről: *A pensio roppant kedves, egy valódi japán gyufaskatulya, egy lépés a Luxembourg, kettő a Louvre, quartier Notre Dame. Milyen egy város is ez, milyen egy világ, milyen elragadóan szép! Csak a Szajrán átmenni estefelé, mikor már a lámpák belevilágítanak a kék szürkületbe! Már előre honvágyam van Párizs után a Jocondától egészen a kirakatok ízléses frivolságáig, a Notre Dame-tól a munkástelepekig.*

Szegény, de bohém környéken laktak, különleges figurák között, róluk kis cikkekben számolt be az otthoni lapoknak. Naponta találkozott egy kopott rongyszedő asszonnyal, akinek

ruhája is mintha megkövesült volna a pizsokban, ősz haja repül feje körül, s arcán a ráncok szénporral vannak kitöltve...Délben ez a rémalak húscsapatokkal a kezében jelenik meg. Szelíd hangon kiabál be a kapu alá: gyertek gyermekeim, gyertek édeskék...Bozontos, rossz kedvű vén boszorka ez s egy idő óta egyre bozontosabb, még rettenetesebben néz ki. Soha sincs kendő a fején, se hidegben, se melegben, mint azelőtt. Megkérdem: miért nem hord kendőt? Büszkén feleli: a télen modellt álltam egy szobrásznak, s úgy érdekesebbnek találta a fejemet..

Amíg Bob a festőiskolában volt, ő az utcákat róttta: a parkokat, képtárakat, templomokat járta sorra. A montparnasse-i temetőbe egyedül ment ki Maupassanthoz, de amikor a Per-Lachaise-be készült, Bob is csatlakozott hozzá, bár ő nem volt nagy híve a temetőjárásnak. De Minka sokat beszélt neki Rousseau regényes feldolgozásáról: Helois és Abelard történetéről, és a sírjukon elhelyezett fehér virágok üzenetét is értette.

Számára Minka lett az Új Heloise: túlzott jóindulattal volt az emberek iránt, visszatért a természethez, és a lelke fölt nélküli maradt. Kedvelte is az ezt megfogalmazó versét: *Nincs közöm e földhöz - messze útra készen - érzem, nemsokára elhagyom egészen; nincs földi szerelmem, nincsen földi vágyam, titkos kezek vetik már halotti ágyam. A nagy csöndes éjben fehér pelyhek hullnak, puha hó fedi el emlékét a múltnak. Szállnak lelkemben is fehér gondolatok, a nagy havas éjben ismét „itthon” vagyok. Éltem? nem éltem-e? - Mi is az élet, mely észrevétlenül álmodok közé téved? Színes volt az álom - beletisztult képe a nagy, véghetetlen örök fehérségbe.*

Gyakran jártak színházba, hiszen Párizsban erre annyi lehetőség volt. Ha a Polignac házaspár meghívta őket páholyába, akkor olyan előadásokat láttak, ahol a sznobok és a műértők egymásba értek. Polignacék elvitték őket barátaikhoz vendégségbe, és estélyeket is rendeztek tiszteletükre. Később gyakorta felemlegették azt a különleges pillanatot, amikor a Polignac kastély balkonjáról gyönyörködtek a Szajnában, az Eiffel-toronyban, miközben a szalonban honfitársuk, Kiss Aladár zongorázott nagy tűzzel.

Margarite Lambrechthez Minka egyedül ment, mert Bob Münchenbe

utazott néhány napra, de nem maradt ki ebből az élményből, mert Minka részletesen elmesélt mindent:

- *Megyek kocsin 11 órakor a Salle des Camps Elyséebe, Madame Lamprecht soiree-jába, Még Polignacék nincsenek ott. Egyedül a fényes teremben. Jön egy asszony... amerikai lány, oldalán egy fiatal francia...Az ajtóban megszólít Madame Lamprecht. Fehér ruhában van arannyal, különben is mind az asszonyok nagy toilettében, s másképp öltözve, fésülve, mint a divatos általánosság. A teremben piros atillába bújtatva játszik a cigány. Jönnek Polignacék, Melchior franciául beszél a cigánnyal, ezek mind itt élnek családostól...*

- Nem szeretem az ilyen puccos estélyeket...

- De azt kellett volna hallanod, milyen ostobaságokat mondtak a vendégek a vendéglátó háziasszonynak!

- Ostobaságokat? Hogy érted ezt?

- Meghívták magukat a gazdagságával hivalkodó asszonyhoz, és azzal szórakoztak, ki tudja jobban megalázni tudatlansága miatt. Ezzel azonban az előkelő társaság ítélte el saját magát, hogy olyanokat fogad be, kiket aztán insultál. Milyen lehangelő, hogy mindenütt csak törtetés (dringli) győz! A megélhetést annyira nehezíti a tisztességes gondolkodás.

- Szépséges grófnő szépséges és okos lánya, nem illettél bele te sem abba a világba?!

- Hát oly furcsa nekem, hogy itt vagyunk egy igazi nagy párizsi soireeban... 3 után jövök haza fiákeren, a nagy üres városon végig. Egyedül, fehér szívvel....

A Louvre kedvenc helyük volt, ahol gyakran megfordultak: Bob mestere fontosnak tartotta a nagyok másolását. Oda egyébként Minka egyedül is elment: volt, hogy éppen csak berohant egy fél órára, köszönt Jocondának, majd továbbállt. Leonardohoz és Tizianohoz gyakran visszatért, Velasquez színeiért, Murillot kompozícióiért kedvelte, értő szemmel gyönyörködött Rembrandt, Rubens és Van Dyck képeiben. Szerette a moderneket is, de csak azokat, akik a telküket is rábízták képeikre. Delacroix ezek egyike volt, még a nemzeti könyvtárba is elment, hogy Baudelaire róla írott tanulmányát elolvashassa, de otthoni újságíró igazolványa ellenére sem engedték be a külön terembe, a közös meg elviselhetetlenül

zajos és bűdös volt.

Közben új versek is születtek, Minka úgy érezte, *a minden nem tűnhet el a semmi örvényében. Próbálta megérteni és szimbólumokkal kifejezni a teremtés célját, az élet értelmét, ...Legalább egy maradandó dolog van: az anyagtalan szépség, melynek kultusza betölti a lelket, feledteti a pesszimista filozófiákat és az emberek kegyetlenségét.* Bob a Lélekvándorlás címet adta az új verseknek, s már a címlapját is elképzelte.

De Minka nemcsak a festőket tartotta számon a Louvre-ban, mindent felfedezni akaró kíváncsisága itt is működött. Esténként meg beszámolót tartott Bobnak:

- *Egy múmia itt az egyiptus részben csontvázzá összeszáradt, rettentő valami feketeség, előttem az óriási gyűjtemények, s egyszerre oly örületesnek látszik nekem minden. Ez élt, mozgott, hatalmas volt, és most? Gondolod, hogy újjászületett, és itt van köztünk?*

- Vajon mi találoztunk előző életünkben?- nézett rá elgondolkodva Bob.

- Többször is... Amikor te Suzanne voltál, én Marta...

- ...és szenvedtem paraszt férjem mellett, egymás után szültem a gyerekeket, akik az én csontomat rágták, mert nem volt más élelmünk.

- Most meg itt borzolunk mindenkit: asszony létünkre csak üldögélünk, teázgatunk, könyvek vesznek körbe és nem a rokkát hajtjuk, ráadásul művészetről beszélgetünk, nem a *pujákról*, pedig az lenne a dolgunk.

- És madarak is voltunk...

- Igen, én angyalszárnyakra is emlékszem, de hogyan kerültünk vissza a földre?

- Ezeket az élményfantáziákat akár meg is írhatnád, én meg illusztrálnám...lehetne egy közös könyvünk!

Minka szívesen ment Bobbal az állatkerti festésekre, ott jött rá, milyen nehéz a dolga:... *megfigyelte, hogyan kell egy folyton körbe járó oroszlán örökké változó izomzatán a keresett vonalat ellesni...minden ecsetvonása, minden rajzvonala az őszinte komolyság eredménye. Ha valamely tárgyánál csábítja a színek mámora, a világítás költészete, nem mer hozzá nyúlni addig, míg*

biztos rajzzal, igaz meggyőződéssel a skelétumot alá nem szerkesztette...

- Mi vonz téged az állatokhoz?

- A teozófiától, a buddhizmus és panteizmus sajátos keverékétől azt tanultam, hogy mindent az Egy – egy transzcendens lény – alkotott, de az állatok mintha boldogabbra, méltóbbra sikerültek volna volna az embernél, nincs bennük semmi miszticizmus.

- Az ember is tökéletesedik, ha cselekedete nem mindig esik egybe az Egy akaratával, de a halál utáni újjászületésben a szellem újabb és újabb formát nyer.

- De a végső célt, a Nirvánát csak az éri el, aki az újjászületések nyomán számúzi lelkéből a szenvedélyt, aki képes a lemondásra. Ez a vágytalan boldogság, amit a festészetben a fehér szín szimbolizál.

- A költészetben meg lehetnek fehér versek...- mosolygott rá Minka barátnéjára.

Bár a beszélgetés más irányba fordult, megértette: a *törhetetlen erély és kitartás* az, ami segíti Bob munkáját, s kezdte tisztelni művészi hitét: félkész munkát akkor sem adott ki a kezéből, amikor pedig jól jött volna egy kis pénz szegényes háztartásukhoz. De itt Párizsban, ebben a bohém világban minden olyan egyszerű volt, mindketten adhatták magukat, és láthatatlan kötelékük egyre jobban vastagodott a közös élmények nyomán.

Minka a Louvre-ban találkozott össze kedvenc kuzinjával, Vay Sárival is, akit kockás zsakettjében, meghívva alig ismert meg, rég nem látták egymást. Egy darabig a Leonardo képeket nézegették, mert mindketten a szépség megszállottai voltak, aztán kísértáltak a Luxemburg-kertbe, hogy kibeszélhessék magukat.

- Hogy kerülsz ide? Bár ezt mind a ketten kérdezhetnék egymástól...

- *külföldön bolyongok, ahol a kutya sem ösmer.* Fiumében van egy kávéimport ügynökségem, az hozott ide is.

- És mi van a testvéreddel, Péterrel?

- *Minden bűnünkért imádkozik már egy szép szóke misszionárius.*

- Hát végül megmaradt a szoknyánál, amibe atyátok

belekényszerítette. Miről írsz most? Tudod, hogy minden környékbeli udvarházban ott vannak a könyveid? Az a rokokó világ hogy megszépült nálad!

- Pedig krónikák azok a múlt századról, melyek valóság alapját „kimeríthetetlen bűvös ládikából” emeltem ki.

- S közben nem tagadtad meg magadat sem! Tetszett, ahogy 1848 emlékét a női divattal és a császár környezetében élő dámák leveleivel idézed meg.

- Anekdoták ezek a régen éltekről, nosztalgiák, amibe valóságos életem elől elmenekültem.

- S hogy állsz a versekkel? Fájjalom, hogy rég olvastam azokból, pedig Orczy Lőrinc, Kazinczyak leszármazottai vagyunk, kötelességünk a folytatás.

- *A csekély elismerés, rossz anyagi javadalmasítás és a céhbeliektől tapasztalt kevés jóakarát, fájdalom, igen meguntatták velem a magyar literátor állapotát.*

- Mindezeket én is átélem, de minek foglalkozol vele?

- Nem én foglalkozom, velem foglalkoznak. Olvashattad a lapokat...

- Hát igen, ez a „*kisasszonyférj*” botrány ott volt mindegyikben.

- Klágenfurtban nem is az volt a legrosszabb, hogy az apósom feljelentése nyomán kiderült rólam, hogy nő vagyok, hanem hogy elmeorvosi vizsgálat alá vetettek, aminek az anyagát aztán megszellőztették a sajtóban.

- Ez is elfelejtődik egyszer...

- Mint a korábbi lányszöktetésem? Ha volt valami haszna a velem történeteknek, akkor az volt, hogy megtanultam: egy bolondos, szeszélyes családból, amilyen a miénk, nem egyszerű meglógni

- Mamszi sokat vitázott édesapáddal azért, amit tett veletek, de te miért nem szakítottál ezzel?

- Nem lehet megszabadulni attól a szereptől, ami már a véreddé vált! Atyám és Dani papa csak akkor dicsért, ha elbántam a négyesfogat szilaj állataival, ha fáciánt lőttem a hajnali vadászaton, ha lebirkóztam a cselédgerekeket. A család nőtagjai képzelte betegségeikkel, hisztériáikkal,

holdkórosságukkal nem adtak ennél jobb mintákat. De volt ennek előnye is! Férfiruhában nyíltan járhattam iskolába, irodalmat, történelmet, nyelveket tanultam, atyám többször utazgatott velem, még a rossz lányok utcáját is együtt kerestük fel. A színésznék iránti érdeklődésemet is ő bátorította...

- Az újságok ezt is rendesen megszellőztették Hegyes Maritól Eszéki Emmáig...

- *Minden léptemet a szerelem vezette, minden tetteimet ez indokolja - hisz Isten oltotta belém. Ha ő ilyennek teremtett és nem másnak, arról csak nem tehetek én...* - Tudtál róla, hogy minden botrány idején írt nekem Evelin tanti, hogy lelket öntsön belém? Rajtad kívül Néném volt talán az egyetlen a családból, aki gond nélkül elfogadott.

- Mamszinak különleges érzéke volt mások szenvedéseinek átérzésére! Leveleiről nem tudtam, de arról igen, hogy sokat gondolt rád és méltatlan asszonyi sorsról beszélt olyankor.

- S milyen igaza volt! *A világ teremtése óta az asszony az alfája és omegája mindennek... Az örök asszonyt mindig és mindenben megtaláljuk. Társadalmi életünkben, politikánkban, a művészetben, az irodalomban - ők serkentik a férfit tette, az ő kezükben a bukás és a siker.*

- Nem is tudod, mióta szeretném megírni Madách művének folytatásaként Éva álmát!

- Ádám álmának párhuzamaként? Különleges ötlet! Kíváncsi vagyok, mire jutsz vele!

Beszélgetés közben hazasétáltak, hogy Sári Bobbal is találkozhasson, aki nemcsak *útimarschall*nak volt kiváló, háziasszonyi kvalitásai is megcsillantak a szegényes vacsora közben. Jókedvű, rokonias, szellemdús estét töltöttek együtt, felemlegették a gyermekkort, beszéltek a közös rokonokról és barátokról, nagyvilági élményeikről. Csak Minka nem tudta hova tenni kuzinja megöregedett arcát, a szájából ki nem fogyó fekete szivarokat, amelyekkel Bobot is megkísértette.

Sári másnap továbbutazott, már nem tudott ott lenni Minkáék párizsi tartózkodásának nagy örömén, a Mednyánszky kiállításon. Minka az ismert tájakat várta, helyettük azonban csipkés

szerkezeté felbontott öreg fákat, folyópartokat vízkanyarulatokkal és lápos partszakaszokkal, tengeröblökből és hegyvidéki folyókból kimagasló kősziklákat, meredeken a vízbe zuhanó nagy falakat látott.

- Barátunk önarcképet készített - mérte fel a terem képeit Bob, és Minka értetlen arcát látva folytatta - sehol egy teremtet lélek, csak sziklák, barlangok, merész szakadékok, s az egész valami hideg köd öleli körül.

- Már korábbi képein is volt ilyen, polgári enteriőrjeit is ezekkel társította. Ez most több annál: a természet erejét mutatja meg, szinte érzi az ember, ahogy nyög és ordít a táj.

- Mednyánszky László festőként sokkal konzervatívabb volt, mint az én müncheni és berlini mestereim, és nézd, hova jutott: ott van előtted feszültségekkel teli egyénisége.

Minka a kiállítást többször is megnézte. Visszaemlékezett a nagyőri beszélgetésekre, amikor Nietschét idézték, hogy Isten meghalt, s végre megértette: Medi természetfölötti tartalommal ruházta fel a természetet, s abban találta meg az erőt, amit keresett. Szellemi közösségüket megerősítették a képek: a köd-alakzatokból és csipkés faágakból formált monumentumokat, melyeket mély-kék, zöld, gesztenyebarna tónusok közé fogott, csak nagy néha törte meg aranyárga sugarakkal. De drámai és sötét volt itt minden, ami rá nem volt jellemző.

Bob számára sikerrel ért véget a párizsi tartózkodás: több képét is elfogadta a Figaro Salon őszi tárlatára, „Magyar ökrei” különösen nagy szenzációt keltettek. *Una artiste sincere* - írták róla, és kiállított képek jó pénzen keltek el. Párizsból hazajövet megálltak Pesten, Iska védőszárnyai alatt megpihentek, aki megajándékozta őket az Urániába két jeggyel.

Az Uránia Tudományos Színház a főváros egyik új szenzációja volt, ahol diákat vetítettek, melyhez a szöveget egy-egy tudós írta, és a legnépszerűbb színészekkel olvastatták fel. Keleti-Svájc címen Bosznia-Hercegovináról láttak egy csodálatos előadást-Bobra különösen nagy hatással volt az öreg mosztári híd, amely római stílusával úgy ívelt át a folyón, hogy a Nap útját követte. Szívesen megfestette volna, mert a híd mészkövei a különböző napszakokban más-más színben pompáznak. De egyelőre itt elváltak

útjaik, Minka hazautazott, Bob pedig az új megbízatás kedvéért visszament Münchenbe.

A párizsi versek rendezgetése közben kapta meg Polignac gróf levelét, aki egy francia nyelvű könyvet álmodott meg Minkának. A versek fordítása közben jutott eszébe, hogy Bob illusztrálhatná az egészet, ezzel beteljesülhetne álma a közös könyvről... München, Párizs és Anarcs között szálltak a levelek, készültek a rajzok, cserélődtek az ötletek. Végül nem is kettejük, hanem négyőjüké lett a *La migration de l'ame*, hiszen a lélekvándorlásról írott versek ötlete eredetileg Justhtól származott, és Melchior sem csak a nyomdát intézte, Minka francia fordítását is korigálta. Minka és Bob minden pénzét felemésztette ez a kötet, de nem bánták: közös párizsi napjaiknak kézbe fogható nyoma lett. A bemutatóra nem tudtak elutazni, pedig az a francia főváros kiemelt eseménye volt. A könyv néhány példánya elkerült Magyarországra, azok nélkül tán el sem hitték volna.

Itthon a párizsi verseket Minka Fehér dalok címmel gyűjtötte egybe, melybe külön ciklust illesztett be Ének a lélekvándorlásról címmel. De Istené lett a kötet fő szólama: ő szólalt meg a fagy csillogásában, a gyertyafényben, mert nem hallhatóan ő tölti be a lét végtelenségét a csend magasztos harmóniájában. A prózai betétek és a rajzok ebbe a kötetbe nem kerültek bele, azokra már nem futotta. Talán jobb is, az itthoni publikum még nem állt készen egy ilyen könyvre.

Donna Juanna

Az itthoni publikum nem állt készen még a Fehér dalokra sem...Neveltséges írások születtek a kötetéről, a férfi kritikusoknak fogalmuk sem volt a versek valós értékéről:...Verescsagin a Sipka szorosban minden csendes festményét juttatja eszünkbe. Czóbel Minka költészetét is befűtta a nagy fehérség. Beleszeretett a fehér színbe, de ennek használata modorossá teszi verseit. Bár poétikusan szép és szimbolikus értelmű, művészi szempontból hatástalan. Kozma Andor a Nemzetben ennél is tovább ment: Czóbel Minka legújabb kötetéről nem írhatunk semmi jót, miután nem értjük azt...lehet, hogy a mi lelünk és idegrendszerünk nincs eléggé kifinomodva arra, hogy a költő piros virágkelyhekből fölszálló gondolatait felfoghassuk...

Megírásuk olyan sok örömet adott Minka számára, lelkében az került most szembe az értelmetlen kritikával. Szokás szerint megpróbálta kibeszélni magából a fájdalmat, hátha megnyugodhat: *De nehéz így fel a hegynek menni! Álmaimban nem kísérhet senki! Hogy bírjam el e nagy boldogságot, ezt a nehéz, gyönyörű nagy álmot? # De szomorú a völgyben lenni! - Álmaimban nem kísérhet senki. Hogy bírjam el e nagy szomorúságot, ezt a nehéz gyönyörű nagy álmot. Fehérednek körültem az árnyak, párás, ködös fátyol-felhők szállnak, hogy elvesztem e nagy fehér ködbe álmaimmal egyedül, örökre.*

Bob nem vigasztalta az elkeseredett barátnőt, csak Epikurosz tőle hallott szavait idézte: *Munkálkodjunk, hogy megpihenhessünk. A munka hozza meg számunkra azt a boldogságot, mely után nyugodtan megpihenhetünk.* Minka megértette: az ő dolga az írás, majd az idő eldönti, mit érnek a sorai. A bérlőkkel és a dohányosokkal való napi vita el is feledtette vele mindezt, s amikor István Pestre hívta, felutazott, hogy testvére szellemi körében és Iska szalonjában felfrissülhessen.

Így jutott el újból a város legújabb színházába, ahol testvére barátjának, Pekár Gyulának összekötő szövegét olvasták fel a spanyolokat megjelenítő diák alatt. Az előadást táncosok

színesítették, és a Párizsból kapott „mozgófényképen” bikaviadalt is bemutattak. Élvezettel nézte, bár nem jelentett számára újdonságot, Bobbal Párizsban láttak már ilyent. Utána azonban nem a látottakról, hallottakról volt szó, hanem Pekárnak Don Juanról írott új könyvéről, amit mindenki nagy ovációval fogadott, csak Minka háborgott:

- Nagyon maszkulin írás, a nőkről csak sértő és zavaros közhelyeket tud mondani és Don Juant is kifacsarta...

Odahaza aztán nekilátott a régen tervezett Éva álma megírásának, amivel megteremtheti Madách Tragédiájának párját és Pekár könyvét is megcáfolhatja. Regényes költeménye középkori rémtörténetként indult: főhőse, Donna Juanna a szerelem és halál gyermekeként született, de a női testbe tiszta csillaglélék került. Nietzsche hatására felsőbbrendű nő lett belőle, Don Juan ellentéte, akit a földi dolgok nem igazán érdekeltek.

Hódolói némelyikében édesanyja ráismert közös ismerőseikre, pedig ők eszmét hordozó hősök voltak, hiszen Minka a művészi szépség helyét és szerepét akarta történetével körüljárni. Bűn, Érzékiség, Szépség, Halál, Szerelem, Csábítás, Tudomány, Erkölcst így került szembe a kivételes egyéniséggel, akit magány várt földi életében. Írása végén ez a két különleges ember: Don Juan és Donna Juanna is összetalálkozott, egymásba szerettek, de bűneik miatt nem egyesülhettek: az egyik folyton szeretkezett, a másik meg nem ismerte soha a szerelmet. Kettejükből azonban a viharban megszületett az a fehér galagonya - de mert a történetet spanyol keretbe helyezte, a ginster -, mely a főhősök halála után is gyilkolt.

Élvezettel és szinte félálomban írta, egy kicsit magáról, hiszen ő sem ismerte soha a szerelmet, de nem realitásokból építkezett, mellékszereplőit is az irodalomból, történelemből választotta. A kritika ezt a művét aztán teljesen agyoncsapta, az egyház is szembefordult vele a Megváltó megjelenítése miatt, de Minka elégedett volt: kiírta magából minden fájdalmát úgy, hogy közben jól szórakozott, kedvenc galagonya bokrának ginsteresítése különösen tetszett neki.

Közben nemcsak Emmy, az egész család gondjai megszorodtak, amikor Eliz - gyenge tüdeje miatt - véglegesen hazakerült a

zárdából. Minka kedvenc helyét, a pavilont is megosztotta vele, hogy minél többet legyen a jó levegőn, hitte, az fogja meggyógyítani kedvenc unokahúgát. Gyakran időzött vele itt, próbálta mesékkel felvidítani, ahogyan hajdan vele tette az édesanyja. Eliznek az tetszett a legjobban, amit a napraforgóról meg az ökörnyalról írt: Napraforgó királyné a pókokkal szövete meg a lánya menyasszonyi fátylát, de a szél széthordta a finom szálakat: *napraforgó palotában szép menyasszony mindig várja, hogy a fátyolt, lenge fátyolt homlokára tűzi párja. De ellebben minden éjjel fakó fátyol, lenge fátyol, tépett szála játszik, csillan széles tarlón, közel, távol.*

A tóra is kivitte Elizt, hátha a lebegő csónakban elengedi magát és tán még a vízpára is jót tesz neki. El is szenderedett a kislány, nénje fájdalommal nézte meggyötört arcát, sovány testét: vajon milyen bűnökért kell neki vezekelnie? A napernyő alatt halott-fehérnek tűnt az arca, zöld-arany ruhácskája még jobban kiemelte azt. Amikor magához tért, a szobába vágyott, zavarta a fény, az illat, a madárdal, az élet.

Ebben a kőrisbogár-színű ruhájában őrizte meg emlékét: *Lehullt az orgona virága, elérkezett a nyár, bokrok felett zöld-arany színben száll a kőris bogár. „Kőrisbogár színű zöld ruhámat ma adjátok reám. - Mondjátok, kertünk csalogányi elhallgattak talán? Csalogánydalt nem állja szívem, sem rózsák illatát, oly nyugtalanná háborítják a csöndes éjszakát. Télen jobb volt - tükrös teremben körülvett a magány, csak hó világa áradott be palotám ablakán. De aztán a tavasz hogy önté a fényt, az illatot beteg lettem, ha csak egy percre nyiták ablakot--- Mért hívtok most ismét a kertbe? Tudjátok, jobb nekem tükörfalás tág palotában nyugodtabb életem!” ... Lemén a kertbe szép királylány, arca oly hófehér, mint temetők hervadt virágán a hamvas őszi dér. Arany szövésű zöld ruhája csillámlik zöld gyepen, de idegen már itt a kertben, a nyárban idegen. Egy padra omlik - gyöngye, fáradt - - - felette szállnak zöld-aranszínű röpködéssel a kőris-bogarak.*

Amikor életrajzi adatokat kért tőle Szinnyey József, ami írói elismerésének egyik jele volt, Minka nem tudott mit kezdeni vele. Gyorspostában kérdezte Justh Zsigát:

- *Hát tudom én, mi az én életrajzom? Van nekem ilyenem? -*

Leírjam neki kertünk minden fáját, vagy családjunk genealógiáját? Vagy minden jó barátomat, rokonomat, minden könyvet, képet, nótát, mely életemre befolyással volt, egyebet külső életemről? ...érdeklődjenek inkább a köteteimről, ne gondoljanak velem...

Justh Zsiga nemcsak az ilyen gyorssegélyekre volt kapható, a fővárosban végighurcolta azokon a helyeken is, ami nélkül nem lehet íróvá. Elsőként a Wohl-nővérek szalonjába mentek, őket sokat emlegette, Minka kíváncsi lett rájuk. István tudós barátai is bejáratosak voltak ide: verset olvastak, zenéltek, teát szürcsölgettek.

- Ez a teázás valami angломánia náluk?

- Nem, inkább polgári gesztus. Nincsen vagyonuk, szerkesztőként megdolgoznak a betevőért, a szalonnal szerzőiket vonják be saját körükbe...

Nem is volt ezzel semmi baj, még Vay Péterrel, az istentagadó családból felszentelt katolikus pappá váló kuzinnal is itt találkozott össze. Sári testvéréből azonban eltűnt a gyermekkori rajongás, amikor Minka a házi bajokról beszámolt, kenetteljesen válaszolt: Mindez a Paradicsomban már nem így lesz. Szívesen megkergette volna, mint gyermekkorukban tette...

Janka és Stefánia műmosolya, mindenbe beletolakodó kíváncsisága azonban fárasztotta, ahogy a „*literatura*” magaslatáról éreztették vele, hogy nincs helye a Parnasszuson, mert azt már ők elfoglalták Arany János és Jókai Mór ajánlásával. A találkozás után Janka hosszú levélben fejtette ki, miről írjon, mit kellene átírni a verseiben. Még a Pókháló epiplokéjét sem ismerte fel, zavaró és kiirtandó ismétlésnek tartotta. Minka nem értette, milyen alapon szól bele a dolgába, honnan veszi ehhez a bátorságot?

Zsigának írott levelében kibeszélte rossz érzéseit: Ezek az egyszerű lelkek titkainkra kíváncsiak, arról akarnak olvasni, *hogyan kentük be a sebeket gyógyírral?... hogy miket gondoltunk magányos óráinkon? Arról, hogy kiket álmodtunk ágyunkba? Arról, hogy miket suttogunk legcsöndesebb imáinkban? Erről szomjúzzák a vallomást, mert a maguk életében nincsenek gondolatok, nincsenek álmok, nincsenek imák... Nem tud átlátszó lenni, tiszta, komoly,*

derűs, vagy nyugodt. Zavarosságának, tisztátalanságának, komolytalanságának oka pedig az, hogy mindenbe beleszól, minden titkot kifecseg, vagy ha nincs titok, akkor kitalálja. Titkok locsogója, pletykás vénkisasszony a közönséges szóhasználat értelmében őnagysága...

Justh Zsiga azonban nem volt pletykálkodó, így hát Janka neki küldött leveleiről sem számolt be, melyekben Minkát tanulatlanak nevezte, akit a magyar nyelvre is meg kellene tanítani, ha már írásra adta a fejét, és a szerelemmel is meggyanúsította kettősüket. Ha Minka megítélésében nem is értettek egyet, Justh szívesen időzött náluk, és velük járt „cigányozni”: Rácz Pali bandáját hallgatni, amiben Lányi Géza is játszott, akit a cimbalom csalóanyagának tartottak. Ezt az élénk társadalmi életet nem tudta követni Minka, hiszen hol a Hangliban, hol a Kuglerben találkoztak, ebédelni az Angol királynőbe vagy a Kaszinóba jártak, és vég nélkül kocsikáztak a Ligetben, ahelyett, hogy saját lábaikon sétáltak volna.

Iska közbenjárására Minkát egyszerre fogadta soraiba a Múbarátok Köre és a Petőfi Társaság. Mindkettő az irodalom és művészetek fejlesztését tűzte ki, de természetesen más-más szinten művelte azt. A Petőfi Társaság volt a rangosabb, Minka lett az ötödik nő, akit beengedtek a férfiak maguk közé. Iska otthon is tartott szalont, eleinte az ura kedvéért politikusokat és művészeket hívott, de mióta Szikra néven neki is voltak írói sikerei, kötelességének érezte, hogy kitárja kapuját a nők előtt: a magyar feministák gyülekezőhelye lett a Teleki lakás.

Minka is szívesen járt ide, mert találkozhatott azokkal, akik ebben a férfivilágban nőként sikereket értek el íróként, vegyészként, sportolóként, vagy orvosként. Mióta megnyíltak az egyetemek, főiskolák a nők előtt, erre is volt példa. Sikereik szemébe is szúrtak, a kormányzat fontolgatta, hogy bezárja a nők előtt a kapukat, de végül – Iskák harcosságának köszönhetően – csak a numerus clausussal korlátozták őket is, mint a nemzetiségeket.

Minka sokáig ódzkodott az angol szüfrazettek magyar utánozóitól, nem is értette, hogy kislányos, kedves modorú rokona, aki valójában egy zárkózott lélek volt, hogyan került közéjük. De

aztán rájött, hogy Iska szociális érzékenysége új utakra vezette a magyar feministákat, akik a gyermekhalandóság, a tüdővész, a válások, a középkori babonák, a tudatlanság ellen harcoltak, nemcsak a nők szavazati jogáért. Iska Minkának fogalmazta meg a problémák gyökerét:

- Magyarországon a népesség fele eltartja a másik felét, cserébe teljes alárendeltséget követel tőlük.
- A nagyobb baj az, hogy az évezredek alatt a nők annyira megszokták megalázásukat, hogy önfeláldozásnak vélik azt.
- Látod, ezért szeretem a novelláidat, te a magad módszerével ugyanúgy a nőkért harcolsz, amiért mi.

Iskát a mérhetetlen jóság jellemezte, a jót magáért a jóért tette. Sokszínű egyéniségét nemcsak szervezkedései, hanem festményei, hímezései, varrásai és írásai hordozták. Olyan, mint A bevándorlók című regénye, amiben a saját osztályát kíméletlenül mutatta be és figyelmeztette jövőjére. És nem csak beszélt, személyesen is jótékonykodott: az elhagyott anyák otthonát ő teremtette meg.

A mai fogadás a nemzetközi női választójogi kongresszus része volt, ahova Minka is meghívást kapott. Iska szerette volna, ha barátnője aktívan bekapcsolódik a nők itthoni szervezkedésébe, tolmácként nyelvtudására is szükség lett volna, de az aratás miatt nem vállalt semmit, csak erre az eseményre jött fel. De bár ne tette volna! A külföldi vendégek feltűzeltek az itthoniakat, ebben a felfokozott kavalkádban már nem érezte jól magát, légszomja volt, a természetbe vágyott.

Kimenekült a Margitsziget tölgyfái alá, Arany János oltalmába, hogy rendezze gondolatait. Sem ezekhez a harcias amazonokhoz, sem pedig Jankáék kékharisnya társaságához nincs köze. De nem tud a hivatalos művészvilág eszményeiért sem lelkesedni, valószínűleg ők sem az övéiért. Mindig magányos lesz, de ez az ára a nyugalmanak. Igaz, a nyugalmat a fokozódó magány kíséri, ami időnként éppen úgy fárasztja őt, mint a túl könnyű levegő a hegyekben. De neki arra van szüksége, hogy ne kelljen senkihez se igazodnia, szárnyalhasson a fantáziája amerre szeretne. A saját útját kell járnia: mindent kipróbálni és sehol sem megragadni. Számára Anarcs adja meg ezt a szabadságot. Lehet, hogy a földi dolgokból ott nem sok jut neki, és ami van, azért

kemény fizikai munkával meg kell dolgoznia, de azt tehet, amit akar.

Ha testvére a gondolkodás evolúciójáról írta könyvét, akkor ő meg a szerelem evolúcióját járja végig, amikor Báthory Erzsébet alakján keresztül értelmezni próbálja a szenvedélyesség poklait. A hegeli dialektika szerinti tézisében Báthory Erzsébet a szerelem örültje, ellenképe a betegápoló apáca örültsége, szintézisük a lilium, kertjének másik kedvence lett, melynek *Alakja lányé volt, de fehér lelke izzó csillagsugár, lilium kelyhe. Ha földies salak jött közelébe, nyomban elégeté nagy szenvedélye. Vétekhez is hajlott, de gyöngéd kézzel, végtelen szájalom, nagy elnézéssel. Érzése tűz volt, melynek tiszta lángja földünk felett, a magas égbe szála, már meg nem érhető földi szerelmet, forróbb érzés virult a régi helyett. Boldog volt, mert kivirított szívében, kápráztató tündöklő fehérségben a szenvedély legfényesebb virága: a lélek folt nélküli tisztasága.*

Anyja sem értette, miért vállalta fel ezt a beleélő azonosulást rokonukkal, Minka meg nem magyarázkodott, hogy az őt fojtogató magány mértéktelensége és parttalansága ugyanolyan kielégületlenséget okoz, mint az örültség. És az önmagáról megrajzolt virág képe boldogsággal töltötte el, bár nem jutott vele megnyugvásra. Emiatt kapott bele olyan bizarr témákba, mit a halott apácát megcsókoló majom, nagy botrány is lett belőle. Franciái polgárpukkasztásra használták az ilyen témákat, de itt komolyan vették, és a kritika fegyverével lesújtottak rá. De már nem volt rá hatással, megszokta.

Pesten járva jutott el Fesztyékhez, akik Jókai nevével fogták össze az irodalom, festészet, zene és tudomány embereit. Nagy öröme a Justh Zsigát búcsúztató estjükre érkezett, így barátjával is összetalálkozott, mielőtt elment volna délvidékre. Minka jól érezte magát az öntudatra ébredt fiatal költők, festők társaságában. Összeismerkedett Gyulai Pállal is, aki kritikus eszével, szakszerű kérdéseivel zavarba ejtette, még azt is elfelejtette, mi a különbség a jambus és anapesztus között. Szerencsére Jókai megjelenése elterelte róla a figyelmet.

Az unokája rendezvényét megtisztelő *csendes szavú, szelíd öregúr háziköntösben volt, házi sapka a fején. A vendégek közt*

patriarchális nagyságban járó-keelő író a jubileumi kiadást tartalmazó szekrény elé telerlte az ifjakat és mondta:

- Ezt utánozzátok fiaim!

Minkát, mint a fiatal nemzedék egyik jelenlévő nőtagját, barátságosan fogadta, mint valami jó nagybácsi, aki először látja a gyermekkorában jól ismert, de azóta felnövvő unokahúgát, és érdeklődéssel nézi, mivé fejlődött. Hogy semmi súly ne vegyüljön a találkozásba, kézen fogta és bevitte dolgozószobájába, hogy büszkeségét, a csigagyűjteményét megmutassa neki, örült, amikor egyiket-másikat felismerte. Aztán kissé színpadias, de mégis meleg és bensőséges mozdulattal kézen fogva vitte a vendégek elé, homlokon csókolta és mondta:

- Fogadja egy öregember áldását írói pályájára.

Ez a nap sokáig élt emlékezetében. Nem annyira vendéglátói miatt, hiszen Fesztyékkel igazán most sem találta meg a hangot: saját otthonukban is elvárták mindenkitől, hogy őket szórakoztassák. De a nagy idők tanújának érzelmes jelenete után úgy érezte, mégis helye van a Parnasszuson, ahonnan a wohl-nővérek kitiltották. Arra azért kíváncsi lett volna, hogy Jókai homlokcsókjáról mit gondolt a jelenlévő Janka, de ezt nem tudta meg soha. Talán így volt ez jól.

Egy ideje nem szívesen járt Mándokra, ahol Elzán kívül igazán már senkihez nem kötődött. Ha őszinte akart lenni magához, beismerte, hogy idegesítette az itteni társaság álszentsége, miközben *minden kőre, minden falra rányomva a pusztulás, amit az igazságtalanság émelygős szirupa von be.* Justh Zsiga róla írott felmagasztaló kritikája után Mándok olyan lett, mint egy darázsfészek, Sennyey Mimivel való diskurzusában a társaság nőtagjai szólaltak meg:

- Nincs is szebb és fontosabb, mint a ló és a szarvas, kivéve Minka önagyágának...

- Igazán szeretem ezt a két állatot én is, de azt nem hiszem, hogy Verlaine-t, Flaubertet és a többieket le kellene tagadni

- Kinőttél bennünket, mióta a Parnasszuson időzöl, empír világunk már taszít téged...

- Talán azért, mert ellentétben van a villanyfényel...

Szomorú, színesen csillogó ürességet érzek, nem otthoniasságot.

- Talán az ideáljaid fekvését kellene lejjebb hangozni! Gondolj Ikarusra, és ne feledd: a józan, szürke élet többet ér, mint a lidércként hevítő eszményeid.

- Igazán azt nem szeretem, hogy óraszám ülünk és beszélgetünk a semmiről, hogy a megszokás nálunk hatalmasabb, mint bármelyik földrészen.

- Ezek emeltek bennünket mindenki fölé!

- De közben a vígság, a humor közepszerűvé süllyedt, egymás iránti érdeklődésünk színlelt, vagy inkább csak kölcsönös jóakarát...

Elza háziasszonyi közbelépése - bár ő is tartott nénje csípős nyelvétől - megmentette Minkát attól, hogy sarkosabban fogalmazzon, aki közben maga is rájött, hogy feleslegesen érvelt. Igaza volt Justh Zsigának - akivel egyszer kibeszélték ezt a *mándokizmust* - most csak az derült ki, hogy nem akarnak az útján vele lenni, de azt sem akarják, hogy ő külön utakon járjon.

Elgondolkodott, nem azon, hogy igazuk van-e, hanem hogy boldogabbak-e, mint ő? A Szentírás szerint minden bizonytal, hiszen *övék a mennyeknek országa*, de ő jól érzi magát könyvei, irodalmi barátai körében, akiknek kérdéseket tehet fel, kifejezheti kétségeit, és azok válaszolnak is a maguk módján.

Eszébe jutott gyermekkori félelme Ikarusról, Sennyey Mimi szavait hallgatva megfogalmazódott benne a sajátos párhuzam és ellentét: *A föld kicsiny volt néki. Forró vágya a naphoz vitte - Nem volt hozzá szárnya! Csak ismét visszahullott sáros földre, megcsúfoltan, szétzúzva, összetörve. # Ki földön jár, az óvatosan járjon. Az égre nézni rossz, nem jó az álom. Leghasznosabb a józan szürke élet, lidérc-tüzek a csillogó eszmények.*

Zsigának nem számolt be levelében erről, azt azért megosztotta vele, hogy úgy látja, nemcsak kölcsönösen hatnak egymásra, de Ignotus össze is kapcsolta őket *mimóza-iskola* néven. Nem különös, hogy a legjobban megtámadott könyvek, *A pénz legendája* és *a Maya egyazon évben jöttek ki? Vajon szintén egyforma sorsuk lesz szegény Gányó Julcsának és a Fehér daloknak? Nem tudom, hogy az utóbbi milyen, hogy fog-e az emberekre hatni,*

de nem is bánom. Magamnak írtam.

Írói megtorpanásáról is neki számolt be: Már hetek óta nem volt gondolatom, ez már a hanyatlás lenne, még mielőtt az élet itt volt? Ha van gondolatom, az annyira szétáradó, annyira nem kezelhető - - Hiába, az ember gótikus természetű: törekszik felfelé, csak épít az álmok nagy Babel tornyán, és mindig külső körülményekben keresi a hibát, ha az épület törpe marad...Lázasan vágyódom az ismeret után, akkor talán én is előre mehetek. Előre menni! nemcsak külső sikereket értve. Ez a célom, ez az ár, mely ragad magával, nincs megállás - és mégis hol a cél, mi lesz ebből? Való-e asszonykézbe tolni? Megközelíthető-e az a magaslát, amelyről álmodom?

Még meg sem kapta Justh Zsiga válaszát, amikor új versek születtek, az egyik tónjával ki is lógott a mostaniak közül, mintha vállalt mestere, Arany János üzent volna az egy helyben toporgó Minkának: Pihenni? - nem, még nem lehet, ne álmodjék, ki él, tehet! Az élet fájó küzdelem, a végpercé a győzelem. A végpercé, mely már talán ott van a holnap hajnalán, vagy távol évek végén áll, bizonytalan - biztos halál? A cél homályos, szűk az út, verejtek, könnyü összefut, virág, ha nyitva lát napot, verejtek s könnyü áztatott. A fűre önti harmatát, lábunk alatt a föld porát áztatja, véle egyesül, por lent, verejtek s könnyü felül. A sors ragad, tovább, tovább, megállás nincs - előre hát! Előre hát a tengeren, melyen csak bánat, s ékín terem. Az élet kín és fájdalom, nincs más öröm, csak nyugalom, nyugalmas, csöndes, szép halál, mégsem - előttem élet áll! Szívem harcolni, túrni kész, mégis remegve visszanez, hogy elmarad a végremény - gyermekkorom derült egén. Letűntek a derült napok, mi voltam - többé nem vagyok. És a jövő: mit tartogat titokzatos homály alatt? Küzdelmet, harcot, életet. Megyek jövő, megyek veled! Fájó gyönyört, bizalmat ad: megállni bátran a csatát. Megállni, bár a vég közel, nem biztat semmi égi jel, a nagy jövőnek éjjelén nincs egy sugár, nincs egy remény. Csak érzemény, csak gondolat, a lelkesülés elragad, hő lelkesülés, égi jel - Megyek, amerre menni kell! Nem kérdem én, mi lesz a vég? Harcolni kell, ez már elég. Szívem harcolni, túrni kész, emelj, vezérelj égi kéz!

Ezt is elküldte Cannesba, de levelére már nem Justh Zsiga,

hanem Polignac gróf válaszolt, aki barátjával volt, amikor befejezte földi pályáját. Ez a halál, bár várható volt, nagyon megviselte Minkát. Félálomban intézte az ügyeket: amikor érckoporsóba zárva hazakerült a holttest, elutazott a temetésre, leveleivel tartotta a lelket Zsiga édesanyjában és szenttornyai barátaiban, írta a különböző lapokba a megemlékezéseket, hitte: amíg beszélnek róla, talán nem tűnik el: *Egy fehér lélek szállt el a földről ragyogóan, tisztán, idegen csillagok felé. Vagy ki tudja? Talán itt maradt velünk feloldva zenehu llámban, fénysugárban? ... Ő maga eljutott a kiválás azon pontjára, midő n a földet többé nem viselheti el, egy lelkével azonosabb, tisztább, ragyogóbb csillagra vágyódik, egy magasabb fokra lép az öröklét beláthatatlanabb lépcsőjén.*

Aztán az elengedő vers is megszületett, ami már nemcsak Justhról, hanem az ember különleges értékéről szólt: *Valaki meghalt - nem sokan siratják, hisz már oly rég beteges volt szegény, aztán meg annyin, annyin vannak itten, mit is jelent sok közül egy egyén? Mit is jelent - ha elhervad a réten milliók közül egy egyes virág?...Nem is gyanítják, hogy ez alvó szemmel lezáródott egy egész nagy világ. Hogy soha többé így nem tükröződik a mindenség már halandó szemén. Lesz szín is, fény is, de már soha többé nem az a szín, és már nem az a fény...Az őszirózsát legjobban szerette - másképp látta a virágcsillagot, mint mi - kígyótól rettegett, mert jobban érezte, mint mi, az irtózatot. Hozzá hasonlók lesznek ezren, százan, de őt már, mint felhőt az őszi szél, a halál elseperte - egy világ volt - Hát van a fán egyforma két levél? Minden elhunyt szempár egy hulló csillag,- Megösmérjük majd külön sugarán? S e számtalan letűnt, elmúlt világot az Isten szívé n megleljük talán?*

Justh Zsiga halála amúgy is mélyen megrázta, amit a rokonok sajnálkozása még jobban megnehezített. Úgy érezte, teljesen magára maradt. De nem! Bob! Van egy rokonlélek, aki otthontalanul bolyong a világban. Szüleit nem kellett meggyőznie, Mirivel és Emmyvel újrakezdte a vitát, amiben már anyja is támogatta. Amikor náluk célhoz ért, mestereket hívott, a padlásteret átalakíttatta. A család meg tudomásul vette, hogy Bob Minka vendégeként, az ő apanázsa terhére hozzájuk fog költözni. Minka boldog volt, lesz

egy olyan társa, akivel irodalomról és művészetekről lehet beszélgetni Anarcson.

Igazi megnyugvást azonban Polignactól kapott, aki Justh emlékét azzal akarta megőrizni, hogy meghívta Loire menti kastélyába a közös barátokat. Bobnak azonban Münchenbe kellett mennie egy megbízatás miatt, Pesttől odáig együtt utaztak, aztán Minka Lyon felé vette az irányt, ahol Voute sur Loire állomásán várta Melchior.

A család névadó települése romokban volt már, csak egy remek román kori templom őrizte hajdani fényét. Az időtlenséget a várfalban látott 1031-es dátum hordozta, amit jól ellensúlyozott az a tény, hogy őt Polignac kardinális szobájában helyezték el, aki a család kiemelkedő tagja volt. Melchior jó házigazdának bizonyult: olyan kirándulásokra vitte vendégét, melyeken egész életére szóló benyomásokat szerzett.

A Les Establesi utat kapkodva megörökítette naplójában, hogy édesanyjának és Bobnak beszámolhasson róla: *világ végi hely, eredetileg istállók a délvidékről jövő marháknak, juhoknak...itt mindenütt látszik a spanyol befolyás... Megyünk a hómezőkre, világos lila szín, rózsaszín minden... Gyönyörű naplemente, nem mehetünk tovább, vagy 1000 méterre jutunk fel a meringue-re... Az egyik útitárs lova felbukik, ő le, vissza jövet az enyém is szintén le. Előbb leszálltam, gondolkodok, hogy üljek fel, midőn elkap az egyik vezetőnk, és feldob, mint egy tollat a lóra. Már Hold süt, az Orion is fent van, mikor lejövünk.*

De Minka egyedül is bátran kirándult, a közeli La Puy lett a kedvenc települése, nem tudott betelni csipkemúzeumának kincseivel, és az út mentén csoportosan ülő és dolgozó csipkeverő asszonyokat is mindig megcsodálta. Felmászott a városka szimbólumát jelentő Saint Michel kápolnához, szeretteiért ezen a megszentelt helyen jól esett az ima.

Az esték irodalmiak voltak, megnézhetette Melchior francia kötetét a magyar irodalomról, amiben Minka tekintélyes számú verssel szerepelt.

- Meg sem érdemlem ezt az elismerést...
- Zsigmond barátom kedvenc költője Ön volt, ne feledje.
- Justh a *szebbet, a jobbat választotta, az ábrándok és álmok*

*irreális világot. Sem földi vágy, sem földi gondolat nem
vegyült barátságunkba, lelkének lelkét, álmait szerettem*

Amikor Melchior Justh Zsiga utolsó napjait elmesélte, szem nem maradt szárazon. Minkát különösen meghatotta, hogy barátját az utolsó napokban hűséges inasa ölében cipelte le a tengerpartra, mert amikor már jártányi ereje sem volt, szelleme még akkor is repkedett. Polignac kastélyában ott voltak Justh könyvei, néhány rajz és egy kis mellszobor is őrizte emlékét, mert ez a barátok dolga – magyarázta Melchior. Minkának azonban nemcsak Justh jogán járt ki a megtisztelő figyelem, a La Migration de l'ame sikere révén maga is közismertté vált Franciaországban. Estélyekben itt sem volt hiány, Minkát kézről-kézre adták, még a polignaci páter is vendégül látta, a szépen megterített asztalon az ő névjegye a „Mlle de Hongrie” lett..

A szabad esték aztán a francia és angol irodalomé lettek, Melchior azoknak is nagy ismerője volt, kellemes baritonjával a felolvasott versek mélységét és magasságát is tudta érzékelteni. Meglepetése az lett Minka számára, hogy a búcsúestre igazi magyar cigányt szerződtetett, akinek kísérete mellett sok szép magyar nóta hangzott fel a Loire völgyében. Aztán visszaautóztak Párizsba, ahol már Bob várt Minkára. Megnézték kedvenc festményeiket, és hazautaztak: Bob először Kiskartalra ment, hogy a dolgait összecsomagolja. Barátnője hívására aztán gyorsan megérkezett, mert Anarcs ismét gyászba fordult, és édesanyja halála miatt Minka nem találta a helyét.

Boszorkány-szerelem

*Édesanyja halála miatt Minka nem találta a helyét, ennyire nem rázta meg Apácska elvesztése sem, pedig őt is nagyon szerette. De Mamszi maga volt a megtestesült szelídség, aki a jóságot és a szellemességet egyesítette jellemében. Minka külsejét és belsejét is anyjától örökölte, nem véletlen, hogy ő volt az egyetlen, aki követni tudta gondolatait, aki elolvasta írásait, aki mindenben támogatta, és aki megértette, hogy azért van szüksége Bobra, mert *semmi sem ad annyi erőt, mint hogyha tudjuk, valaki gondol velünk, legyen az férfi, nő, legyen az szeretet vagy szerelem, vagy barátság.**

A saját eszközeivel próbált anyjától elbúcsúzni, de sokáig nem sikerült. Aztán egyszer álmában meglátta anyja visszatérő szellemét: *Fehér hyacinth tükör mellett oldalt tőle két gyertyaszál, - eloltották - mert hajnal derengéssel ólomszínűn jön be az ablaktáblán a ködös, borús február. Ablaktáblája - asszonylélek - fénytől telve, mit rá vetett éj s nappalok elváltozó világa, hajnal rózsás fénye, és est homálya, tűnő visszfény: emlékezet. Gyertyák dermedt-fehéren állnak. Tükör felett féhéren int hajnal-derengő elhagyott szobában, magányos fehér illat mámorában, megingó fehér hyacint...*

Most vált igazán fontossá, hogy Bob ide költözött a világ végére! Elza a temetésig itt volt velük, sokat segített, aztán ment tovább, mint Istvánék és a rokonok, hiszen mindenkinek megvan a maga élete, az folytatódik. A rendezgetések után, amikor elfogytak a feladatok, Bob őt is magával hurcolta festőkörútjára, bizonygatva, hogy *lőhátról gyorsabban és élénkebben látni a természet szépségeit.* Amikor Kiskartalról idejött, Berta neki ajándékozta ottani hátasát, ha sajnálta is eljöveteletét, megbecsülte, most azzal járta a környéket. Minka csak akkor tarthatott vele, ha a poroszkának nem volt másik feladata, az istállóban már nem nyüzsögtek olyan pompás lovak, mint emlékeiben.

Kilovagoltak a delelő gulyához, odakötötték az akácfa tövéhez, vagy a kútágashoz, s Bob festi, rajzolja alkonyatig a

széles szarvú fehér teheneket, a finom, kosfejű, hatalmas magyar bikákat, vagy a hosszú sorban szántó gyönyörű címeres ökröket. Ha ezeknél... az erő kifejezése ragadja el, úgy éppoly odaadással ügyeli és festi az apró csirkéket, a piros fejű kis pulykákat, a varjúkat, gyíkokat és bogarakat. Minka olvasgatott, hogy magában vagy hangosan, azon múltott, Bob mennyire varázsolódott el. Az alkotás kínját és örömét végigkísérve megértette:

- Te jobban szereted az állatokat, mint az embereket!
- Mert őszintébbek! *A mozdulatok és vonalak szépségét nem korlátozza póz és konvenció. Nem fõdi takaróruha, melynek elõzékeny ráncai még egy kisebb rajzhibát is elsimíthatnának. Itt a mûvész és a modell szemben áll egymással, teljes õszinteségben, kérlelhetetlen nyíltságban.*

Az anarcsiak és a környékeliek lassan hozzászoktak különbségükhöz, ha feltűntek a szérűkön, vágóhidakon, vagy a várdai, nyíregyházi vásárban. Minkát szerették, mert kicsi kora óta ismerték, de Bob zavarta őket külsejével, hallgatag viselkedésével, távolságtartásával. Minka miatt mégis megtűrték, mert anyja halála után ő lett a falusiak gyógyítója. Gyógyfüveit ott nevelte a kertben és az üvegházban, csak amikor tehetetlenné vált, akkor hívták ki az orvost Várdából. De a maguk módján azért reagáltak furcsa kettősükre.

Először Emmy fia hallotta meg a szóbeszédet, hogy Minkát és Bobot boszorkányként emlegetik a faluban. Zsig már Nyíregyházán élt katonatisztként állandó pénzzavarban, mert költséges életmódjához nem volt semmilyen fedezete. Anyját már sokszor kifosztotta, s amikor a konfliktust sem tudta kifizetni, amivel az újabb pénzkérésre Anarcsra jött, kibukott belőle a falubeliek véleménye. Hogyne mondta volna el, amikor csak néhány butéliát akart elvinni a pincéből kárpótlásként, és megtagadta tőle az irigy boszorkány! Anyja haragját látva visszafogta magát, de belül igazat adott az anarcsiaknak, még ha nem is seprűn, hanem lovon vagy homokfutón közlekednek néneji.

Minkának viszont tetszett a metafora, mert nem a rontó-ártó népi hiedelemre gondolt, hanem Nietzsche és Schopenhauer sorai vezették a kezét, amikor használni kezdte lelkének kifejezésére. De ahogy a boszorkány-versek megszülettek, úgy alakult át

fokozatosan a hagyományos kép, angyalszárnyakat gondolt rájuk, amivel egyszeriben légiesekké váltak: *Ködvirágok, boszorkányok, szálljunk, szálljunk csöndes éjbe, el nem árul, meg se bámul szétsugárzó csillagfénye. Madár szárnya, fáknak árnya puha ködben, minden alszik, csöndes éjbe, köd fehérbe szárnyunk röpte nem is hallszik. Avar zörren, levél csörren, dombtetőn górék merednek, de túl, a ködfátyolon túl szép tündérkertek nevetnek. Szálljunk, szálljunk, fátyol szárnyunk nincs lefogva, nincs lekötve, ködvirágok, boszorkányok, szálljunk, szálljunk be a ködbe.*

Emmy már megtanulta, hogy testvére verseiben nem a valóságot kell keresni, az új költemények hangulata és zeneisége őt is megragadta és boldogan bolyongott húga belső világában, addig sem kellett saját gondjaival bajlódnia. Bob ennél is többet látott a boszorkány versekben:

- Piep, ez a franciák eszménye, a *poezie pure*, az értelmén túli nyelvi játék.

A kritika persze most is értetlenkedett, különösen akkor vált hangossá a kórus, amikor a boszorkányok, az angyalok és Psyche összetalálkozott a versekben. De Minka világában helye volt mindőjüknek, a lélek magányában is élvezni tudta a titokzatosság szépségét és fénylő örömeit: *Illatot csókoztam, virágot szerettem, az életátlomból még fel sem ébredtem. S mostan már itt vagyok, a szép „másvilágon”,- A múlthoz hasonló, csak fényesebb álom. - Ugyanaz, ugyanaz, csak tisztább a „lényeg”, kevesebb az árnya, több fénye a fénynek. Hajdan ember voltam, most már angyal leszek, illatot csókolok, virágot szeretek.*

Születésnapján – nagy meglepetésére – megszólalt gyermekkori kedvence, a zenélő óra, Mamszi így üzent a túlvilágról! Minka teljesen oda volt az ajándéktól, egész nap puha párnán lépkedett. Amikor névnapján is megismétlődött az üzenet, a titok kiderült: anyja Bobot bízta meg az óra felhúzásával, hogy kislánya a halála után se nélkülözze szeretetének csilingelő jelét. Emmynek zokon esett, hogy anyja egy idegent többre becsült, mint az édes lányát, Minka azonban lélekben ezerszer is kezet csókozt ezért: anyja nemcsak megértette, mit jelent lányának Bob, a feladattal be is illesztette őt a családba, hogy érezze, helye van ott...

Minka megpróbálta a falubelieket is visszaszerezni, amikor

felelevenítette anyja karácsonyozását. Ez volt neki is a legkedvesebb ünnepe, bárhol is járt, igyekezett haza, hogy ezeket a napokat Anarcson élje meg. Olyan volt, mint a házőrző macska, csak a tűzhelyen érezte jól magát! Régebben ilyenkor telve volt a ház vendégekkel. A rokonságot, helybeli nagyságokat már nem tudják idevarázsolni, de a kert egyik fenyőjét gyertyákkal díszítették, és meghívták a falubeli gyerekeket. *Szép látvány volt a sok fény, ami az öröm hordozója, néha egy nyúl szalad végig a fehér havon, egy-egy madár mozdult meg a zúzos fákon* - jegyezte fel naplójában az estéről.

A szakajtóból egyedül osztogatta az előre kiporciózott diót, cukrot és almát, Bob nehezen oldódott fel a gyerekek között. Este jöttek a betlehemmel, ősi játék ez a Jézuska születéséről, hatása alól most sem tudta kivonni magát. Utána elsétáltak a fenyvesig, élvezték a csend világát, a tájat, a karácsony különleges hangulatát.

Csillagfénynél elénekelték a karácsonyi dalokat, Bob hegedült, Minka zongorázott, és beszánkóztak Ajakra az éjféli misére. A havas tájon az út csodálatos volt, és még a vihar előtt hazaérkeztek, a hangulat azonban befészkelte magát Minkába. *A hó kifárasztott, vihar utam állta, pihenőt tartottam havas pusztaságba', hullnak, egyre hullnak a fehér hópelyhek, elfedtek már mindent, mezőt, erdőt, kertet. # Csodálatos összhang sosem hallott mása: mámorító dallam fehér hóomlásba', csöndes várakozás bódító nyugalma, meg nem látott képbe', meg nem hallott dalba'. Mintha most egy alak fényesen kiválna: fehér égi angyal földig érő szárnya. Halál, vagy szeretet? Vagy semmi? - vagy béke? # Sűrűn hulló fehér hópelyhek a légből!*

Az csak másnap derült ki, hogy ez az éjszaka nem volt mindenki számára olyan csodálatos: az ajaki papné és tanítóné megfagyott a hóviharban. Ráadásul barbár módon megdézsmálták a fenyvesüket: a fenyőknek csak a tetejét vágták le, a zöld csonkok élő szemrehányásként magasodtak a havas tájban. Bob nem szólt semmit, véleményét közvetítette tekintete, és Minka is megérezte, a falu nem a régi. A karácsonyi ebédhez rosszkedvűen ültek le mind a hárman, a Jézuska örömét próbálták felébreszteni, de nehezen ment. A testvérek nemcsak a fenyvesben esett kár miatt

szomorkodtak, veszteségeik ennél jóval nagyobbak voltak... Amikor a falubeli legények farsang végén, húshagyókor őket is kikongatták, mint pártában maradt vénlányokat, Minka bezárkózott a maga világába. Visszatért Báthory Erzsébet alakjához, regényt akart róla írni. Nővére felháborodott:

- Miért foglalkozol azzal a vámpírral?

- Az ő vére is csörgedezik az ereinkben, nemcsak a dicsőségeseké. Meg aztán egyre inkább az a véleményem, hogy valakinek vagy valakiknek nagyon az útjába állt, ezért terjesztettek róla mindenfélét.

- Miért tették volna?

- Mert nem állt be a sorba! Az ura halála után egyedül is megállt a lábán, nem keresett másik férfit támaszként, hanem igazgatta a birtokot, gyógyított, asszony létére véleménye volt.

- És mi lett a sorsa? - kapcsolódott a beszélgetésbe Bob, akinek kedvéért Minka röviden összefoglalta őse zavaros történetét.

- De miért kellett befalazni egy toronyba?

- Mert hiába kínozták meg *nyers és könyörtelen eszközökkel* a környezetében élőket, *aki csak egy kicsinyke szeletét is őrizte élete bármely intim részletének*, nem tudták rábizonyítani, hogy jobbágylányok vérében fürdött.

- Tudod mivel adhatsz neki igazságot? Szabadítsd ki börtönéből!

- Lehetetlen, egyetlen szűk rést hagytak a falon, ahol a szolgáló keze befért, ott adta be az ételt és az éjjeli edényt. Csak egy rokkát engedélyeztek neki, hogy azzal múlassa magát.

Bob napokig törte a fejét, amíg rájött a megoldásra:

- Azon a szűk résen a szolgáló be is láthatott! Olyan szőttest kellene csinálnia, amivel megdöbbenti őt.

- Igen, *a szőttesnek egyszerre kell lennie pontosnak, kifejezőnek, ijesztőnek, színesnek, formásnak, beszédesnek, de rejtélyesnek, titokzatosnak, misztikusnak.*

Az ötlet kidolgozása Minkára maradt, aki nem is tudott másra gondolni. Amikor felolvasta az első változatot, Bob csak a

színekbe kötött bele:

- A sötétben méccsessel világítva azok megváltoznak: *az általam fehérnek látott színből ...lesz szürke, a sárgából barna, zöldből elkenődött erőtlen szürkés-kék...*

Mintha az életük múltott volna rajta, végigjátszották a különböző színvariációkat, jól szórakoztak közben, mert a közös tevékenység ezzel jár. Az újra megírt történettel mindketten elégedettek voltak, Minka el is küldte Elzának Mándokra levele mellékleteként, hiszen barátnéjával hajdan sokat beszélgetett erről a rokonáról.

Az együtt munkálkodás újabb örömét akkor élték át, amikor az udvarház kéményén fészkelő gólyákat festették. Visszatérő vendégük volt ez a páros, akik már útra készülődtek kicsinyeikkel. Amikor a dohánypajták égtek, még csak a tojásokat őrizték, de nem szálltak el, pedig látszott rajtuk, mennyire idegesek. Aztán a kert tó békáinak jóvoltából megnőttek a kicsik, megtanultak repülni, és nemsokára itt hagyják őket. Visszatalálnak-e jövőre? Közben Bob Minkáról is elkezdett egy lovas képet, de Fanny csak a háttérben legelezett, barátnője festőköntöse és hatalmas szalmakalapja uralta a vásznat.

- Úgy megöregedtem, hogy már te sem mered közelről megmutatni az arcom...

- Ez nem portré, ez az én világom: te, a ló, a kert... - mindaz, amit szeretek.

Minka meghatódott, Bob ritkán nyilatkozott érzelmekről, nem akarta elijeszteni, visszafordult a gólyáihoz... De az idillnek hamarosan vége szakadt, mert a kertésznő tehene betört a kertbe, ide-oda szaladgált, alig tudták megfékezni. Jó nagy kárt csinált, de Minka csak akkor sírt el magát, amikor egy fészkből kiesett kis sárgarigót talált a földön, s nem tudta megmenteni. Esti imájában - Bob szavaira gondolva - megidézte ő is szeretteit: *Istenem, áldd meg az augusztust...Uram, oltalmazd meg Bobot, Bertát, Mirit, Babut, Istvánt, Emmyt és családját, Elzát, Iskát. Oltalmazd meg Uram Durcást, Dundit, Bonnyt, Picit, Mancit, tehént, a disznókat, az aprómarhát, a méheket, az épületeket, a kertet, az udvart, erdőmezőt, szénánkat, szalmánkat, fánkat, gabonánkat, búzáinkat, tengerinket, krumplinkat, paszulyunkat...*

Egyik nap pasztelleket festettek, Minka olyan gyönyörűséget érzett, még intenzívebbnek, még szebbnek látta a kertet! Ezek az elragadó ködös őszi hangulatok – a Nyírség ősze – leírhatatlanul szép. Egy köd-skiccet is próbálgatott, nem sikerült, de így is élvezetes volt. Ez volt az igazi, teljes vágytalan boldogság: az anyag tűnékenysége miatt a képek álmok maradtak, nem bosszantották ügyetlenségével. Minka úgy szerette azokat is, mint verseit, vagy a kedvenceiből kötött virágcsokrot.

Egyre jobban élvezték a közös életet, a napi munkák révén kölcsönösen hatottak egymásra. A pavilon megrongálódott részeit kicserélték, és saját kezűleg festették le, Emmy szóbeli vezényletével befőztek, korcsolyáztak, lovagoltak, kártyáztak és felelevenítették a gyermekkori karikadobálás játékot is. S folyamatosan alkottak, miközben sokat beszélgettek, amire Minkának különösen nagy szüksége volt. Bob is sokat változott, karácsonykor, szilveszterkor már vendégeket is hívtak: a postás-, meg a tanítókisasszonyt a faluból. Minka puncsot, mákos gubát és heringsalátát készített, Bob hegedült, ő meg zongorázott, a közös énekbe még Emmy is belekapcsolódott.

Minka új versciklusában az anarcsiak életén keresztül mutatta meg a paraszti élet szépségeit és nehézségeit: ez lett az ő válasza a sok bántásra. Megannyi festményszerű képben idézte meg sorsukat, melyet a vasárnapal zárt le: *Megkondul a harang vasárnap reggel, templomba megy a nép. - Fürtös gubákba' elől a férfiak kimérten, lassan. Nehéz csizmákka' az egymás nyomába' utánuk asszonyok, nagy fejkendőkkel, sárga bőrbundájuk cifrán kivarrva, a bunda szélét, nyakuk körületjét fekete kondor bárányprém takarja. Majd lányok jönnek erős rózsaszínben, keményített szoknya suhog utánuk, hajadon fővel - hűvös őszi szélben meglebben kék és piros pántlikájuk. Sötétzöld köténye van mindeniknek - mert most a sötétzöld a falu divatja -, némelyiknek már zöld ujjasa is van, és zöld kötényt visel apraja-nagyja. Legény elszórva, ha megy kettő-három a templomba - - - Lassanként tűnnek el a templom ajtón, elnyelte őket mind a nagy bejárat. Néhány perc múlva a templom környékén falakból kiözönlő ének árad. Az utca - mintha kisépérték volna, tyúk, ha kapar - varjú, ha repül végig az üres utcán - templomból kiömlő ének hangzik: száll*

fel a magas égi...

Minka szeretett felolvasni a festegető Bobnak, amihez egyre gyakrabban csatlakozott a nővére is. Makkai Sándor, Gulácsy Irén írásai mellett Tormay Cecil volt a kedvencük, A régi ház című regényében egy kicsit magukra ismertek. De eljutott hozzájuk fordításban az orosz, eredeti nyelven meg a francia és német irodalom színe-java, melyek hatása belekerült a versekbe. Bobbal játszani is lehetett, ha egy-egy vers beindította a fantáziájukat. Amikor Verlaine verséhez, a Hogy ragyog a tető - höz illusztrációt próbálgatott, Minkát ugratta:

- Ez a vers annyira Verlaine-i, nem tudnád belőle a magad változatát megírni!

- Tája, zenéje közel áll hozzám, de lekerekítése már nem: nekem nincs okom panasza. Az én változatom egyszerűbb: *Ömlik, terjed a széles nagy déli meleg, lassan hullnak a hamvas, lágy mák-levelek. Nehéz kalászkok csendesen hajlonganak ezüst sugáru nyári fény fátyla alatt. A teljes boldog földi lét virágba van, s a szív oly boldog, oly nyugodt, mert vágytalan.*

- Ó, igen, ez igazi *szövegtelen románc*, ahogyan Verlaine gondolta

- Vagy inkább a lelki béke dala...

Emmynek is nagy szüksége volt erre a megnyugvásra, magányos volt, mert fiai nem sok örömet hoztak az életébe: Laci Erdélybe nősült, csak afrikai vadászatairól szóló leírásait küldte maga helyett. Zsigó báró pedig - amikor viselkedése miatt megfosztották tiszti rangjától - nénjeit kizsebelve elment Argentínába, hogy katonaként ott csinálja meg a szerencsését.

A német rokonokkal még apjuk vette fel a kapcsolatot, de mire a személyes találkozóra sor kerülhetett volna, már nem élt, így hát a meghívásra Minka kerekedett fel István lányaival. A rokonok zobelek maradtak, ami németül cobolyt jelent, azt az állatot, ami az ő címerükben is ott pompázik. Ez a pfalzi kirándulás mindőjük számára sokat jelentett: Minkát sokáig kísérték álmában a természeti törvényeket meghazudtoló homokkő alakzatok, amit az ottani hegyekben látott: így egyensúlyozza pipaszár lábain ő is a rajta lévő hatalmas terheket.

Rosszkedvét azonban elmosta az ottani látvány szépsége, szíve csordultig megtelt a boldogsággal, és Lipcsében már versbe tudta önteni érzéseit: *Óh évek, édes boldog évek száma! Kinyílik mindeniknek egy virága, hogy haladunk a végtelen felé... Nagy boldogság... elszédülök belé. Soká csak vakon járunk a világon, szemünk borítja nehéz, sűrű álom, lelkünk érzése még mélyen lefogva, szívünk a nagy összhangot fel nem fogja. De egyszer csak - bűvös varázs talán - virradni kezd egy szép nap hajnalán és látunk, hallunk, - énekelve száll szívünkbe minden egyes napsugár, özönnel ömlik éltünkre a fény. Már nincsen vágy, csak boldogság, remény. Minden színben ezer új árnyalat, egy öröklét minden egyes pillanat, ránő szívünkre a szépség hatalma, árad, terjed, fejlődik birodalma. Érezzük fényét, színét, illatát, halljuk vizek, fák, csillagok dalát, és nő, nő a szépség merre lépünk, míg a nagy ég kinyílt egészen nekünk. Hogy bírjuk el - ha ilyen szép világod, szent Isten - ezt a tenger boldogságot?*

A család új és régi ága majdnem összekapcsolódott e találkozás nyomán, amikor Hugó megkérte Pimi kezét, de a Teremtőnek más tervei voltak: a háborús hadüzenetek miatt lezárták a határokat, Pimi tüdeje felmondta a szolgálatot és meghalt. Ferenc Ferdinánd meggyilkolásának napján egyébként hatalmas zivatar volt Anarcson, jég is esett, nagy kárt okozva a kertben. Egyéb furcsaság is volt körülöttük: a varjak rákaptak a kiskacsákra, és Minka látta, hogy az egyik kiscicát egy bagoly élve tálalta fel gyermekeinek. A mozgósítás hírére ők is próbáltak felkészülni a háborúra: elásták az ezüstneműt és megerősítették az ajtózárakat. Mivel a faluból elvitték a hadra foghatókat, férficselések nélkül maradtak, Bob és Minka maga reparálta meg a kerítést, de ebben a közös munkában nem volt olyan nagy örömük. Bob lovát és a poroszkákat is bevonultatták, csak Fanny maradt velük, a fiatal csikó.

Az ebédlőből kórház lett, Emmy és Minka segített ott is, ha szükséges volt, Bob azonban távol tartotta magát a sebesültektől, inkább kiment a határba szénát forgatni, amihez pedig azelőtt soha nem volt kedve. Amikor megjelentek a *muszkafoglyok*, ők is igényeltek, Vaszil Zaharoviccsal - aki a Jeges-tenger partjáról keveredett ide - Minka franciául beszélgetett Párizs szépségeiről.

Esti imáját naplójában is feljegyezte: *Istenem, add jobbrafordulását a harcoknak, és azoknak, kik igazán barátaink lehetnek. Ne hadd a szépet kimúljon a világból, mert akkor a jó is elvész.*

Regényét, amin már vagy 6 éve dolgozott, félretette, majd ha véget érnek a harcok, befejezi. Gyermekkorától a jelenig vitte a család és az ország történetét, felidézte mindazt, ami ha nem is oka, de előkészítője lett a megrázkódtatásnak. A kéziratot dobozba zárta verseivel, jegyzeteivel együtt, mert az idegenek beszállásolása miatt gyakorta kellett költözködniük, biztonságban akarta tudni írásait.

Minka csak belülről szenvedett, kívülről ebből semmi sem látszott, ő tartotta a lelket Bobban és Emmyben. Egy-egy új versben megfogalmazta kiszolgáltatottságát, de a megérezett megsemmisülést meseivé lágyította, hogy ne keserítse el társait: *Fázik a boszorkány. Vékony kis ruhája testét nem takarja, elfagyott a szárnya. Tova nem repülhet. Fenyőgallyra szállott, zúzvara ellepte, mint egy virágot. Forgószelet felkapja, elvész a viharba, kavargó, zavargó fehér zivatarba.*

A kommün idején kiszorultak a cselédlakásba, mert mozi lett az ebédlőből a falubelieknek. Ennek az oláhok megjelenése vetett véget, akik szabad rablást engedélyeztek maguknak. Minka akkor tanulta meg, milyen nagy a különbség a *hadizsákmány* és a *hadisarc* között: látta, Luther képét hogyan vágta ki egy katona a keretéből és betette a ládájába, ahol az elrablott szalonna féltett könyveik lapjaiba volt becsomagolva. Mit szólna ehhez Apuska, ha látná?!

Amikor újra magukra maradtak, Minka nem talált rá arra a dobozra, amibe írásait elmentette. Teljesen összeomlott, pótolhatatlannak érezte ezt a veszteséget! A költemények hangulata még visszajöhet, és akkor újra megírhatja az elveszetteket, de a korrajz, mellyel olyan szeretettel és odaadással dolgozott, anyagánál fogva nem pótolható. Írói pályája legnagyobb vesztesége ez lett, hónapokig a hatása alatt maradt, még a nyíregyházi Bessenyei Társaság felolvasó ülésén is csak erről tudott beszélni.

Aztán megérkezett Szikra levele, amely rájuk öntötte a városi pletykákat: Berta csillagvizsgálóját kifosztották a román katonák, Bob anarcsi jelenlétét meg abnormális szerelemként értékelik a

wohl-szalokban. Bob jót nevetett az utóbbin: hogyan, most már nemcsak boszorkányok vagyunk?! Minka megfogadta, többet be nem teszi a lábát Jankáékhoz, de aztán válaszolt egy verssel Boszorkány-szerelem címen: *Hagyjatok, hagyjatok magános utamon! Itten a boldogság, itt a nyugalom. Poros országúton ugyan minek járnék? Túl erős ott a fény, túl sötét az árnyék. Túl sok népet látok ottan jönni-menni, ezeknek nem lehet lelkem soha semmi. Vigaszt hogy vihetnék járó-keelő népnek? Mikor meg sem állnak, hisz még rá sem érnek. De magános úton, ha elémbé téved fáradt, összetörött, elhagyatott lélek, - vigaszt mondok neki, szívemre ölelem - ennyit jelent nékem csakis a szerelem !-*

Amikor Bob Anarcsra költözött, a közelben nem volt evangélikus templom, így hát csatlakozott Minkához és Emmyhoz, vasárnaponként együtt kocsiztak misére Ajakra a római katolikushoz. Aztán hogy egyszerűsítsék a dolgokat, néhány hónap múlva át is keresztelkedett, és együtt mentek el Várdába az Actio Catholica megalakulására. Mivel egyetlen használható lószerszámuk sem volt, kölcsönhámmal vágtak neki az útnak, de a keresztnél az is elszakadt, a kocsis Józsinak szíjgyártót kellett keresnie, míg ők hárman lelkiileg töltődtek. Minka nagyon meghatódott, amikor a nyíregyházi főorvos, a tudomány embere tett hitet a katolicizmus és a szervezkedés szükségessége mellett, de a vármegye intelligenciája nem értette meg ezt az üzenetet.

A háború alatt tönkrement az ajaki templom oltára, a hívek megújították egy ízléstelen monstrummal, de a régi kép nem illett hozzá. Bob fél évig dolgozott angyali üdvözlésén, aztán a Fanny húzta kis szekérra rakták, ahova ők már nem fértek fel, gyalog kísérték. Pünkösdkor szentelték fel az új oltárt, Minka nem tudott betelni Bob képével, megnövelte örömét, hogy születését is végigkísérhette. A püspök is kifejezte elismerését, igaz, őt nem annyira az oltárkép művészi értéke, inkább ajándék volta hatotta meg.

Zsig győzedelmes leveleket küldözgetett Argentínából: papagájt evett, indiánokkal szítt békepipát, tigrisre vadászott. Nem lett katona, napszámosként dolgozott kukorica és cukornád aratáson, de kapott annyit, hogy megéljen belőle. Strucc tojást is akart nekik küldeni, csak a posta nem vette fel: a nagy melegben

megromlana. A küldött fotó azért azt is megmutatta, hogy sok rosszon mehetett keresztül. Erről azonban nem írt, mint ahogyan arról sem, hogy váratlanul kitoloncolták. Az ottani nagykövet Lacit értesítette, aki aztán az anyjától kért gyorssegélyt. Emmy kétségbeesett, mert nem volt semmi pénze, de Bob felajánlotta az Almássyaktól frissen kapott munkadíját, amivel hazatérhetett a tékozló fiú.

A háború csak bajokat hozott a családra, melyek a befejezéskor sem szűntek meg. István fia önkéntesként vonult be, hősiessége révén egymás után érdemelte ki a kis-és nagy keresztet, de az egyik bevetés után 1916-ban eltűnt. Miri hiába bombázta beadványaival a Vöröskeresztet, sehol nem talált nyomára. Medi peregrinus élete is megfordult: festőként járta a frontokat, hogy rajzaival tudósítson. A vizes lövészárokból szerzett vesebaja Bécsben vitte el, de a kommün urai a temetésre nem engedték el őket, és a holttestet sem hozathatták haza.

Miri ezt a hármassal való veszteséget: lánya, fia és testvére halálát sohasem heverte ki. Eltűnt belőle az a könnyed társasági lény, akit Minka úgy irigyelt, nem parancsolt többé az idegeinek, mindenkit kikészített. Cselédek megszöktek, István a szobájába, a hallgatásba menekült, mert az ő élete is kudarcba fulladt. Életműve, a *Die Genesis unsere Kultur* még a háború előtt megjelent 4 kötetben, német nyelven Lipcsében, de itthon a kutya se vett róla tudomást! A hatalmas kastély kísértetházzá változott, három lakója elveszetten bolyongott benne. Minka sem szívesen járt hozzájuk, csak keresztlánya, Babu kedvéért ment el időnként, állandóan azon gondolkodva, őt hogyan szabadítsa ki ebből a csapdából. A határok lezárása után azonban ezek az utazások megszűntek, Istvánék egy másik állam, Csehszlovákia polgárai lettek: Nagyórból Strasky lett, ahova ők már többet talán el sem juthatnak...

Minka számára a legnagyobb háborús veszteség Vay Sári lett, aki 1914-ben kint rekedt Zürichben, és négy évig nem jöhetett onnan haza. A rokonok – Minka is – próbálták időnként pénzzel segíteni, de nagyon nehezen élt. Már majdnem vége volt a harcoknak, amikor megbetegedett, s a tüdőgyulladás szövődése miatt megműtötték. Öccse segítségével, aki ekkor már vatikáni

diplomata volt, Luganóba került egy szanatóriumba, ahol váratlanul meghalt akkor, amikor megtörtént a békekötés. Azt sem tudták Minkáék, hova temették! Valahányszor gyertyát gyújtott Sáriért, azon gondolkodott, hol bolyonghat most a lelke?

Legkedvesebb kuzinja magára vette azt a sorsot, amit apja kezével az Isten rámért, és vitte, amíg lehetett. Mégsem gondolt rá elfecsérelt lélekként, mert Vay Sándorként is kiteljesedett: verseivel, selyembe kötött könyveivel feltámasztott egy letűnt világot, ami megőrzi őt, míg olvasni fognak az emberek. Egy májusi hajnalon aztán megtalálta Sári új feladatát és elengedte őt: *Búbajos éj! Bódítóan száll a légben hársfáknak holdsugáros illata, holdfénytől, csillagfénytől, fénybogártól tündöklő lett az árnyas éjszaka. Az ismert, napvilágos földi élet varázslatos homályba elmerült, lelkünk felett az éj ezüstös fátyla megnyugtatón, gyöngéden elterül. Egy angyal hosszú fényes fátyolszárnya siklik most az alvó föld felett, hajlongó fűszálakra hinti, szórja a tündöklő, nagy harmatcseppeket.*

Szentföldi zarándoklatukat az Actio Catholicának köszönhatték: először Emmy járta meg Jeruzsálemet, aztán Minka és Bob jutott el a bibliai helyekre. A ferenciek templomából énekes litánia és áldozás után proscióval indultak az állomásra, *az indóházban nagy bruhaha, tolongás, futkosás, búcsú, fütty, kendők lobogtatása volt. A getsemani kertben, Ábrahám tölgyfáinál Hebronban, a Holt-tengernél, a Kamel-hegynél és az akkói öbölben Bob telerajzolta minden füzetét, az ősrégi világtól nem tudott elszakadni. Minkára a biblikus környezet hangulata jobban hatott, tán gyermekkorában lapozta annyit a Bibliát, mint akkor. A zarándoklat utolsó napján vásárolt a bazárban egy kis arany szelencét, telerakta a gecsemáni kertben begyűjtött földdel. Ezt nem mutogatta, de Bob és a nővére tudta: Kossuth sáljával együtt ezt is be kell tenni majd a koporsójába...*

Amikor visszaértek Pestre, Iskánál szálltak meg, ahol nagy társaságot találtak. Megalakult az Egyetemet és Főiskolát végzett Nők Egyesülete, annak budapesti tagjait látta vendégül. Iska már, csakúgy mint barátnője, tipegő lépésű, halk szavú dáma volt, de hallatlan életerővel és frissességgel rendelkezett. Lelkes és érdekes fiatalokkal találkoztak, ami Minkát is megfogta, hiszen a

műveltség terjesztése őt is foglalkoztatta: ha sikerül országos hálózatra szert tenni, akkor a nők megint előbbre léphetnek egy grádicsot. Iska – és a feministák – lapja, A Nő a háború alatt elhalt, ez a forma előbbnek tűnt Minka számára is, még ha ő csak pártoló tagja lehetett az egyesületnek, hiszen sem a Sorbonne-on, sem Berlinben nem tett vizsgát, csak külsősként látogatta az egyetemi előadásokat.

Nyíregyházán országos képművelést szerveztek, ahova Bobot is meghívták, de a nevezési díjat nem tudták kifizetni csak akkor, amikor Berta Kiskartalról elküldte azt. Hogy honnan szerzett tudomást a dologról, nem tudták, de hát a Dégenfeld-rokonság ott volt mindenütt. Bob képei – különösen Minka kedvence, melyen Zsuzska kutya lefekvés előtti forgolódását légiesítette – nagy sikert arattak, kapott is néhány megrendelést. Ez volt Berta utolsó jótéteménye, mert csendes betegség után ő is elment a férje után.

A temetésre Kiskartalra Bob és Minka ment el, még a ravatalán is látták: a hálószobában feküdt üveg alatt egy bronzszínű koporsóban egészen megfiatalodva, szép, nyugodt, előkelő kifejezéssel. A baktai pap a ház előtti kertben, temérdek virág között búcsúztatta, hiszen virág volt ő maga is, a környék jótevője. A prédikáció és az ének után kocsira rakták a koporsót és felvitték a Mátrába, a családi sírboltba. Másnap a gyászolókat is oda szállították, a sok koszorút fekete ruhás parasztasszonyok vitték a virágallén, a kiserdőn keresztül. A sírboltban már csak rövid búcsúztatás volt, Pál apostol levelét idézték: *Ama nemes harcot megharcoltam, futásomat elvégeztem, a hitet megtartottam...*

Utána mindenkit visszavittek Kartalra, ahol halotti torként pazar büfé volt. Bobot alig tudta Minka megegetni, a fájdalomtól szinte érzéketlenné vált: Berta volt az egyetlen mecénása, aki emberileg is közel került hozzá. Minka sem tudott élni a nagy lehetőséggel, péntek volt, böjtnap, megállta: csak kemény tojást, szardellát és narancsot evett.

Emma és Ádám nem feledkezett meg róluk, mind a ketten szerét ejtették, hogy szót váltsanak velük. Ádám szögletes férfiasságát nagyanyja huncut szeme ellensúlyozta, Emma meg a Bertától örökölt kedvességgel gondoskodott róluk, hiszen tudták, anyjuk sokra

tartotta barátnőit. Néhány hét múlva a család ügyvédje értesítette Bobot, hogy Berta végrendeletében félévenként fizetendő apanázst hagyott rá, melynek első részletét el is küldte. Ez volt Berta igazi búcsúja, amiért Minka is hálát rebegett: barátnőjének nagy szüksége volt erre a párszáz koronányi biztonságra. Kiment a kertbe, mint mindig, ha öröme vagy bánata volt: itt nőtt fel, ide tért haza a nagyvilágból, itt születtek írásai...

Álmok kertje

*Itt nőtt fel, ide tért haza a nagyvilágból, itt születtek írásai. Számára ez lett a világ közepe: a három falu határán megjelenő álmok kertje. Beleszipantott a levegőbe, élettel töltötte el a kert semmi mással össze nem hasonlítható illata, melyben most a kakukkfűnek volt meghatározó szerepe. Életének a kert a legigazibb jelképe, realizmusban a szimbolizmus és szimbolizmusban a realizmus. Az eltelt idő alatt azonban *belső szeme* megváltozott, mert a világ is megfordult körülötte.*

Lenn a kertben este, lombtalan fák sűrű ágai közt, hangtalan siklanak fejetlen madarak, lágy tollú baglyok. Meggyilkoltaknak sóvárgó lelkei, kik az életből egyszerre mentek át, de szenvedélyük fogva maradt s most mint elsuhanó kísértet-madarak repkednek, szállnak kétségbeesetten a sötétlő kert ágai közt. Lefejezett királynék, meggyilkolt gyermekek, megannyi áldozat vergődő lelke. Hangtalan siklanak fejetlen madarak, lágy tollú baglyok. Az egyik felsívít rémület, örület, borzalom hangján, kacag a másik rá, majd ismét néma csend. A sötétülő kertben hangtalan siklanak fejetlen madarak, lágy tollú baglyok.

A falopások ellen megfogadtak egy őrt, de maguk is gyakorta kimentek a fenyvesbe, hogy baltával és személyes jelenlétükkel védjék meg azt. Nem volt sok értelme, kinevették őket, Bobot kicsúfolták, amitől újra mogorvává vált. Amikor az erdőőr rálőtt az egyik falubeli tolvajra, per lett belőle, mert Kis András meghalt. Minka hiába ment segítséget kérni, sehol nem foglalkoztak vele: Ajak és Anarcs között volt a fenyves, egymásra tolták a felelősséget.

Csak Szent Antal maradt, hozzá imádkozott és segített is: az erdőőrt felmentették, mert kiderült, hogy Kis András nem a lövés, hanem a rák vitte el. De ekkor már nemcsak a fát lopták, mindent elvittek az udvarból, a melegházból, ami mozdítható volt. Mindezt nemcsak a szegénység diktálta, mert a régi temetőben összetörték Eliz és Lóránd sírját, csak néhány virág élte túl a rombolást. Emmy exhumáltatta és a kertben, a szülők mellé temettette

gyermeküket anélkül, hogy Minkával egyeztetett volna.

Zsig unszolására nővére a borból is részesedni akart, a pincekulcsot követelte testvérétől. Minkának ez rosszabbul esett, mint a falopás, hiszen egyedül bajlódott a szőlővel: mosta a hordókat, az üvegeket, fejtette a bort, palackozta. Mivel nem volt hajlandó osztozkodni, erre az új tulajdonost, István lányát, Babut arról értesítette Zsig, hogy Minka nem az ő érdekeit nézi, saját zsebre dolgozik. Ez volt az a pillanat, amikor sem nővére, sem unokaöccsére rá sem tudott nézni, a keresztényi megbocsátást nem tudta gyakorolni. Még neki kellett magyarázkodnia, neki, aki eddig is önzetlenül intézte a birtok ügyeit!

Emmynek végül felhozott a kamrába 25 palack bort, mert megérezte, anyai szívét használja ki a fia, s legszívesebben kolostorba vonult volna, de nem menekülhetett sehova, mi lenne akkor Bobbal?!. Zsignek továbbra sem volt semmilyen munkája, megoldásként váltót hamisított unokatestvére nevére, és öngyilkossággal fenyegetőzött, ha nem fizeti ki azt. Babu nem ijedt meg tőle, nem engedett, a végrehajtók azonban megjelentek az anarcsi házban, hogy foglaljanak.

A világ végén laktak, a hírek megkésve értek hozzájuk, de a Krúdy cikkekről, melyet Sáriról írt, így is gyorsan értesültek, Iska jóvoltából el is olvashatták azokat...- Hullagyalázás - jutott eszébe, és nem volt elnéző a földijével, akinek pedig a regényeit szívesen olvasta. Úgy érezte, ezek az írások őt is megsértették: mindketten Ikarusok voltak, akik próbálták meghódítani az eget. Nem voltak hajlandók óvatoskodva élni, inkább figyeltek belső hangjaikra. Elővette régi Ikarus versét, epikus részekkel bővítve egy kis drámát csinált belőle. Az egy hangra komponált első strófa az eredeti görög környezetet idézte, a másodikat - a többség véleményét - sivár városi mulatóba helyezte. Megtoldotta aztán egy harmadik versszakkal, ahol az aranyban úszó alkonyatban a napimádók serege vont a végső konklúziót: *Hát tudjátok ti mi a fény, az álom? Boldog halandó egy volt e világon. Ha összetörte irigyen a végzet!? A napba mégis közelebbről nézett.*

Amikor Bob betegeskedni kezdett, Minka kétségbe esett, nincs már a környéken olyan orvos, akire rá merné bízni. Emmyvel nagy nehezen rábeszéltek őt is egy pesti útra, amikor Minka ment a

Petőfi Társaság ülésére. Iska adott nekik kvártélyt, vacsoránál megismertette a vele egy házban lakó ifjú költővel és feleségével, Kosztolányiékka. Irodalmi est lett belőle felolvasással, de főleg az ifjú poéta sziporkázott, Bob betegsége ráült Minkára is.

Másnap Kosztolányinéval és Iskával ment az akadémiára, Bobnak elege volt az irodalomból, az állatkertbe menekült. Minka Justhról, Iska meg apósáról tartott előadást, előttük, utánuk, közben szavaltatok, előadások sokasága, Minka is beleunt a vég nélküli locsogásokba. Az sem vigasztalta, hogy Iska szerint az ő előadása *Csímboraszó-magasságban* volt a többieké felett, pedig jól esett neki, hogy barátnője – aki pedig a főváros egyik fontos szereplője lett – nem tagadta meg mentorát.

Este a Ritzben volt a bankett, Minka a főherceg mellé került, aki rácsodálkozott, amikor az egyik tósztból kiderült, hogy a Száz szál gyertya az ő szerzeménye. Minka elgondolkodott: minek is küldte el neki a köteteit?! – de rögtön megvigasztalódott, amikor a főherceg felesége köszönetét tolmácsolta. Igazán akkor keseredett el, amikor Pekár a társaság titkáráként Horthyra kért áldást Petőfi ünnepén, miközben az asztal körül zömmel legitimisták ültek. Felfordult ez a világ – konstataálta.

Amikor elmentek Bobbal az orvoshoz, a több napos vizsgálatnál megnyúzták szegényt, aztán műtétet javasoltak. Bob azonban mereven elzárkózott minden további terv elől, akár Iska, akár Minka találta ki azokat. Búcsúzásként kísétáltak a Margitszigetre, végre a kolostor romjait is megtalálták, ami az egyetlen hangulatos hely maradt azon az ízléstelenül amerikanizált szigeten.

Itt találkoztak össze Zsiggel, aki karján egy hölgyikével sétált. Amikor bemutatta a feleségéként, Minka kinevette, mire unokaöccse faképnél hagyta őket. Jobb is, hiszen a váltóhamisítás óta nem szívesen beszéltek vele: nemcsak anyjának, nekik is temérdek fájdalmat okozott. Szomorúan hagyták el a fővárost, de a bajok otthon is folytatódtek: megérkezésükkor a fináncok mindent feltúrtak, s a padláson, az üvegházban, a szénapadon, a kocsiszínbén mindenütt találtak eldugott dohányt. A bérlőjüket dohánycsempészésért a jegyző elé vitték, és Minkát is két órán át vallatták a fináncok, nem hitték el, hogy nincs része benne.

Kosztolányi Halotti beszéd című versét Iska küldte el, hogy

azt Minka Microcosmos verséről koppintotta, amit Minka éppen náluk olvasott fel. Minka nem kedvelte a nyugatos ifjakat, távol állt tőle törtetésük, harsány öndicséretük. De ez vers tetszett neki, bár voltak benne közös szálak, mégsem érzett kedvet a pereskedéshez, emlékezett rá, milyen sok megaláztatással járt az is, amikor Fráter Lórándtól vissza akarta szerezni a Száz szál gyertya című verse tulajdonjogát, amit az ifjú katonazenész sajátjaként mutatott be.

Mécs László nyíregyházi estjére Elza figyelmességéből juthattak el: kocsit küldött értük, mert tudta, Minka számon tartotta a fiatal költőt, otthonában is meglátogatta, amikor még gyakorta időzött a Felvidéken. Utána bankett volt Mándokon: Sennyey Mimi zongorázott, Mécs László ott is szavalt, sőt: mindenki meglepetésére Elza zongorakíséretével énekelt is.

Ez volt Elza mándoki búcsúja, László halála után nem akart magányban itt élni. Bobot felkérte, hogy ottani képeit, vázlatait vigye magával, legyenek azok egy helyen, Anarcson.

- Mi a célod velük? Visszaküldöd Berlinbe?

- *Én már Magyarországot második hazámnak tekintem, huzamosabb ideje itt élek. A magyarokat megszerettem, minden igyekezetemmel emelni akartam a magyar művészet fényét.*

- Akkor hagyományozz mindent a magyar államnak, valamelyik múzeum biztosan befogadja.

- *Szívesen látnám néhány képemet a Szépművészeti Múzeum falán lógni, a többit meg vagy a festőakadémiának adnám, vagy pénzzé tenném, hogy a tehetséges, de szegény színinövendékek külföldi tanulmányútaját segítsem a Büttner Helén-féle segéllyel.*

Elza megígérte, hogy utána érdeklődik majd Bob lehetőségeinek, de soha többet nem tért erre vissza. Pesti leveleiben hol a Toscanini vezényelte bécsi filharmonikusokról írt, hol pedig a Mária Anderson amerikai énekesnő dalestjén megjelentek toalettjeiről számolt be. Minka örömmel olvasta híreit, megszépítette egyhangú napjaikat. Jólelkű barátnője azonban nem szakadt el Szabolcs vármegyétől sem: továbbra is működtette otthoni szegény-konyháját és róluk sem feledkezett meg, télen kétszer is jött szekérnyi vágott fa Mándokról. Elgondolkodtak a világ folyásán: Budapesten

ilyen nagyvilági az élet, Ajakról meg még a pap sem jött ki vízkeresztkor, Minkának kellett felírni az ajtókeretre a háromkirályokat, amihez Józsi hozott nekik szenteltvizet, hogy a Telkük megnyugodjon.

Amikor az Egyetemi nyomda megbízásából Vajthó László albumot állított össze az élő költőnk anyagából, Minkát is megkereste levelével, hogy anyagot kérjen.

- Mit küldjek? 1914-ben jelent meg az utolsó kötetem, azóta csak gyűlnek a versek, csak néha jut egy-egy napvilágra a Lapokban.

Mert sokáig hezitált, a szerkesztő maga választott a korai versek közül, mintha azóta semmilyen írása nem született volna! Aztán azt is meg kellett élnie, hogy nincs rá szükség: az Új Időkbe küldött versei postafordultával visszajöttek. Keserűségét versbe öntötte: *Üzenet az Új Időknek Versem nem kell! Hiszen az Új Idők is azt mondják, hogy már nincs számomra hely a mérhetetlen jövőendő kezében: nincs már keret, mely nékem megfelel. Mi embert ősidőktől érdekelte: avult fogalom. Hogy szép a virág, hogy izgató a változandó élet, s még mindig érdekes a nagy világ. Hogy egy kis szív dobog minden kebelben, mely szenved, ujong, vagy éppen megszakadt, remegve végzi percnyi nagy munkáját jó és bal sors zord kényszere alatt. Időt, tért a tudomány áthidalta, a múltból egy maradt csak: a Halál! De ki gondolna ezzel? Ma az Élet a kereset s a sport jegyében áll. Már öreg vagyok mindent áttanulni, autóversenyben sohsem győzhetek, concours-ugratás magasságát nem bírnám, ski bajnokságot sem jelenthetek. Sőt: karom még teniszhez is elgyengült. Tollam mit ér, ha számokat nem ír, csak árva verset? - Nem tetszik az élet? Mit él mindenki? Hiszen ott a sír! De nekem ez sem tetszik. Hagyjuk azt még, majd utoljára. Inkább nézzük át most higgadt, józan, kiábrándult szemmel lehetőségek rövid lajstromát: papír, toll drága, nincsen tiszteletdíj, sem írógépem - hát mit tehetek? Van csillag, virág, - s így aztán nem írom, csak élem majd a költeményeket.*

Az új várdai orvos nehezen jött ki, mindhármójuknak megmérte a vérnyomását, Minkáé 210-es lett, pedig Bob volt a beteg: bizonytalan járása miatt többször orra bukott, még a forró kályhára is ráesett, s az arcát csúnyán megégette. Egy falubeli

Leánykát felfogadtak segítségként, mert Minka nem bírta egyedül felemelni. A bajok így is egymást érték: a karácsonyi gyertya belekapott Bob hajába, csak Emmy lélekjelenlétén múlt, hogy nem égett le teljesen. Szilveszterkor tisztába tették, kihívták az ajaki papot: Bob megáldozott, meggyónt, felkészült a végre. De Minka nem engedte: a leányka segítségével gondozta, beszélgetett vele, felolvasott és zongorázott neki, és júliusra úgy megerősödött, hogy már lovagolni is volt kedve.

A Petőfi Társaság márciusi ülésére az Árpád sínautóval ment fel, ahol már nem is az irodalom, hanem a túlélés volt a legfontosabb téma. Minka is kapott zsír-és húsjegyeket, aminek felét vissza is vették a déli bankettre, ahol a cuppanós kézcsókú Herczeg Ferenc lett a szomszédja. Még aznap hazament, nem volt már kinél meghálnia, Iska is meghalt, a hagyatéki gondnok még a neki írott leveleket is visszaküldte. Várdán az átszállásnál szívgörccs kapta el, a hordár is sürgette, azt sem tudja, hogyan jutott fel a vonatra, miközben a kedvenc botja elveszett és a kabátja is elhasadt. Fiákeren, urasan ment haza, mint Zsig úrfi...Elment a Petőfi Társaságtól a kedve, mert velük ellentétben hitte: az életnek nemcsak a túlélésről kell szólnia, többnek kell annak lennie.

Pedig a mindennapok nem engedték meg neki sem, hogy vágyai szerint élhessen! Mindenkit behívtak katonának a környezetükből, magukra maradtak. Emmynek nem volt semmilyen gyakorlati érzéke a varráson kívül, és nyolcvan fölött nem szívesen hajtotta már a varrógépet. Minka nem gondolkodott, feladattól feladatig élt: a trágyát ki kellett juttatni a földekre, hát maga állt neki Fannyval a munkának. De nem volt semmijük, mert a zűrzavarban Bob apanázsa is szünetelt. Amikor Pestről megjelentek a műkereskedők, Bob és Mednyánszky képeket kellett feláldozniuk, hogy cukruk, zsírjuk, Bobnak ruhaanyaga, neki unalmat elűző passziánsz kártyája legyen.

Bob kapott egy kis pénzt is, amit Minkának ajándékozott, hogy – Emmy rosszallásától kísérvé – megvalósíthassa régi álmát: Várdán a Berger-nyomdában kinyomtassa nótáit. 1914, csaknem három évtizede nem jelent meg semmilyen könyve, ez a kis füzet most örömmel töltötte el. A magyart a nóták éltették mindig, ő nem is

mondott le róla: Nagy Dezső a cimbalmával még most is meglátogatta időnként. Régi és új verseiben végigjárta az emberi életutat a bölcsőtől a sírig, még ha nem is volt már senki, hogy megzenésítse azokat. De arra jó volt ez, hogy átgondolja saját életét! Régi versei felidéztek azokat a napokat, amelyeket akkor szívesen elfelejtett volna. De már nem fájtak az emlékek, és a dalok szépsége elbűvölte, el sem hitte, hogy ezeket egyszer ő írta: *Orgonafa virítása, hogy a könnyem más ne lássa, orgonafa alá rejtem, fehér virágába rejtem. Hűtlen lett a babám hozzám, ha lehetne, visszahoznám. Jaj, ha tudnám merre járhat, felkeresném a rózsámat. Ha lehull a gyenge virág, szebb lesz-e nékem a világ? Én teremtem, jó Istenem, hozd vissza a rózsám nekem!* - Milyen szerencse, hogy az Úr nem teljesíti minden kérésünket! Úgy volt jó minden, ahogy volt...

A betegség után nehezen jöttek ki Bobbal: elhanyagolta magát, mindenkivel veszekedett, a szobáját sem engedte kitakarítani, a mosdatlanság és a kapadohány bűze - már csak azt tudott szerezni - rátelepedett az egész házra. Minka mindent megpróbált, de Bob konok volt: kacskaringós német káromkodásokkal zavarta el maga mellől barátnőjét. Az evéssel is gondok voltak, de azt Emmy jobban tudta kezelni.

Amikor aztán Minka is rosszul lett, várdából jött ki egy ismeretlen orvos, 190-es volt a vérnyomása és begyulladt az epéje. Hat hetes kúrát írt elő neki az újra magyarrá váló Tátraszéplakon, de ennyi időre hogyan mehetne el? Emmy rábeszélte az útra, nem szerette, ahogy Bobbal veszekedtek, egy kis csendet akart maga körül, ahol Minka sem nyüzsög feleslegesen. Nehézkesen indult el, a vonaton nagy feltűnést keltett, mert vitte a kutyáját és a csókáját is kalickástól. Hát ha még azt is tudták volna, hogy a ruhája zsebében egy kis pisztoly volt a betyárok ellen...

Hosszú ideig el volt zárva a Felvidéktől, most mégsem érezte jól magát a kedves tátrai környezetben. Le sem telt a kúra, visszatért, de már Várdán megtudta, hogy elkészt: Bobot felravatalozva találta az ebédlőben. Kinyitotta a koporsót, megérintette drága kezét: imakönyvet tett bele és a jeruzsálemi föld felét kis tüllzacskóban a szíve fölé helyezte. A temetésig ott térdelt mellette, nem tudta magának megbocsátani, hogy magára

hagyta! Délután eljött az ajaki pap, és barátnője beszentelt teste a szülők sírjába került a kertben.

Minka már másnap lócát ácsoltatott Józssival, ott üldögélt mellette hol egyedül, hol Emmyvel, mert ő is nagyon nélkülözte. Bob dolgainak rendezgetése közben ráakadt hozzá írott leveleire, színes szalagokkal összekötve őrizte azokat. És az egyik mappában ott volt kiskartali kísérlete, a toszkánai táj, amelyről azóta sem gurultak le a szalmabálák. Minkát szíven ütötték közös életük emlékei: majd négy évtizedet éltek együtt, érzelmekről ritkán beszélgettek, de a barátság mindkettőjük számára megtartó erőnek bizonyult. Hálát adott érte az Úrnak, hogy ez így lehetett...

A sír melletti imák közben született meg verses búcsúja, neki a maga módján kellett elköszönnie: *Eljött az ősz, madár is elszállt - Isten veled! Forgó szél elseperte tőlem szerelmedet! Hogy jött? hogy ment? ki mondhatná meg? Virág ha vész, fejét lehajtja, fonnyad-szárad, ez az egész. Előbb, ha szóltál, hangod lágy volt, mostan szavad hideg, kemény lett, szívem tőle majd meghasad. Vágyó szemem réten virágot már nem talál, a hegyen túl, hózivatarban zúg a halál. És zúg az erdő minden fája vihar alatt, haragos, durva szélvész járja az ágakat. A nyári ég világos kékje fejünk felett szürkére vált - tavaszból ősz lett - - - Isten veled!*

Évek óta visszatérő látogatója volt a nyíregyházi tanárnő, Kiss Margit, aki doktori disszertációját róla írta. Ezen a nyáron a könyvalakban megjelent tanulmánnyal jött hozzá. Szép volt az idő, a pavilonban ültek le, körülöttük pompáztak a virágok, ahogy Minka szerette. Oldottan tudott beszélgetni vendégével, nemcsak azért, mert megérezte írásai értékét, hanem mert lelki rokonára ismert a kunhegyesi módos parasztlányból tudós tanárrá váló asszonyban.

-Szeretném megköszönni a találkozásokat, sokat segítettek dolgozatom megírásában.

- A személyes ismeret nem feltétlenül fontos, ha a versek a helyükön vannak...

- *Engedje meg, hogy ezt megcáfoljam, a személyes ismeretség révén újabb varázst nyert számomra az Ön költészete. Valahogy még élénkebbek tájfestő színei, mióta láttam az anarcsi*

határt. Még mélyebbre vésődik lelkembe a költészetéből kiáramló nemes lelkesége. Megerősödött bennem szeretetre méltósága, jósága... A szépre és eszményi célokra való törekvés csak az olyan környezetben fejlődhet ki, mint az anarcsi kastély napsugaras kertje.

- Igazi időutazás lett számomra is az írása, visszahozta nekem azt a lázas munkakedvvel telt időt, melyben a byroni pesszimizmus is csupa boldogság, hiszen a valódi bánat csak sokkal később jön, s az szürke, unalmas, és se költészetre, se festészetre nem alkalmas.

- Miért vonult vissza anarcsi magányába?

- Dehogyan vonultam vissza, a világ nem vesz rólam tudomást! Az ifjú titánok mellett nincs már rám szükség, pedig belőlem táplálkoznak. De nem vágyom el innen, itt minden úgy van, ahogy édesanyám hagyta.

- Akkor ez olyan, mintha most is az ő szeretete kísérné mindennapjait.

- Így van, de igaz életem egy az egész földdel, az egész világgal, megtalálom minden fűszálban, minden rovarban az élet egy részét, s érzem, hogy életem csak egy része a nagy egésznek. A nagy delejes áramlat körül fog és összeköt a mindenséggel – de vannak helyek, hol az összekötő szálak erősebbek, a delej hatalmasabb – ez az otthon, a gyermekkorból ösmert szűkebb otthon.

A két asszony felállt: sétára indultak a fák között kanyargó utakon. Minkának minden fáról, bokorról, virágról volt egy története, Kiss Margit figyelemmel hallgatta – egyszer majd ezt is megírja, határozta el –, közben óvatosan fogta az öreg madam karját és segítette lépteit, ami bottal is nehezen ment.

A kert képe a legutóbbi találkozás óta nagyon megváltozott: a béres kislánya ott őrizte a libákat, a tóban a hattyúk helyett azok úszkáltak, és egy-egy falusi is elsietett mellettük, mert Minka és nővére megnyitotta az anarcsiak előtt a parkot, hogy ne kelljen nagyot kerülniük a felvég és alvég között. Minkát hallgatva Kis Margit megérezte, aki ilyen magaslatról szemléli az élet apró eseményeit, egyszerre láthatja annak jó és rossz oldalát.

- Ön igazi világjáró volt, nem érzi bezárva magát?
- Nem, boldog vagyok itt, elköltözött szeretteim lelke fény- és árnyalakban itt lebeg körülöttem. Néha megérintenek, néha én is közéjük vegyülök, őrzöm őket a szívemben.

Bob sírjához érkeztek, leültek a kis padra, Minka csendesen morzsolgatta szentföldi olvasóját, a vendég is imádkozott. E közzjáték után nehezen folytatódott a beszélgetés.

- Baudelaire szerint a szív az emlékek temetője..
- Én ott őrzöm kedveseim. Most még nehéz a barátnóm emléke, mert magára hagytam a legfontosabb pillanatban, nem hittem, hogy ilyen közel a vég.
- Gondoljon inkább az együtt átélt évekre!
- Különleges volt Büttner Helen: *tudott kedves, gyerekes is lenni, mély művészi megértés volt benne, nobilis volt a gondolkodása, persze ő ezt igen restellvén, csak ritkán engedett bepillantást szellemi laboratóriumába.*
- Tavaly én is találkoztam vele...
- ...akkor tudja, miről beszélek. Hiányzik, 35 éven át volt lelki társam, itt él most is bennem. Neki köszönhetem, hogy a történetek ellenére boldognak érzem magam. Meg magának is, felerősítette az életkedvemet a látogatásaival, a fiatalságával.

Minka Bob egyik festményével és egy mostanában írott versével köszönte meg a tanulmányt, a látogatást.

- Tudom, hogy ez a vers még távol van a maga gondolkodásától, de engem ez foglalkoztat. Olyan hamar eljön az öregség, fel kell arra is készülni...

Kiss Margit ott helyben elolvasta a verset: *Öreg lettél, minek éltél oly soká jó barát hiszen voltál fiatal is, viseld most öreg sorát. A paraszt őszinteséggel – ha meghal a nagyapó – kötelesség-könnyet törül, mondja: hisz odavaló. Míg piruló rózsás arcod, fényes szemed mosolyog, mindenkinek kedves látvány, minden tettet nagy dolog. De lassul a nyalka járás, siess, mert a fiatal nem várhat rád, elviharzik melletted, mint a zivatar. Az öreget lesajnálják, a szeretet is rideg, munkát végzett, nem kell ő már senkinek és semminek. Látod csak mint fiatalon a madár neked dalol, úgy véled, hogy réges-régen ezt hallottad valahol. Néked*

süt a nap sugára, bájos fényű holdvilág, ezer csillag, néked nyílik erdőn-mezőn száz virág. És ha szíved ifjúsága érintetlen megmarad hőn szerethetsz embertársat, bokrot, fát és madarat. És ha másik boldogságára fáradt lelked felhevül, velük vagy, nem zárhatnak ki, sohasem lehetsz egyedül.

Mielőtt elbúcsúztak egymástól, a tanárnő hívta Minkát, vegyen részt az Egyetemet és Főiskolát végzett Nők Egyesületének nyíregyházi és szalkai ülésén, ahol róla fog előadást tartani. Lelkesedéssel számolt be nők körében tapasztalható szellemi mozgásról, melynek egyik lelkes aktivistája volt ő is. Szívesen beszélt a szalkai főszervezőről, Duchnovszky Magdáról, aki a jánki tanító 6 gyermekének legidősebbjeként nagy nehézségek közepette jutott el a tanári diplomáig, de évekig csak a vajtai Zichy-lányok nevelőnője lehetett. Most a szalkai polgári iskola tanáraként végre lehetőséget kapott. A költészet iránt fogékonyakat Czóbel Minkával akarta megnyerni az irodalom számára, s már jelezte, hogy a megzenésített versek némelyikét el is fogják énekelni, lévén Magda ének szakos is, nemcsak biológus és vegytanos.

Egy makacs influenza azonban nem engedte meg Minkának ezeket az utakat, így hát csak verset küldött maga helyett, ami hosszú csend után a Nyírvidékben jelent meg, hogy mindkét csoport magáénak érezhesse: *Hogyha kóborolva a világot jártam, bűbájos Nyírségre mindig visszavágytam. Itt, hol a bölcsőm ringott akácfa alatt, másképp énekelnek tán a madarak. Másképp nő a cserje, csillag másként ragyog, itt érzem igazán csak, hogy itthon vagyok. Futó szél zúgása tengeri levélben, sárgarigó füttye bokrok sűrűjében, még a felhőzet is másképp lép e tájon, szebben, könnyebben szál fodros glóriája...*

Az új háború alatt Minka és a nővére nehezen élt, fáztak, időnként éheztek, csak régi kocsisuk, Lázár Józsi tartott ki mellettük. Amikor a front elérte Anarcsot, kiszorultak a házukból is, mert azt az átvonuló magyar katonaság vette igénybe. Józsi fogadta be őket a cselédházba: szalmát terített a földre, azon vetett ágyat a nagyságáknak. Minkának eszébe jutott a dolhai nyár, amikor Bobbal fent festettek a hegyekben, és ugyanilyen zizegő ágyuk volt. A sírást alig tudta abbahagyni, hiszen Bob élete kísérője volt, rettenetesen hiányzott, de most nemcsak ezért sírt:

mindkettőjüknek nehezebbre esett a földön aludni, öreg csontjaik nehezen engedelmessé váltak.

Pedig nem volt idejük hosszas pityergésre, a legutolsó baka is követelt tőlük valamit: hol ágyneműt, hol lámpát, hol poharat, s elnézték, hogy ők ketten, a két öregasszony ürítse ki az istállót és a fűkamrát, hogy a lovaikat elszállásolják. A légiriadó alatt a környékbeliekkel a borospincében bujkáltak, amiben már egyetlen palack bor sem maradt az átvonulók jóvoltából. Itt köszöntötte titokban nővérét a születésnapján egy kis üveg sósborszesszel, egy szem kockacukorral és egy tojással, mire Emmy elsírta magát...A megérkező orosz katonák között ketten is magyarul beszéltek, akik tudták, kicsoda Minka, és visszaköltöztették őket az udvarházba. De nem sokáig maradhattak ott, mert a háború befejeztével a ház köztulajdonba került, és az új elöljáróság kisajátította azt orvosi rendelő és könyvtár céljára.

Először őket is újból átköltöztették a cselédházba, aztán egy szobát visszakaptak, s annak ablakából Minka végignézhette, hogyan takarítanak: a leveleket, hivatalos iratokat, Bob hagyatékát zsákokba pakolták, s a megmaradt festményekkel együtt ismeretlen helyre szállították. A szőnyeget, értékes könyveiket, életük apró emlékeit hatalmas tűzön égették el, mint az új rendben szükségtelen kacatok. Ellenségesen fordult velük szembe a falu, csak Dajka Béla és Lázár Józsi maradt hozzájuk hűséges. Az elhurcolt zsidók helyett Béla lett a falu kiskereskedője, aki maga is festegetett, sokat tanult Minkától. Nem feledkezett meg a háláról sem: minden nap meglátogatta őket egy teára és egy kis beszélgetésre, valójában így gondoskodott az öreg hölgyekről, hogy éhen ne haljanak és legyen kihez szólniuk.

Az első hivatalos levél a Ráskay Lea Irodalmi Társaságtól érkezett, Minka szíve megtelt melegséggel, ez az igazi *keresztényi szellem*, gondolnak rá: él-e, hal-e? De nem érdeklődő volt a levél, arra szólították fel, hogy igazolja háború alatti tevékenységét! Válasza *igaz magyarságáról* elég dühösre sikerült, de zokon esett neki a bizalmatlanság: *A vármegye nem találta szükségesnek, mivel 96 éves nővérem és 91 éves én soha semmilyen politikai ténykedésben nem vettünk részt, a vidék intelligenciájából egyedül mi tartottunk ki otthonunkban, népünkkel leküzdve a nehéz időket.*

Ez a nyár telve volt viharral, egymás után csapkodtak a villámok, dörgött az ég, mintha a földi változásokat akarná lepipálni a természet. Amikor kitisztult, Minka kiment a kertbe. A gyermekkorában ültetett fiatal fák vele öregedtek, mindegyikről ezer történetet tudott, de egyik sem volt már az övé. Kedvenc pavilonját is szétverték, lassan szerettei sírját sem keresheti fel, hallotta, hogy kitelepítik halottait a temetőbe.

De amíg itt vannak, szívesen ült mellettük, imádkozott és merengett: Fanny kisasszony egy életre szóló ajándékot adott nekem, amikor megtanított az önkifejezésre. Tulajdonképpen *szerencsés voltam én mindig: melegség és igazság környezett gyermekkorom óta, aztán jöttek a nyugtalan évek, amikor azt hittem, hogy még van valami jobb ezen a világon, ha nem is térben, de nagyon messze elmentem „hazulról”...Arról az útról hoztam magammal azt a kincset, ami a fehérség imádatát hozta, boldog lettem tőle... Természetem megkövetelte az írást, egy benső szükségletnek engedtem...de örülök, hogy néhány példányban ott ücsöröghetek azok polcán, akik megvették könyveimet.*

Minden ehhez a kerthez kötött, és az eltelt kilenc évtized alatt rabjává is váltam, még ha ezt a fogságot magam választottam. Vagy az Úr ezt mérte rám? Lehet, de közben megadta szabadságomat is, verseimet, regényeimet, drámáimat, melyekben nem egy, hanem száz alakban jelenhettem meg, így sokszoroztam meg önmagam. Ez lett az én családom, a halhatatlanságom. Igaz, már nagyon régen csak a gazdasági kiadásokat írogatom, de az Úr ajándéka, az alkotás öröme élő maradt bennem.

Igaz, mostanában már nem tartanak számon sehol, de az írásnak köszönhettem a szabadságomat, „gyermekeimet” kényem-kedvem szerint mozgathattam: regényrészletből verset, vagy novellát csináltam, ugyanazt a témát több változatban is kipróbáltam - írásaiban szárnyalhattam... Egyedül voltam, mert szerettem a magányt, de az Úr nem engedte, hogy eltiporjon: életemhez olyan útitársakat rendelt, akik ebben a kertben is mindig velem járnak...Itt éltem, és itt álmodtam...Vagy nem is éltem, csak álmodtam? ...

Az ismert és szeretett fákról esőcseppek hullottak rá, de le sem törölte azokat, pedig Emmy majd biztos megszidja, hogy eláztatta magát. Valami különleges hangulat tartotta őt fogva:

Esőcsepp hullott szemembe, hervadó fák leveléről siklott szemembe. Már nem látok tisztán vagy csak most látok? Szétfolytak, elferdültek az arányok: szemem előtt a fűszál óriás pallos lesz, elsimulnak eltűnnek a nagy hegyek. Összefolyik a csillagok fénye, s a nagy fényességtől sötét lesz egészen - - Esőcsepp hullott szemembe, hervadó fák leveléről siklott szemembe.

Az égen ekkor gyönyörű szivárvány jelent meg az Úr üzeneteként...

A Czóbel Minka idézetek forrása

Hafia (Budapest, 1891)

A virradat dalai (Budapest, 1896)

Az erdő hangja (Budapest, 1914)

Boszorkány-dalok (Budapest, 1974)

Pókháló (Jelenkor, Pécs, 2000)

Két arany hajszál (Napvilág, 2013)

Báthory Erzsébet szökése (<http:drot.eu/article>)

dr. Kiss Margit: Czóbel Minka (Nyíregyháza, 1980.)

Margócsy József: Az anarcsi Czóbel család iratai
(Nyíregyháza, 1985)

Három falu határából

6. *Kivirított már a bodza... Virágfolyam* (Boszorkány-dalok, 212.)

7. *Kinézett a kerten túl... Hafia, 7.*

7. *Mély csendes tó... Denevérek* (Az erdő hangja, 182.)

10. *Keskeny hold sarlója... Tűzhely füstje* (Az erdő hangja, 103.)

10. *A homokdombokon hullámzik a rozs Napló* (idézi Margócsy József)

13. *A hosszú alacsony étterem Hafia 18.*

13. *Már a várdai boltban elmondták (Napló, idézi Margócsy József)*

15. *Fehér homok úton... Holdvilágnál* (Az erdő hangja, 114.)

Miter menyasszonya

15. *A (mándoki) kastély kertjébe... Hafia, 5.*

15. *Akinek kevés irigye volt... Hafia, 11.*

15. *A sötétkék égen lassan... Hafia, 8.*

17. *Magam vagyok... Thebaide* (Boszorkány-dalok, 231.)

17. *Forró nyár következett... Hafia, 67.*

18. *Az olyan írónék... Hafia, 7.*

18. *(László) cserkészháza... Hafia, 42.*

18. *mert hajlamaira nézve...*Hafia, 18.
 19. *Az ég megfényesedett...*Hafia,36.
 20. *Jajgató sirályi...*Sirályok (Nyárfa lombok, 115.)
 20. *...nagyon bájos volt...* Hafia, 64.
 21. *egy nagy üvegtálon...* Hafia,9.
 22. *A kastély udvarán* Hafia, 60.
 22. *Apró hegyi lovakon...*Hafia,29.
 22. *Csak nézte a napsugaras képet* Hafia,30.
 23. *a vadászház ablakai...* Hafia, 27.
 23. *voltál már valaha Máriapócson?* Hafia, 51.
 24. *Egyszerre csak egy erőteljes...*Hafia, 36.
 24. *No, ez már megint a te túlzásod...* Hafia, 58.
 25. *Hafia a szegény orosz...* Hafia, 98.

Tükrökről, szobákról

26. *A fehér boltíves...*Csillámjáték (Az erdő hangjai, 57.)
 26. *Holdfény játszik...* Tükrökről, szobákról (Az erdő hangja, 73.)
 27. *Egyedül, egyedül...* Holló szárnyak (idézi Danyi Magdolna)
 27. *...a zene, a barátság...*Hafia, 16.
 27. *lába nyomán...*Április (idézi Danyi Magdolna)
 28. *Szeretek élni...* A szphinx himnusza (A virradat dalai,15.)
 28. *Hiába szólok...*Magános úton (A virradat dalai, 57.)
 29. *Hogy miért hervadnak...* Ultima ratio (Boszorkány-dalok, 37.)
 29. *Édes uram Isten...*Szánalom (Boszorkány-dalok, 46.)
 30. *Az élettel...* Napló (idézi Margócsy József)
 30. *Kopár ágakon...*Szénrajz (Az erdő hangja, 21)
 32. *Nézzétek...* Soká elbolyongtam... (Nyárfa lombok,7.)
 33. *Magános, árva...* Az üvegfal (Boszorkány-dalok,88.)
 35. *Lassan mászott...* (Vay Sándor: A hegyaljai szüret)

Pán macskái

39. *rövid piros mosószoknyáját...*Hafia, 41.
 40. *Hogy olyan kitartóan tudott járni...*Hafia, 41.

40. *a titokteljes varázslatos bűbáj...* Hafia, 40.
 40. *Stanley legújabb...* Hafia, 14.
 41. *Erre vallott erőteljes...* Hafia, 41.
 42. *Egymásra szöknek...* Pán macskái (Boszorkány-dalok, 167.)
 42. *kissé zömök alakját...* (Justh Czóbel Minkáról)
 42. *Átfordítások és keresztezések...* (Mednyánszky László naplója)
 43. *A mi erőnk...* (Mednyánszky László naplója)
 45. *Aranyszemű békák...* Troubadourok (Boszorkány-dalok, 178)
 47. *a külforma többnyire csinos...* (Vasárnapi Újság, 1890/13.)

Az erdő hangja

49. *Sűrű sötétség szállt le...* Két arany hajsza, 13.
 49. *Hogy az országuétról letértem...* Az erdő hangja, IX. (20.)
 50. *Elalvó várrom...* Az erdő hangja, I.II. (7.)
 50. *Gyűlést tartanak a kis gombák...* Az erdő hangja, III. (10.)
 50. *Hosszú, fényes ezüst gyíkok...* Az erdő hangja, VIII. (17.)
 51. *Sötétzöld éjjelén...* Az erdő hangja, XIII. (22.)
 51. *Kövecses úton...* Az erdő hangja, XIV. Gyökerek (23.)
 52. *Kik az erdőn...* Az erdő hangja, XV. (26.)
 52. *Magános az út...* Az erdő hangja, XVIII. A vándor (29.)

Lélekvándorlás

53. *Hogyan? A birtokot eladni?* Pókháló, 16.
 54. *(Minka) szobájába ültek le...* Hafia, 55., 31.
 57. *De sok a lég...* Pusztán (A virradat dalai, 144.)
 58. *akinek ruhája ...* Párizsi Napló (Új Idők, 1901/124)
 59. *Nincs közöm a földhöz...* Új Heloise (Boszorkány-dalok, 38.)
 60. *Megyek kocsin ...* (idézi Kecsmár Szilvia)
 61. *minden nem tűnhet el...* (idézi Kis Margit, 69.)
 61. *egy múmia itt...* (idézi Kecsmár Szilvia)
 61. *megfigyelte, hogyan kell...* Egy festőnőről, Művészet 1902/6.
 62. *Külföldön bolyongok...* (Vay Sándort idézi Borgos Anna)

Donna Juanna

67. *Verescsagin...* (idézi Kiss Margit, 57.)
 67. *De nehéz így ...***Hosszú úton** (Maya, 102.)
 69. *Lehull az orgona...***Kőrisbogár** (Boszorkány-dalok, 221.)
 70. *Hogyan kentük be...***Báthory Erzsébet szökése** (http.)
 73. *Alakja a lányé volt...***Báthory Erzsébet** (Boszorkány-dalok, 71.)
 73. *Jókéiről* (idézi Margócsy József)
 75. *A föld kicsiny ...***Ikarus** (Boszorkány-dalok, 27.)
 76. *Pihenni? A sors* (Nyárfa lombok, 127.)
 77. *Valaki meghalt...***Microcosmos** (Boszorkány-dalok, 76.)
 78. *Világ végi hely...* (idézi Kecsmár Szilvia)
 79. *a szebbet, a jobbat...* (idézi Kiss Margit)

Boszorkány-szerelem

80. *Fehér hyacinth...***Tükrökről, szobákról** (Az erdő hangja, 72.)
 80. *Kilovagoltak a delező...* **Egy festőnőről** (Művészet, 1902/6.)
 82. *Ködvirágok,***Ködvirágok** (Boszorkány-dalok, 169.)
 82. *Illatot csókoltam...* **Psyche** (Boszorkány-dalok, 39.)
 83. *A hó kifárasztott...* **Hó** (Boszorkány-dalok, 42.)
 84. *Nyers és könyörtelen...***Báthory Erzsébet szökése** (http.)
 85. *Uram, oltalmazd meg...***Napló** (idézi Margócsy József)
 86. *Megkondul..* **Vasárnap, harangszó** (Az erdő hangja, 169)
 87. *Ömlik, terjed...***Altató** (Boszorkány-dalok, 55.)
 88. *Óh, évek...***Felicitás** (A virradat dalai, 22.)
 89. *Fázik a boszorkány...***Hóvihar** (idézi Menyhért Anna, 124.)
 90. *Hagyjatok...***Boszorkány-szerelem** (A virradat dalai, 99.)
 92. *Bűbájos éj...***Harmathullás** (Boszorkány-dalok, 81.)

Álmok kertje

95. *Lenn a kertben...* **Baglyok** (Az erdő hangja, 184.)

95. *Hát tudjátok ti... Ikarus* (Boszorkány-dalok, 28.)
96. Büttner Helén végrendelete (idézi Margócsy József)
100. *Versem nem... Üzenet az Új Időknek* (idézi Margócsy József)
101. Orgonafa... Népdal (Nyárfa lombok, 120.)
102. *Eljött az ősz... Búcsú* (Boszorkány-dalok, 229.)
102. *Engedje meg... Kiss Margit levele Czóbel Minkához*
103. Igaz életem... Napló (idézi kertész Zoltánné)
104. Öreg lettél... Öregeknek (idézi Kiss Margit)
105. *Hogyha kóborolva...*(idézi Kis Margit – Margócsy József)
106. A vármegye...(idézi Margócsy József)
107. Szerencsés voltam mindig...(idézi Margócsy József)
107. *Esőcsepp hullott...Esőcsepp* (Az erdő hangja, 236.)

Itt köszönöm meg a tanulmányát mindazon szerzőknek, akik Czóbel Minkával foglalkoztak: elloptam tőlük, ami megérintett. Unberufen. Sorry. C'est moi....

MARTINÁKNÉ ☺KISKÖNYVTÁRA 25.

1. Finta Éva negyedszázada 2004.
2. Sáfáry László 2005.
3. Kárpátaljai almanachok 2005.
4. Létezés (Martinák János köszöntése) 2006.
5. Anyakönyv (avagy a titokzatos család) 2007.
6. Gyermekeim könyve 2006.
7. Meghitt barátaim (dedikált könyveink) 2006.
8. Múzsák a Magas-hegy tövében 2009. (http.)
9. Lélekdarabkáim I.- II. 2011.
10. Ez + az I.-II.-III. 2011-
11. Sárospatak (szubjektív kultúrtörténeti időutazás) 2008. (http.)
12. Mapazsu válogatott 2008.
13. Teremtés (Martinák János prózája) 2008.
14. Szépkúti Miklós emlékezete 2009. (http.)
15. Éva könyve 2008. (http.)
16. Bibliai történetek 2009.
17. Sorsok áradása („Fényes Újhel' regénye) 2013. (http.)
18. Érintés 2010. (http.)
19. A hetvenkedő Martinák János 2011. (http.)
20. Iroda-tom 2011.
21. Németh Pál ébresztése 2011.
22. Olvasóskönyv 2013.
23. Személyes irodalom 2015. (http.)
24. Szemüveges majom
25. A Bárókert rabja („Kétkezes” Czóbel Minkával) 2016. (http.)
26. Lányregények - párban

MARTINÁK JÁNOSNÉ SZÁSZ ENIKŐ ZSUZSANNA

3950 SÁROSPATAK, ADY TÉR 2.

telefon: 47 / 311-584

20 / 3762-447

http: www.itarsalgo.atw.hu e-mail: mapazsu@t-online-hu